

L'Església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu de Barcelona (1704-1999)

Estat de la qüestió

**Treball Final de Màster. Màster d'Estudis Avançats en Història de l'Art. Línia de Recerca.
Curs acadèmic 2012-2013. Universitat de Barcelona.**

Tutora: Dra. Rosa Maria Subirana i Rebull

Autora: Maria del Mar Rovira i Marquès

ÍNDEX

1. PREFACI.....	4
1.1. OBJECTE D'ESTUDI I METODOLOGIA.....	4
1.2. ACRÒNIMS CITATS EN EL TEXT.....	7
1.3. ABREVIATURES UTILITZADES EN NOTES A PEU DE PÀGINA, LLISTATS BIBLIOGRÀFICS I APÈNDIXS DOCUMENTALS	8
2. ASPECTES ARQUITECTÒNICS	11
3. ELEMENTS ORNAMENTALS	36
4. CONSIDERACIONS FINALS	64
5. APÈNDIXS	70
5.1. HISTÒRIA CRONOLÒGICA DEL CONVENT.....	70
5.2. RECU LL GRÀFIC.....	92
5.2.1. PLÀNOLS DE BARCELONA I DEL CONJUNT CONVENTUAL.....	97
5.2.2. IMATGES DEL CONJUNT EXTERIOR.....	134
5.2.3. IMATGES DEL CONJUNT INTERIOR.....	171
5.3. BIBLIOGRAFIA.....	211

1. PREFACI

1.1. Objecte d'estudi i metodologia

El convent de Sant Vicenç de Paül i l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, actual parròquia de Sant Pere Nolasc, es començaren a construir a Barcelona l'any 1704, instituint la primera fundació de la Congregació de la Missió a l'estat.

El patrimoni del conjunt conventual, que per accions d'ampliació i sostracció va anar conformant el conjunt, demostra la seva importància històrica i cultural. El seu llegat arquitectònic i ornamental és representatiu dels gusts, estils i devocions dels tres segles de la seva existència; i les nombroses vicissituds i canvis d'usos que ha sofert en la seva dilatada història, justifiquen la seva evolució constant i el seu estat de conservació i configuració actuals.

Per tal de documentar el patrimoni i la història del convent i l'església, l'objectiu principal d'aquest treball final de màster serà el de realitzar un estat de la qüestió sobre els estudis publicats en relació amb els aspectes arquitectònics i ornamentals del conjunt, des de la seva fundació el 1704 fins a l'any 1999, en què, essent ja propietat de l'orde dels Mercedaris, s'acabà la segona restauració de l'església, que conformà la seva fisonomia actual.

Aquest projecte d'investigació es basa en el nostre interès per l'arquitectura religiosa del segle XVIII. El què justifica l'elecció d'aquesta cronologia i localització, centrant-nos sobretot en el moment de la construcció de l'església i el convent durant la primera meitat del segle XVIII i la seva evolució durant el XIX, és l'estat de transició que caracteritza aquest període artístic a Barcelona. El canvi de gust estètic, donat per l'arribada d'influències vingudes de França i dels països nòrdics, determina la voluntat de definir els trets que configuren el gust classicista o academicista en el conjunt de l'arquitectura catalana barroca del període; així com la influència de les pautes d'A. R. Mengs i dels seus seguidors, tan arrelades en la decoració dels interiors de l'època a Catalunya.

El fet d'efectuar un exhaustiu treball referit a una bibliografia d'un període tan ampli es presenta com una de les primeres dificultats en la nostra investigació. La inexistència de monografies sobre cap dels elements a estudiar del dit convent complica la recerca, ja que obliga a partir d'apunts en estudis de caràcter general, així com petits articles que el tracten de manera més específica i publicacions diàries que apunten alguna característica pertanyent a les reformes del convent.

L'estat de la qüestió ens facilitarà contextualitzar la construcció i evolució del conjunt, comprenent alhora el seu sentit conceptual i funcional al llarg del temps. També ens permetrà conèixer els elements que configuraven els seus béns i que no s'han conservat en la seva totalitat, ja que l'església i el convent foren l'emplaçament de copioses obres d'art setcentistes i vuitcentistes desaparegudes al llarg de les nombroses vicissituds que presentà el segle XIX (sobretot la Guerra del Francès, la crema de convents i la desamortització de Mendizábal). És per aquest motiu que la cronologia escollida contempla els tres segles d'existència del conjunt, ja que ens permetrà observar com el seu llegat patrimonial és representatiu dels gusts, estils i devocions d'aquest marc temporal i si en cal un estudi més rigorós.

Així doncs, la realització d'aquesta tesina es basarà en una aproximació historiogràfica de naturalesa bibliogràfica; i es construirà a partir de la lectura crítica de la bibliografia publicada. Aquesta ens permetrà establir fins a quin nivell han arribat els estudis del conjunt objecte del nostre projecte i, d'acord amb els buits, les incongruències i els errors detectats en aquesta bibliografia, s'extrauran les conclusions que permetran poder complementar o acabar de definir aquelles investigacions que no resulten conclusives, donant peu a un futur estudi monogràfic històric, rigorista i complet del conjunt.

La bibliografia s'organitzarà per mitjà d'un criteri o fil conductor cronològic i segons el tipus de contingut i informació que aporta (aspectes arquitectònics o immobles i aspectes de tipus de béns mobles, valorant la pintura, l'escultura i les arts decoratives), amb l'objectiu de facilitar la lectura i comprensió del text en tractar-se d'un període de gran densitat històrica.

Els treballs previs sobre el conjunt a estudiar són escassos i parcials, pel que seran matèria d'estudi les obres generals, monografies i articles d'investigació del camp de la història de l'art, història i patrimoni moderns; i publicacions periòdiques que facin referència al convent, l'església o algun element arquitectònic i de béns mobles que conservi o que hagués preservat. La nostra voluntat és crear un corpus documental considerable i plural, que possibiliti perfilar de manera concreta la història del conjunt entre 1704 i 1999, però sense realitzar un sumari complet de totes les publicacions generals on se citi el conjunt, ja que ens limitarem a analitzar aquelles que tinguin un especial interès per les seves aportacions.

Per a la realització del discurs del present estat de la qüestió abordarem diferents fases. Iniciarem la recerca bibliogràfica a partir d'escrits i publicacions del segle XVIII que recreïn l'ambient cultural i social del moment, per considerar la seva construcció en relació amb les circumstàncies de lloc i temps en les que es va concebre i edificar. La consulta de diaris, dietaris,

butlletins i publicacions periòdiques també ens permetrà conèixer notícies sobre l'evolució del conjunt.

En un segon estadi, considerarem els estudis històrics específics sobre el convent que s'hagin publicat posteriorment i que ens permetin entendre la seva conservació al llarg de dos segles i els seus aspectes arquitectònics i ornamentals. També treballarem les restauracions i els canvis que ha sofert el seu patrimoni moble i immoble; així com projectes no realitzats que podien haver afectat el conjunt.

Finalment, s'exposaran les conclusions resultants de la reflexió sobre els diferents apartats de la recerca, seguides d'un llistat bibliogràfic de totes aquelles publicacions consultades; i, formant part del cos del treball, inclourem com a annexos una relació cronològica de la història del conjunt conventual, elaborada a partir de la consulta d'aquesta bibliografia; així com un recull gràfic, clau per resseguir l'evolució arquitectònica del conjunt i dels seus elements litúrgics.

1.2. Acrònims citats en el text

ACA	Arxiu de la Corona d'Aragó
AFB	Arxiu Fotogràfic de Barcelona
AHCB	Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona
AHPB	Arxiu Històric de Protocols de Barcelona
AMCB	Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona
ARACBASJ	Arxiu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi
BMNAC	Biblioteca del Museu Nacional d'Art de Catalunya
BNE	Biblioteca Nacional d'Espanya
BUB	Biblioteca Universitària de Barcelona
BC	Biblioteca de Catalunya
COAC	Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya
DPAHAAB	Departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona.
SPAL	Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de la Diputació de Barcelona

1.3. Abreviatures utilitzades en notes a peu de pàgina, llistats bibliogràfics i apèndixs documentals

a.	abans
aprox.	aproximadament
ca.	<i>circa</i> (a l'entorn de)
cap.	capítol
cat. exp.	catàleg d'exposició
cit.	citat
cm.	centímetres
col.	col·lecció
coord.	coordinador - coordinada
dept.	departament
dir.	director / dirigida
doc.	document
dr. / dra.	director / directora
ed.	edició
etc.	etcètera
exp.	expedient
f. / ff.	full - foli / fulls - folis
fig. / figs.	figura / figures
frag.	fragment
gràf.	gràfic
íd.	ídem

il.	il·lustració
inc.	incomplet
inv.	inventari
là.m.	làmina
llib.	llibre
ms.	manuscrit
n.	nota
not.	notari
núm. / núms.	número / números
obs.	observacions
pg. / p.	pàgina / pàgines
ref.	referència
reg.	registre
s. / ss.	següent / següents
s. d.	sense data
s. f.	sense firma
s. fol.	sense foliació
s. l.	sense localització
ss.	següents
st.	sant
trad.	traductor
vol. / vols.	volum / volums

Aspectes arquitectònics

2. ASPECTES ARQUITECTÒNICS

Establerts els objectius i l'estructura del projecte, en aquest apartat analitzarem les aportacions referents als aspectes arquitectònics que han presentat les publicacions estudiades des de la seva fundació fins a les últimes restauracions realitzades.

Hom ha de saber que les referències bibliogràfiques que mencionen el conjunt estudiat són tan dilatades en el temps que la denominació del mateix varia de manera substancial, fet degut majoritàriament als nombrosos usos que s'hagueren de portar a terme a l'interior dels seus murs; així doncs, fou comú anomenar-lo Seminari, Casa de la Missió, Institut de la Missió, Convent dels Pares Paüls de la Missió, Convent de Sant Vicenç de Paül, Convent de la Congregació de la Missió, Reial Fàbrica de Cigarrets o Hospital Militar. La seva església també va ser denominada església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, església conventual de la Missió o capella de l'Hospital Militar. Per tal de fer més comprensiu el nostre discurs procurarem referir-nos al conjunt com a convent de Sant Vicenç de Paül i església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.

La fundació del convent i església està relacionada amb l'arribada de la comunitat de la Congregació de la Missió a Barcelona. Els seus antecedents es relacionen amb la figura de Sant Vicenç de Paül, qui l'any 1644 mogué els primers fils per tal d'enviar un sacerdot francès a Catalunya i dur-la a terme,¹ però, malgrat els seus esforços, no fou fins a principis del segle XVIII que la fundació finalment tingué lloc a la ciutat,² gràcies a la figura de Francesc Senjust i de Pagès.³

La primera referència bibliogràfica del fundador del convent de la Congregació de la Missió a Barcelona es troba en el tercer volum dels *Anales de Cataluña* (1709), en el qual l'advocat i historiador Narciso Feliu de la Peña recollia els fets històrics més rellevants del país des de l'antiguitat fins al segle XVIII. En el capítol dedicat a l'entrada a Roma el 1526, Feliu de la Peña descrivia l'homenatge que es va fer a Hug de Montcada i a les seves forces a l'església de sant Joan de Laterà, gràcies a les referències del canonge i ardiaca de Barcelona Francesc Senjust i de Pagès, del qual comentava que era una personalitat reconeguda a l'època i que, en motiu de trobar-se a Roma, havia visitat la dita església i en podia donar notícies.⁴

¹ Es conserva la correspondència de St. Vicenç de Paül al voltant d'aquesta fundació, recollida per SIERRA 1893, 372-375; així com a *NOTICES* 1881-1910, I, 310; i *PAÜL* 1972-1986, II, 383 i 387.

² El document fundacional es conserva a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona, 873/15, 6-XI-1703. Text transcrit per OLABUENAGA 2006b, 6-15.

³ La bibliografia publicada el cita com a Sentjust; Sen Just; Sen-just; Senjuste o Santjust i (y) (de) Pagès.

⁴ PEÑA 1709, III, 169

El 19 de gener de 1705 Feliu de la Peña referenciava altre cop a Senjust en relació a la fundació del convent de la Congregació de la Missió al carrer Tallers de Barcelona. Aquesta es donava a partir d'un breu de Climent XI dirigit al bisbe de Barcelona, Benet de Sala; i es tractava de la primera fundació establerta a Espanya gràcies al seu primer ministre, Francesc Senjust i de Pagès, prior de Santa Oliva i canonge d'Urgell, qui entregà la seva casa per a la dita fundació, juntament amb la renda del canonge de Barcelona Jeroni Enveja.⁵ L'última referència als annals fou el 2 de juliol de 1708, en què Feliu de la Peña donava notícia de la seva defunció, essent enterrat a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu.⁶

Degut a la mort del fundador de la Congregació se celebraren oracions fúnebres en la seva memòria a Barcelona durant tres dies consecutius. El doctor Francesc Garrigó va ser l'encarregat de predicar les virtuts del difunt en un cant funerari que es publicà sota el títol *Threnos lamentables* (1708), on presentava a Senjust, a qui conegué personalment, com a ardiaca major de la santa església de Barcelona i fundador de la casa o convent de la Missió de la mateixa ciutat, a més d'haver estat en anterioritat prior de Santa Oliva i canonge de la Seu d'Urgell.

Garrigó afirmava haver tingut accés a la lectura de la seva autobiografia, preservada al convent,⁷ i que va recórrer a ella per tal d'escriure la seva oració. Així, l'autor cita que Francesc Senjust i de Pagès es va formar a Tortosa amb el seu oncle i prior; i que, posteriorment, quan ja era canonge de l'església d'Urgell, emprengué, seguint les recomanacions del seu pare espiritual, una peregrinació a Santiago, Loreto i Roma, per guanyar el jubileu de l'any sant, abandonant la casa noble dels seus pares, que al seu torn varen procurar impedir-ho. Segons el propi Senjust, a la casa de Montecitorio de Roma, on residia la Congregació de la Missió italiana, va sentir una veu interior que li deia que era voluntat de Déu que fundés un Institut de la Missió a Espanya, pel que va tornar a Barcelona amb aquest objectiu i, després d'una referència general a les moltes dificultats i la insuficiència dels mitjans necessaris que patí, aconseguí el seu propòsit.

No obstant aquestes primeres referències bibliogràfiques setcentistes, els llibres de viatges del segle XVIII i XIX d'autors espanyols que dedicaren volums a Catalunya, com el de Jaime Villanueva, *Viaje literario a las iglesias de España* (1803-1821); o el de Pau Piferrer, *Recuerdos y bellezas de España* (1839), no fan cap menció a l'església ni al convent; i el d'Antonio Ponz, *Viaje a España* (1772-1794), apunta l'existència de la Congregació de la Missió a Barcelona però no en

⁵ PEÑA 1709, III, 518-519

⁶ PEÑA 1709, III, 606

⁷ GARRIGÓ 1708, 9 i 27

descriu la seva església.⁸ Malgrat això, fa referència a la capella de la Ciutadella, que, per les seves similituds arquitectòniques amb l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, ens pot servir per a considerar la seva opinió sobre el conjunt, de la qual diu «está adornada de muy mal gusto».⁹ Fora del territori espanyol, l'arqueòleg i polític francès Alexandre de Laborde, autor de *Voyage pittoresque et historique de l'Espagne* (1806), una edició representativa a l'època per les nombroses làmines que l'acompanyaven, fou l'únic que a principis del segle XIX mencionà el convent dels Pares de la Missió com la primera fundació de Sant Vicenç de Paül i la situava en el plànol de Barcelona que acompanyava l'edició, sense fer, però, cap referència als seus aspectes arquitectònics.¹⁰

Malgrat, doncs, la poca fortuna crítica de la qual gaudí el convent en el conjunt en els llibres de viatges que abastaven de manera més àmplia el territori i podien haver donat ressò al conjunt; les guies i manuals de forasters concebuts i dedicats específicament a la ciutat de Barcelona com a complement dels llibres de viatges, des del *Calendario manual y guia de forasteros para 1777*, fins a les publicades al llarg del segle XIX per erudits, escriptors i historiadors, com Antoni de Bofarull o Manuel Saurí i Crespi, mencionaven la seva situació, els noms dels artífexs i, sovint, també descrivien els usos i capacitat de l'edifici; però, llevat de determinades excepcions, poques vegades feien referència a les produccions artístiques que foren projectades per al convent.

La primera guia de la ciutat, publicada per un autor anònim sota el títol de *Manual y guia de forasters* (1761), presentava un índex de carrers, col·legis, gremis i monuments de Barcelona, citant el conjunt conventual de St. Vicenç de Paül com el Seminari, i enumerant el carrer i la plaça del Seminari al costat del carrer Tallers.¹¹ A continuació, nombroses guies el citaren i situaren d'acord amb la descripció feta el 1761, sense incloure informació més rellevant al respecte.¹²

Amb l'arribada de les tropes franceses a Barcelona el 13 de febrer de 1808 es produeix un gran canvi pel que fa a la història del conjunt conventual, del qual en proporciona un testimoni essencial el diari del pare felipó Raymundo Ferrer, *Barcelona cautiva o sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses* (1815-1819). Aquest dietari aportà notícies detallades, i sovint testimoniades pel mateix Ferrer, que resulten imprescindibles per a conèixer els canvis soferts pel conjunt a principis d'aquesta centúria. El dietari tenia el propòsit de

⁸ PONZ 1788, XIV, 7

⁹ PONZ 1788, XIV, 44

¹⁰ LABORDE 1974 [1806], I, 33

¹¹ MANUAL 1761, 73 i 90

¹² Les guies publicades l'últim terç del segle XVIII, com CALENDARIO 1777 o A.B.C.E. 1789, 27 també l'anomenen Seminari i el situen al final del carrer Tallers. Aquestes guies varen gaudir de diverses reedicions durant la primera meitat del segle XIX i en elles s'introduïen dades més recents, però manquen novetats essencials.

llegar el relat testimonial de tot el que succeïa durant l'ocupació francesa, mitjançant les fonts orals i documentals que recopilava dels pobles i les ciutats del Principat i contrastant-les tant com li era possible;¹³ pel que l'obra recull nombroses referències de caràcter quotidià sobre els problemes generats per l'ocupació i, entre altres aspectes, descriu l'estat dels hospitals militars i proporciona informació sobre les vicissituds que va patir el convent de St. Vicenç de Paül quan va ser reconvertit en hospital militar. Gràcies al seu testimoni sabem que el dia 26 de novembre l'exèrcit francès situà al convent un revellí per defensar-se i fer foc a les tropes espanyoles que s'hi acostaven,¹⁴ i que l'1 de desembre de 1808 el comissari de policia Ramon Casanova ordenà emportar-se les claus de totes les estances del convent a tocar de la muralla de terra.¹⁵

Fou per aquest motiu que el 12 de febrer de 1809, davant la necessitat d'habilitar un nou hospital pels soldats ferits i la saturació en la qual es trobaven l'Hospital General de la Santa Creu i els militars de Jonqueres i Sant Pau,¹⁶ l'exèrcit francès passà a ocupar per sorpresa el convent de St. Vicenç de Paül, convertint-lo en hospital militar.¹⁷ Ferrer apuntava que el convent, que acollia nombrosos religiosos i seglars en la seva pràctica dels exercicis espirituals, tenia un bon nombre de llits, matalassos, llençols i mantes; i que aquest seria el motiu principal que els hauria induït a ocupar-lo. Però el diari *Gazeta Militar y Política del Principado de Cataluña*, que era un òrgan de la Junta Superior de Catalunya i, per tant, no controlat pels francesos, a diferència del *Diario de Barcelona*, publicà uns mesos després el següent comentari en relació al decret d'exclaustració de béns del general Duhesme:

«¡Cabalmente el Seminario! Esta Casa, no habia dos meses que estabas en Barcelona, la dio por inutil tu Comisario de Guerra para el servicio de Hospital: no pudiendo embolsar los 300 duros á que estimaba esta declaración, la hizo despues Hospital, picado de aquel chasco, exilando de ella á sus Señores Sacerdotes»¹⁸.

I així fou, ja que l'endemà mateix de l'ocupació per part dels francesos, els sacerdots de la Missió es veieren obligats a traslladar-se a una antiga casa de correcció de la seva propietat, coneguda com a Matamoros, que estava situada a prop del convent, la Reial Casa de la Caritat i

¹³ MOLINER 2010, 29

¹⁴ FERRER 1815, I, 303 i 323-324

¹⁵ FERRER 1815, I, 323

¹⁶ FERRER 1815, I, 596, FERRER 1816, III, 72

¹⁷ FERRER 1816, III, 116

¹⁸ «Decreto...» 1809c, 234. Actualment estem realitzant el buidatge d'aquest diari, ja que, com aquesta referència localitzada, considerem que podem arribar a trobar-ne més sobre el canvi d'usos dels conjunts conventuals i, en concret, del de St. Vicenç de Paül.

l'hort de la Misericòrdia. Només es van poder endur allò que els fos realment necessari,¹⁹ i únicament restà en el convent el sacerdot Salvador Clariana.

El 18 de febrer d'aquell mateix any, Ferrer anotà que l'exèrcit francès no ocupà l'església, la sagristia ni la biblioteca,²⁰ però a partir del mes de juny de l'any 1809 el convent, ja convertit en hospital militar, tancava l'església al públic, amb el pretext d'una suposada desaparició de mantes i llençols de l'hospital.²¹ Amb tot això, el decret d'exclaustració dels béns de les esglésies i convents de Catalunya expedit pel cap militar de la província, Guillaume Philibert Duhesme, el 27 de novembre de 1809, classificava en tres classes les esglésies i convents de la ciutat, establint el temple de St. Vicenç de Paül entre els de segona classe, cosa que permetria que no fos clausurat, però si que obligava a donar a l'exèrcit una tercera part dels seus béns materials.²² Malgrat això, tant el convent dels paüls com la resta de comunitats tenien el seu conjunt parcial o totalment ocupat i utilitzat com a quarter per a les tropes estrangeres, hospital militar o magatzem de palla i cavallerisses.²³

A principis de l'any 1811 la quantitat de ferits i malalts de guerra baixà notòriament, pel que només funcionà com a hospital militar el situat a les Drassanes el maig de 1809, i es va permetre als sacerdots de la Missió tornar a celebrar missa a l'església.²⁴ El convent, però, seguia en possessió dels francesos,²⁵ pel que els religiosos van haver de seguir vivint a Matamoros. El setembre de 1812, hagueren de reobrir el Seminari com a hospital, tot i que no tenim constància que rebés malalts fins a l'agost de 1813.

Amb l'expulsió de l'exèrcit francès el 1814, el convent continuà funcionant com a hospital militar; i no fou fins al 1816 que, havent-se establert altre cop l'hospital militar al convent de Jonqueres, els sacerdots de la Congregació de la Missió pogueren tornar a fer vida conventual en el seu cenobi.²⁶

Malgrat que el seu retorn podia semblar definitiu, el 14 de setembre de 1821 una epidèmia de pesta afectà la població barcelonina i la Congregació de la Missió decidí posar a disposició de l'Ajuntament de Barcelona el seu convent per establir-hi l'hospital dels malalts, a excepció dels espais dedicats a la biblioteca i els baixos; i els sacerdots passaren a viure al col·legi episcopal,

¹⁹ FERRER 1816, III, 118

²⁰ FERRER 1816, III, 125

²¹ FERRER 1817, IV, 38

²² «Decreto...» 1809b, 1401-1403

²³ FERRER 1819, VII, 37; BARRAQUER 1915-1917, I, 176, 252-253, 321-322, 407

²⁴ FERRER 1819, VII, 39

²⁵ FERRER 1819, VIII, 154

²⁶ PI i ARIMÓN 1854, 561; BARRAQUER 1915 - 1917, I, 408

també conegut com a seminari conciliar.²⁷ Quan l'epidèmia va cessar, a finals del mes de gener de 1822, els sacerdots tornaren al seu convent, on van assentar-s'hi fins a la primavera de 1823, moment en què el govern els tornà a demanar el convent per a convertir-lo altre cop en hospital. Davant d'aquesta situació, la comunitat passà a habitar provisionalment el col·legi dels Trinitaris Calçats i una casa particular a Gràcia anomenada la Virreina, destruïda el 1877;²⁸ i sol·licità al rei Ferran VII que intervingués en l'adquisició de l'edifici del carrer Tallers per tal de construir-se un nou convent a Barcelona. El 4 de març de 1823 el govern s'apoderà de l'edifici amb la intenció d'establir-hi l'hospital militar, indemnitzant als Paüls amb una quantitat, de la qual la meitat va ser abonada d'un sol cop i la resta a raó de cinc mil pessetes anuals. Amb ella es va començar construir l'any 1832 el nou convent de St. Vicenç de Paül, popularment conegut com a Seminari nou, entre el carrer Reina Amàlia i Lleialtat,²⁹ al costat de la muralla de Sant Pau, on es varen traslladar definitivament el 25 de novembre de 1833. Malauradament, el 25 de juliol de 1835, quan encara s'estava acabant de construir l'església, el reial decret d'exclaustració de certs convents i la crema que en va fer la revolta popular, varen propiciar que el convent patís danys estructurals, incendiant-se les portes i l'hort. El delegat municipal de Barcelona ordenà tapiar totes les entrades i durant el matí següent es va procedir a extreure'n tots els mobles i estris de valor;³⁰ malgrat que el sacerdot Figuerola demanà a l'Ajuntament uns mesos després la restitució dels béns de la comunitat, al·legant que la Congregació no estava suprimida per les lleis promulgades.³¹ La seva petició no fou acceptada i el 26 de novembre del 1835 l'Ajuntament començà els tràmits per convertir el nou convent de St. Vicenç de Paül en presó pública, emparant-se en la llei de desamortitzacions del març de 1836. El permís va ser concedit el 14 de juliol d'aquell mateix any;³² i el 17 d'octubre de 1838 el diari *El Guardia Nacional* informava sobre el trasllat dels reclusos a la nova presó habilitada en el segon convent que projectà la Congregació de la Missió;³³ i aquesta va funcionar

²⁷ BNC, F. Bon. 17438; BARRAQUER 1915 - 1917, II, 1232

²⁸ ROCA LAVEDRA 1831, 15; ABCE 1831, 13; PI i ARIMÓN 1854, 561; BARRAQUER 1915 - 1917, II, 1233. La casa-torre de la Virreina, feta construir pel virrei Manuel Amat, fou emplaçada en l'actual plaça de la Virreina i entorns de la vila de Gràcia. El 1794 va funcionar com a residència religiosa de la comunitat dels Josepets, el 1821, durant l'epidèmia de febre groga, va funcionar com a hospici i el 1823 es convertí en residència religiosa puntual per a la comunitat dels Paüls. El 1836 va ser adquirida per l'Hospital de la Santa Creu i enderrocada el 1877 a causa del seu deteriorament. CASTELLÀ 2006, 907

²⁹ Actual plaça Folch i Torres

³⁰ BARRAQUER 1915 - 1917, II, 1234; III, 591. Es varen extreure quasi tots els objectes de valor, entre els quals es fa menció als coberts de plata, els tubs de l'orgue, els diners de la venda de l'edifici de l'antic convent i les provisions del rebost o provisorias. ROMÁN 1972, 151-172. S'apunta el fet que també que seria en aquest moment quan possiblement varen desaparèixer els quadres d'Antoni Viladomat *Sant Vicenç de Paül entregant la Regla als seus deixebles i Jesús sacramentat al sagrari de l'església*. FONTANALS DEL CASTILLO 1877, 230; MASERAS 1935, 382; ELIAS DE MOLINS 1936, 312; AINAUD-GUDIOL-VERRIÉ 1947, I, 217; ALCOLEA 1961-1962, 206; i TRIADÓ 1984, 194

³¹ PARADELA 1935, 308; ROMÁN 1972, 151-172; BARCELÓ 2006, 538-539

³² Diario de Barcelona, 10-VII-1836. Notícia recollida per BARRAQUER 1915-1917, III, 592

³³ «Nuevas cárceles» 1838, 2; J.A.S. 1857, 445-446

com a càrrec fins al 6 d'agost de 1936, moment en el qual la situació d'insalubritat i d'insuficiència d'espai per a les preses va propiciar el seu enderrocament.³⁴

Pel que fa al primitiu convent de St. Vicenç de Paül, l'any 1831 Pere Felip Monlau i Roca va publicar un estudi urbà de Barcelona amb el pseudònim Felip Roca i Lavedra titulat *El amigo del forastero en Barcelona y sus cercanías*, en què citava el convent de St. Vicenç de Paül com un conjunt situat a la plaça del Seminari; i amplià la informació donada pels anteriors autors afegint que l'edifici va ser convertit, arran d'un reial decret del 24 d'abril de 1829, en la seu de la fàbrica reial de tabacs.³⁵

A partir d'aquestes dates hem anat detectant fonts bibliogràfiques quasi del tot discutibles, com el text redactat per Pascual Madoz en el tercer volum del *Diccionario geográfico-estadístico-histórico de España y sus posesiones de Ultramar* (1846-1850), que permetia ubicar una localitat espanyola geogràficament i en definia el seu context administratiu, religiós i judicial. En la seva descripció de la ciutat de Barcelona, cità el convent de la Congregació de la Missió, però apuntava una situació fundacional errònia, la Torre de la Virreina, a Gràcia, de la qual apuntava que esdevingué hospital militar i fàbrica de cigarrets, fet que obligà als sacerdots a traslladar-se a una nova casa intramurs situada al carrer dels Hostallers, que també serví com a hospital militar.³⁶ És l'única guia que comet aquests errors i possiblement la raó sigui que Madoz es basà en fonts secundàries o terciàries i en la informació que li arribava dels seus nombrosos col·laboradors per redactar-la, pel que se'n devia interpretar erròniament el sentit d'aquestes, demostrant, en aquest cas puntual, la manca de rigor científic i crític utilitzat per aquest autor.

Contemporàniament a la publicació del diccionari de Madoz, les guies de Barcelona d'Antoni de Bofarull, *Guia-cicerone de Barcelona* (1847); i de Manel Saurí, *Manual Histórico-Topográfico, estadístico y administrativo, o sea Guia General de Barcelona* (1849), descriuen el primitiu convent de St. Vicenç de Paül com un hospital militar,³⁷ concretant que el seu ús com a fàbrica de tabacs es reconvertí, per ordre del govern, en hospital militar el mes de desembre de 1842.³⁸

³⁴ PI i ARIMÓN 1854, 561; «Edificios que desaparecen...» 1943, 2; CARRÉ 1974, 21; FONTOVA 2010, 15-16

³⁵ ROCA LAVEDRA 1831, 15 i 25-26. Els anys 1832 i 1833 es varen fer reedicions amb afegits i correccions que no ampliaren la informació facilitada sobre el convent. La fàbrica de tabacs que va ser emplaçada en les dependències del convent es continuà citant per *MANUAL* 1840, 37 i 110; i PERMANYER 2002a, 7

³⁶ MADDOZ 1846, III, 525. Tot i així, també aporta informació que considerem correcta, com són els noms dels fundadors i l'any de la seva fundació.

³⁷ BOFARULL 1847, 245; DUBÀ i NAVAS 1847, 48; SAURÍ – MATAS 1849, 136

³⁸ SAURÍ – MATAS 1849, 136; PERMANYER 2002a, 7

En la guia *Barcelona Antigua y Moderna, o descripcion e historia d'esta ciudad desde su fundacion hasta nuestros dias* (1854), de l'historiador Andrés Avelino Pi i Arimon, hom pot apreciar, encara que no se citi concretament, una sòlida base documental pels plantejaments que es fan en les seves pàgines, convertint-se en l'obra més destacada pel que fa al coneixement històric de la fundació i la seva evolució fins al moment. Malauradament, no incloïa informació sobre el seu patrimoni material. En el pròleg, Pi i Arimon afirmava que per a la redacció de l'obra va partir d'investigacions en arxius i biblioteques públiques i privades; de la consulta d'obres que s'havien escrit sobre el principat i de documents, opuscles i papers, impresos i manuscrits que va poder adquirir; a més dels fets dels quals va poder ser testimoni fins al 1843; però descuidà enumerar les fonts en les quals es basà el seu estudi. En parlar de la fundació corregeix explícitament l'article de Madoz i la situa al carrer Tallers, afegint que el bisbe Benet de Sala atorgà el permís per posar la primera pedra del convent el 2 gener del 1705³⁹. També establí dates concretes sobre el període en el qual el conjunt funcionà com a hospital militar, és a dir, entre el 1808 i el 1816, el 1821 i el gener de 1822; i de la primavera de 1823 a l'any 1824, període en què els sacerdots gestionaren la venta de l'edifici i es traslladaren a la torre de la Virreina, a Gràcia, fins que adquiriren el terreny al costat del jardí botànic per construir el nou convent.⁴⁰ Per la seva rellevància, la informació aportada va ser utilitzada per altres autors posteriors com Cayetano Barraquer l'any 1906, que validà les dades donades a partir de la seva recerca documental.

Del 1857 data la guia *El Consultor*, de l'impressor Josep Abadal i Soler (J.A.S); en què es recollia tant el primitiu convent dels Paüls com el que es varen fer construir de nou;⁴¹ i on descrivia per primer cop les dependències de l'hospital. Remarcava que no fou un edifici construït per ésser hospital militar, sinó convent, pel que, encara que s'havien implantat millores com la ventilació i la reutilització dels seus departaments, mostrava grans defectes estructurals. Cità que l'edifici s'estructurava en baixos i tres pisos i tenia capacitat per sis-cents vuitanta llits. Als baixos, al voltant del pati porticat del centre de l'edifici, s'hi trobava l'església, oficines, farmàcia, magatzems, rebost, cuina, banys i vestidors. En els tres pisos superiors hi havia setze espaioses sales per a malalts militars, ja que estava prohibida l'entrada a paisans⁴², una sala de juntes i un dormitori per als metges de guàrdia i en practiques, amb la farmaciola i els aparells necessaris per la curació

³⁹ PI i ARIMÓN 1854, 561. Enrique Claudio Girbal, autor de la *Biografía del cardenal gerundense Fr. Benito de Sala y de Caramany* (1886), tornarà a exposar que el bisbe de Barcelona que al 1703 aprovà i promogué la fundació del convent de la Congregació de la Missió, donant llicència el 2 de gener de 1705 per l'acte de col·locar la primera pedra del temple GIRBAL 1886, 13.

⁴⁰ PI i ARIMÓN 1854, 561

⁴¹ J.A.S. 1857, 445-446

⁴² CORNET 1863, 199

diària.⁴³ Arran d'aquesta investigació també hem pogut observar aquells articles que esdevenien un model a transcriure per altres escriptors, com és el cas de l'escriptor i historiador Víctor Balaguer, qui en l'obra *Las calles de Barcelona: origen de sus nombres, sus recuerdos, sus tradiciones y leyendas* (1866),⁴⁴ reproduirà la detallada descripció de les dependències hospitalàries que ofería el convent en el seu interior, sense fer cap referència a l'obra de Josep Abadal.

El 1865, B. Castellanos de Losada publicava, al volum vint-i-sisè de la *Biografía eclesiástica completa*, la vida de Francesc Senjust, de la qual no se n'havia fet referència des de principis del segle XVIII. En ella lloava les seves virtuts i afirmava que Senjust fundà la Congregació de la Missió en una casa que era de la seva propietat a Barcelona.⁴⁵ Malgrat aquesta petita aportació, no es tornà a fer referència a la seva biografia fins a l'any 1904, quan M. Torres reuní totes les notícies relacionades amb l'ardiaca i els tràmits legals, tant eclesiàstics com civils, de la fundació, dels quals no se n'havia tingut constància detallada anteriorment i que tant varen alentir la fundació de la Congregació a Barcelona. Així doncs, apunta que no fou fins al 8 de juliol de 1704 que varen poder arribar a Barcelona els primers missioners Paüls provinents de l'Institut de la Missió de Roma, gràcies a una important donació que els féu Senjust; i que aquesta comitiva estava formada per dos italians (Juan Domingo Ortese i Juan Bautista Balcone), un cordovès (Luis Narváez) i un germà co-adjutor galleg (Antonio Camino); malgrat aquesta informació tan rellevant, el caràcter divulgatiu de l'article no ens permet saber en quines fonts es basa per redactar-lo.⁴⁶

L'any 1866, Víctor Balaguer publicava *Las calles de Barcelona* en dos volums, on recollia la història dels carrers, monuments, personatges i fets notables a l'entorn de la ciutat de Barcelona. En el segon volum introduí el carrer Tallers, on hi situà al número 77, a tocar de la plaça nova de la Universitat, l'hospital militar de Catalunya, transcrivint-ne de manera exacta la descripció que en feia *El Consultor* l'any 1857⁴⁷ i afegint que l'església no era molt antiga, ja que els sacerdots seculars de la Congregació de la Missió van romandre a l'església i el convent des de l'any 1704 fins el 1824.⁴⁸

⁴³ J.A.S. 1857, 530-531; ROCA I ROCA 1884 [1895], 200-201

⁴⁴ BALAGUER 1866, 344

⁴⁵ CASTELLANOS DE LOSADA 1865, 797-798

⁴⁶ TORRES 1904, 62-86. Els inconvenients han estat indexats en l'annex *Història cronològica del convent* que acompanya aquest treball; PERMANYER 2002b, 7

⁴⁷ J.A.S. 1857, 530-531

⁴⁸ BALAGUER 1866, II, 344. Sobre la data de fundació del convent hi ha disparitat d'opinions, ja que, mentre la majoria d'autors ja citats la situen l'any 1704, hi ha autors que la creuen de 1705, com PUIGGARÍ 1879, 35-36

La consideració del conjunt com a mostra de l'estil barroc classicista comença amb la figura de l'historiador J. Puiggarí a *Garlanda de joyells. Estudis i impressions de Barcelona monumental* (1879), on descrivia que totes les fundacions del segle XVIII menys la de Sant Joan (religioses comendadores):

«s'inspiren generalment en l'ordre compost ó grech-romá, solent afectar la planta de creu llatina en sa nau major, acompanyada de altras dos baixas a modo de corredors, vestíbul de las capellas ab grossas pilastras, archs voltats, cornisas molt eixidas, volta rodonejada o atronerada ab tous, sangrias y cunetas, cimbori esféric, poligonal o piramidal, hissat sobre'ls archs torals del creuher, y molts cossos adjecticis, accidentals o sistemátichs, de índole decorativa, com tribunas, orgas, tronas, gelosías, enreixats, balaustradas, baldaquins, alegorías y trofeus».⁴⁹

Puiggarí també defensava l'aprofitament de vells emplaçaments conventuals i eclesiàstics per a usos nous, citant el convent dels Paüls com a exemple, entre altres edificacions, per tal d'estalviar l'obra i els seus costos, que es reduïen a la restauració d'allò més necessari, aconseguint la conservació d'una de les obres més insignes del nostre passat.⁵⁰

La guia *Barcelona en la mano: guía de Barcelona y sus alrededores* (1884) de Josep Roca i Roca, afegia una nova descripció sobre l'edifici de l'hospital militar, afirmant que es componia d'un cos de planta rectangular, amb façana al carrer de Tallers, i un altre cos posterior perpendicular al primer, amb un gran jardí a la dreta i un espaiós pati a l'esquerra. En el segon cos es trobava l'església, enriquida amb una cúpula decorada exteriorment amb ceràmica i en la concavitat interior amb un fresc molt notable. El temple, la construcció del qual datà de mitjans del segle passat, contenia, a més a més, un gran quadre a l'oli de gran mèrit, però del qual J. Roca no n'identificà el títol o l'autor. En els baixos es trobaven els magatzems de roba i altres dependències de menys importància, i en els pisos primer i segon les infermeries per verola, xarampió i altres malalties contagioses. En la planta baixa del primer cos es disposà un pati porticat, les oficines d'administració, la farmàcia, el cos de guàrdia i la infermeria; en el pis principal, les infermeries i el parc sanitari; en el segon, les oficines de direcció, clíniques de cirurgia, infermeries de venèries i sala d'operacions; i en el tercer, sales d'oftàlmics, sarnosos i departament per a presos. Roca afegí que la falta de condicions apropiades en aquest edifici estava compensada per la seva llum i ventilació, gràcies al jardí i al pati contigus, però que, tot i així, s'havia aprovat el projecte per la

⁴⁹ PUIGGARÍ 1879, 35-36

⁵⁰ PUIGGARÍ 1879, 191

construcció d'un nou hospital militar a Les Corts per tal de substituir el de Tallers.⁵¹ Aquest nou pla es va dur a terme durant la dictadura de Primo de Rivera (1923-1930), ja que les reduïdes dimensions de l'edifici i la manca de condicions higièniques van fer que l'hospital fos inclòs en el projecte de renovació de les instal·lacions militars de la ciutat. Per a substituir-lo, l'any 1927 es va aprovar la construcció d'un nou hospital militar als terrenys del Mas Falcó, pròxims a la riera de Vallcarca, que va ésser finalitzat durant la dictadura franquista.⁵²

El 1892 sabem, per una notícia al diari *La Dinastia*,⁵³ que l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu continuava celebrant cultes concorreguts pel poble, malgrat que el temple formava part de la infraestructura de l'hospital militar; i eren oficiades per un clergat castrense. L'alarma per la destrucció de l'hospital militar de Tallers a causa de la construcció d'un de nou a Les Corts i l'imminent perill que corria l'església féu que nombrosos escriptors, com R. Casellas, J. Martorell i J. Folch i Torres, publicuessin articles per a la seva salvaguarda. Casellas fou el primer, ja el 1902,⁵⁴ destacant el valor de les pintures de la cúpula, realitzades per Josep Flaugier, de les quals en parlarem en el capítol següent. El seguiren J. Folch i Torres el 1927 amb l'article *La conservació de les Drassanes i la Capella de l'Hospital Militar*,⁵⁵ en el qual defensava que la capella de l'hospital era l'obra més important i completa del seu pintor, qui esdevingué el representant de l'art barceloní de finals del segle XVIII i principis del XIX. La seva voluntat era conscienciar i salvaguardar el patrimoni monumental; així com incentivar una nova valoració ciutadana del conjunt. Per últim, l'arquitecte J. Martorell a l'article *Els monuments històrics de Barcelona* (1926),⁵⁶ enumerava alguns dels monuments històrics de Barcelona que mereixien, altre cop, l'atenció ciutadana pel seu estat deplorable, com era el cas de la capella de l'hospital militar, de la qual considerava que s'havia d'isolar el temple i urbanitzar els entorns.

Durant la primera meitat del segle XX, la font bibliogràfica que aporta dades més contrastades, resultant un estudi modèlic sobre el convent dels Paüls, és el capítol monogràfic *Paüles*,⁵⁷ que va escriure Cayetano Barraquer el 1906 en el recull *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, un estudi històric i descriptiu dedicat a les cases de religiosos, convents, monestirs i esglésies, dels diferents ordres masculins que existien a Catalunya. Barraquer partí de testimonis orals per completar la seva informació, però també contemplà aquelles

⁵¹ ROCA I ROCA 1884 [1895], 180-181

⁵² LLORET PIÑOL 2001, 13-14. Actualment el recinte emplaça el parc sanitari Pere Virgili, a l'avinguda Vallcarca.

⁵³ B. DE A. 1892, 2

⁵⁴ CASELLAS 1902, 3. L'article va ser reproduït el 1912 a la revista *Il·lustració Catalana*. CASELLAS 1912, 553-555.

⁵⁵ FOLCH I TORRES 1927, 1-2

⁵⁶ MARTORELL 1926, 4

⁵⁷ BARRAQUER 1906, 581-593

referències bibliogràfiques i documentals més rellevants sobre els conjunts, com les de Ceán Bermúdez, Pi i Arimon, els manuscrits de la Biblioteca Universitària i els arxius d'hisenda, avui a l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Pel que fa al convent de Sant Vicenç de Paül, oferí dades descriptives tant de l'església com del claustre de columnes toscanes que servia d'element relacional entre l'església i la casa, i el cos longitudinal que constituïa el convent; i les dades històriques sobre la fundació i els motius que els varen fer abandonar el conjunt freqüentment durant el segle XIX fins al seu trasllat definitiu al convent del carrer Reina Amàlia.

L'aportació documental de Barraquer partia d'un manuscrit conservat a la biblioteca universitària, del qual no se n'especificà el títol ni l'autor,⁵⁸ que recollia les dades següents:

«La fundación habíase formalizado por el mismo obispo, señor de Sala, á 6 de noviembre de 1703, en virtud de Breve de Clemente XI», i també gaudim d'una descripció fidel de la fisonomia del convent i l'església el 1904, any en el què Barraquer hi va accedir per tal d'escriure el capítol dedicat a la Congregació: «A lo largo de la calle de Tallers tiene extendida aún hoy su fachada, y en ella abre su puerta principal. Por ésta se penetra en el claustrito, tras del cual cae el templo, colocado en sentido perpendicular á la calle, de modo que la iglesia no da á la calle, sino al claustrito, y para entrar en ella débese atravesar la puerta y el dicho claustro. Éste lleva marcadísimo el sello del siglo XVIII que lo levantó, y bien que neo-pagano, muestra severidad y buen gusto. Su planta describe un cuadrado perfecto de 18'50 metros de lado, incluidos en esta medida los 3'20 de la anchura de la galería de uno y otro lado, ó sea los 6'40 de ambas. En sus tres lados E., S. y O. cuenta cuatro grandes arcos por lado, mientras que en el N. sólo tiene dos, porque los dos centrales forman por medio de un muro la puerta, la que describe un arco rebajado. Los arcos son semicirculares, y apoyan sus cabos en robustas columnas toscanas sin pedestal. Las bóvedas de las galerías tienen un compartimiento por arista cruzada en cada arco, separados unos de otros los compartimientos por arcos transversales. En un rincón, ó mejor, extremo del lado S. del claustro se abre la puerta del templo. Es pequeña, pero graciosa, griega con antas corintias, cornisa con una cabeza alada de un ángel en el centro y sobre un frontón triangular rebajado. El templo consta de una despejada y muy elevada nave, crucero y dos capillas por lado. Las capillas hállanse unidas por un paso, con la particular circunstancia que la primera en cada lado está separada de la segunda, no por un simple machón y su muro, sino por un aposentillo ó cacho de corredor, que no da directamente á la nave, y por el cual atraviesa el

⁵⁸ Creiem que es tracta de SERRA POSTÍUS 1708-1748, IV, 128-129

indicado pasillo. Otra particularidad ofrece este templo, y es que el presbiterio se aloja en el crucero, porque la cruz descrita por la planta del templo tiene el brazo superior, en el cual suelen colocarse los presbiterios, rudimentario. Todo el crucero es ancho presbiterio. Las esquinas del cruce de la nave con el crucero están achaflanadas, y los chaflanes á cierta altura vienen adornados con una gran marquesina ó nicho, ó capillita barroca, en la que habría una imagen ó estatua de tamaño natural, ó poco menor, que se dice representaba un Evangelista. Como las marquesinas son cuatro, estarían los cuatro evangelistas. Por sobre de las capillas corre el triforium, ó tribunas, formadas por grandes balcones con arco rebajado. En los machones de separación de las capillas y tribunas en la nave suben del suelo antas adornadas de plafones refundidos, y bases y capiteles de orden compuesto. Recorren todo el templo por sobre de las tribunas acentuadas, y bien dispuestas cornisas. Los arcos de ingreso en las capillas apoyan sus cabos en antas que miran al interior de aquéllas. Las bóvedas de la nave están divididas por arcos transversales en tres compartimientos con un luneto en cada lado. En el centro el arco transversal correspondiente al indicado aposentillo es doble. Las capillas vienen cobijadas por bóvedas por arista cruzada, y el crucero por una hermosa y elevada cúpula cuyo límite inferior descansa sobre una cornisa circular, y ésta sobre cuatro grandes arcos torales correspondientes á los cuatro brazos de la cruz. El paso del cuadrado al círculo se realiza por cuatro pechinas adornadas de hermosos frescos que imitan bajos relieves. La cúpula luce un precioso fresco de José Flaugier, que la cubre toda, y un ángel de él con no poca gracia saca fuera de la cornisa del pie una pierna que parece desprenderse del muro».

«La nave mide en su total longitud 25'80 metros, en su anchura 7'75, y las capillas desde la nave al fondo de ellas 3'30. En suma este templo, si no grande, resulta airoso, adornado y, dentro del gusto del Renacimiento, muy hermoso. El convento ó habitaciones principalmente consiste en una inmensa ala que corre á lo largo de la calle de Tallers, y por lo mismo entre ésta y el templo, ala que se atraviesa para entrar en éste. En su longitud desde O. hasta la esquina de la calle de Valldoncella, á la que llega, mide 142'25 metros, y en su anchura 15'75, incluidos en estas medidas los muros. En el lado O. del claustro una puerta da acceso á una pieza casi cuadrada que sería el *De profundis*, y tras de ella sigue otra mucho mayor, cuya longitud es 16'80 metros y la anchura de 4'70, la que sería el refectorio. Esta viene cobijada por una bóveda de cuatro compartimientos por arista cruzada. Entre el refectorio y la calle hállase un ancho corredor, y del otro lado de él, dando á la calle, otra pieza idéntica al refectorio, que sin duda formaría el comedor de los ejercitandos. La casa

cuenta con tres pisos altos. Al O. de las construcciones del templo y claustro y S. del refectorio se extiende la buena y no pequeña huerta con aljibe».

«El solar total en 1835 tenía los siguientes linderos: al N. ó mejor NE. la calle de Tallers; al E., ó SE., en parte la de Valldoncella y en parte honores del monasterio de monjas de este nombre; al S. la huerta de las mismas monjas, y al O. el terreno que opino pertenecía á las murallas, aunque de fijo ignoro la dicha pertenencia. Actualmente, como indiqué arriba, el convento es hospital militar, y el templo / iglesia del hospital, y por lo mismo abierta al culto. Corren, sin embargo, rumores de un lejano derribo de todo el edificio».⁵⁹

Entre els anys 1915 i 1917, C. Barraquer publicà un nou estudi sobre els diferents ordes religiosos existents a Catalunya en 4 volums intitulats *Los Religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*. En aquests hi podem trobar tres capítols dedicats als missionistes de Barcelona, en els quals es fa referència a les desventures que sofrí el conjunt arran de l'ocupació napoleònica, recollint els testimonis del pare felipó Raymundo Ferrer i la guia d'Andrés Pi i Arimón; els problemes ocasionats per les pestes del 1821 i 1823, on fa noves aportacions a partir de nombrosos documents de l'arxiu municipal i episcopal; i, finalment, els infortunis que tingueren lloc en relació a la crema de convents, amb les copioses pèrdues patrimonials que ja hem exposat anteriorment en relació al convent construït al carrer Reina Amàlia.⁶⁰

L'any 1934 A. Gallardo publicava un conjunt d'articles titulats *Paseos arqueológicos por Barcelona*, entre els quals hi havia un dedicat al barri del Raval. Aquests s'editaren a la revista *Barcelona Atracción*, que tenia com a objectiu situar la ciutat de Barcelona en l'òrbita turística de l'època. Aquest itinerari turístic pel Raval començava pel carrer Tallers, on es descrivia breument l'hospital militar i l'església del seu interior. Afirmà que la cúpula i l'altar major varen ésser pintats per Flaugier i que les dependències hospitalàries encara es conservaven, entre les quals en destacava un elegant claustre quadrat amb quatre arcades per galeria, sostingudes per columnes toscanes; però advertia que la seva utilitat com a hospital militar era terminal, ja que s'havien acabat els pavellons del nou hospital a la barriada de Vallcarca i es procediria al seu ús de seguida.⁶¹

El dia 5 de febrer de 1939 la premsa de l'època documentava la celebració d'una solemne funció religiosa a l'església de l'hospital militar oficiada per un clergat castrense que consagrà l'edifici, després de dos anys i mig de clausura del convent al públic.⁶² Durant aquest any, l'hospital

⁵⁹ BARRAQUER 1906, 581-586

⁶⁰ BARRAQUER 1915-1917, I, 406-408; 1231-1234; II, 657-663

⁶¹ GALLARDO 1934, 213-214

⁶² «Solemne función...» 1939, 5

va ser utilitzat per a retenir presoners de guerra procedents, bàsicament, dels batallons de treballadors, consolidant-se com un gran centre sanitari a Catalunya, encarregat d'atendre aquests captius ferits o malalts en els batallons.⁶³ Acabat el trasllat d'interns i material sanitari a l'Hospital Militar del Generalíssim de Vallcarca, el 4 de desembre de 1942, les autoritats militars franquistes van decidir clausurar definitivament l'hospital militar del carrer Tallers i l'Ajuntament va recuperar la titularitat de l'edifici, convocant a concurs públic el seu enderrocament, que va guanyar el contractista d'obres Amador Lorenzo García.⁶⁴

El *Diario de Barcelona* es féu eco de la destrucció del convent del carrer Tallers el 18 de març de 1943 i la notícia recull que, en tractar-se d'un edifici sense cap interès artístic, resultava laudable l'acord de destruir-lo; pel que el solar que havia ocupat fins aquell dia serviria per eixamplar una via pel tràfic i es destinaria també a jardins públics, donant valor a la capella dedicada a Sant Sever i Sant Carles Borromeu, que no podia ser vista llavors pels transeünts. Segons l'article, l'església era d'equilibrades proporcions i la seva ornamentació barroca se cenyia molt discretament a un sentit de sobrietat que l'alliberava de totes les excessives ampul·lositats de l'estil.⁶⁵ Els anuncis econòmics de *La Vanguardia Española* durant el mes de febrer de 1943, publicaven, també, la venda de materials d'enderroc com «tejas, piedra, madera y otros, del Antiguo Hospital Militar, calle Tallers»,⁶⁶ restant en obres fins al mes d'octubre, moment en què s'inaugurà oficialment la plaça Castella.⁶⁷

L'any 1945 J. Benavent i Severino publicà l'article *La Iglesia del Ex Hospital Militar* a la revista *Barcelona Atracción*, reeditada després de sis anys d'aturada en la seva publicació. En el primer número, del mes de maig, Benavent ja hi havia escrit un article sobre les actuacions de preservació del patrimoni monumental i artístic que va dur a terme l'Ajuntament de Barcelona des de l'any 1927 al 1929 i entre els anys 1931 i 1936. Recordava també que durant la Guerra Civil es va produir la destrucció parcial o completa d'alguns monuments, pel què, buscant una solució per preservar el patrimoni de la ciutat, es varen amagar tot tipus d'escultures i pintures de valor artístic i es varen tapiar les portes i finestres d'esglésies i edificis d'interès de qualsevol tipus. Finalitzada la

⁶³ MONFORT 2007, 266

⁶⁴ MONFORT 2007, 268-269. Es basa en la documentació conservada a l'Arxiu Municipal Contemporani de Barcelona, «Expediente relativo al derribo de los edificios que constituyen el ex-Hospital Militar de la calle Tallers, 1942» Q118, Gestió Urbanística, exp. 262 de 1943.; i «Relativo al proyecto de modificación de alineaciones del sector comprendido por el solar que ocupaba el antiguo Hospital Militar de la calle Tallers y sus inmediaciones», Q118, Gestió Urbanística, exp. 560 de 1943.

⁶⁵ «Edificios que desaparecen...» 1943, 2. En dona notícia el sacerdot de la congregació de la Missió N. Pascual als *Annals* de la Congregació de 1943, PASCUAL 1943, 48

⁶⁶ «Anuncios económicos» 1943, 10, 8, 10 i 11 respectivament.

⁶⁷ «Fiesta de la Hispanidad...» 1943, 8; «Descubrimiento...» 1943, 4

guerra, l'Ajuntament va crear el Servicio de Edificios Artísticos y Arqueológicos y de Ornato Público, el qual es va encarregar de catalogar tots els edificis d'interès i en va proposar la seva restauració.⁶⁸ És per aquest motiu que al mes de juny publicà l'article dedicat a l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, exemple d'un d'aquests projectes de restauració que empenia aquest òrgan després de la guerra.

En aquest escrit Benavent, que alhora treballava com a dibuixant per aquest òrgan de l'Ajuntament, menciona que l'arquitecte i cap del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, Joaquim Vilaseca, portà a terme el projecte d'urbanització dels encontorns de l'església durant el mes de febrer de l'any 1943, enderrocant els cossos de l'edifici que formaven part del conjunt conventual i formulant la modificació de les alineacions que afectaven els voltants de l'església per deixar-la ben situada i sense perill de deteriorament. És per aquest motiu que es va obrir un carrer de 10 metres d'ample a cada banda de l'església i una plaça davant de la façana principal de 77 x 30 metres amb un petit jardí central.⁶⁹ També va projectar per a l'església un pòrtic a l'entrada amb les columnes toscanes i els arcs que existien en el claustre del convent destruït i el va coronar amb una balustrada darrera de la qual hi hauria un gran finestral que donaria llum a l'interior; a més de l'acabament de la torre que li faltava. Als laterals es farien també noves façanes per l'església i es projectarien dos edificis a banda i banda que, «seguint l'estil renaixentista de l'església», semblant a la silueta de l'església de la Ciutadella, servirien per establir-hi un grup escolar municipal i el convent pels mercedaris, ja que aquests abandonaven l'església que restava de l'enderrocament del convent de la plaça del Bonsuccés per instal·lar-se a l'església de la plaça Castella.⁷⁰

Durant aquest període, el temple fou també objecte d'importants restauracions, necessàries per tal de convertir aquella capella interior en una església aïllada, amb els seus enfronts a plena llum i una nova façana principal. Un cop acabada la seva reforma, que efectuà entre l'any 1947 i el 1948 l'arquitecte municipal Adolf Florensa,⁷¹ nou director del Servei d'Edificis Artístics i Arqueològics i d'Ornat Públic per la conservació dels monuments de la ciutat, l'Ajuntament va entregar en usdefruit la capella restaurada a l'ordre dels mercedaris, en compensació per la seva

⁶⁸ BENAVENT 1945a, 7-10

⁶⁹ BENAVENT 1945b, 46

⁷⁰ BENAVENT 1945b, 44-46; Annex 2, 121-122

⁷¹ FLORENSA 1953, 12. L'Arxiu Contemporani de Barcelona conserva l'arxiu «Pressupost per l'acabament d'obres de restauració de l'església de l'antic Hospital Militar. Adolf Florensa, 22 març 1946». Q118, Gestió Urbanística, exp. 434 de 1944.

antiga església a la plaça Bonsuccés (1906-1947). Finalment, varen beneir i inaugurar la nova església el 21 de setembre de 1947.⁷²

Fou aquesta restauració la que configurà la seva aparença exterior actual; i en el primer i segon volum de *Conservación y restauración de Monumentos Históricos* (1946 i 1953), Adolf Florensa n'exposava els canvis, partint d'una capella de l'antic hospital militar que presentava un bonic joc de volums i característiques pròpies del pas estilístic del segle XVIII al XIX; a la qual se li afegirien la segona torre que li faltava, nous elements per tal de constituir una façana principal i, com antigament tenia la seva entrada pel claustre, un pòrtic de cinc arcs amb una balustrada davant la porta principal decorada amb pilastres corínties i frontó, a partir dels elements restants del seu enderrocament; a més a més, es completaven les façanes laterals, es restauraven els desperfectes de la cúpula i es refeïen els elements interiors que ho necessitaven, com el seu altar pintat;⁷³ tot això, unit a la modificació de les alineacions que afectaven el seu entorn, realçaren de forma notable aquest edifici. Amb aquests treballs de restauració també es determinava que la construcció dels murs era a base de maçoneria amb un arrebossat exterior de morter de cal llis, sense més ornamentació que els carreus de pedra natural als angles, contraforts i torres, les gàrgoles, els finestrals i les motlures de coronament. La façana posterior presenta també, arran de l'enderrocament de les dependències conventuals, un aspecte inusual, ja que damunt del sòcol llis, sobresurt un cos corresponent al cambril situat sobre l'altar major. Les cobertes són de teula àrab esmaltada de color groc i en forma d'escama a la cúpula del creuer, la qual s'aixeca sobre un tambor recobert amb ceràmica vidriada de color groc i verd. Finalment, una gerra ornamental de terracota corona la coberta de la cúpula.⁷⁴

En el marc d'aquesta restauració també es donà el descobriment de la segona cúpula. El fet que el suport de la volta esfèrica de la cúpula visible des de l'interior de la nau damunt de la cornisa inferior no coincidís amb la vertical d'arrencada de la dita cornisa, va fer suposar l'existència d'una doble cúpula, sent el diàmetre interior de la cúpula visible inferior al del fris. Aquesta doble cúpula, una d'elles estructural i actualment oculta; i l'altre paredada interiorment i visible, es troba decorada en ambdues superfícies, descobrint-se l'existència de les dites pintures ocultes a causa de la separació existent entre elles, que oscil·la entre els 18 cm. d'arrencada i els 63 cm. a la part

⁷² «Ante la fiesta...» 1947, 9; DURAN I SANPERE 1973, 433; PARICIO - ROSELL 1983, 2, fitxa 76; PORTUGAL 1999

⁷³ FLORENSA 1946, 12; FLORENSA 1953, 24; PARICIO, I.; ROSELL, J. 1983, 2, fitxa 76; PERMANYER 2002b, 7. Procés que es pot seguir a partir de les fotografies de l'arxiu Ribera recollides a l'Annex 2, 150-165

⁷⁴ Annex 2, 166

superior.⁷⁵ Ambdues decoracions es varen atribuir al mateix artista, el pintor Josep Flaugier, com veurem en el següent capítol, encara que Florensa ja considerava el nom dels Tramulles entre les possibles atribucions.

Aquell mateix any es publicà el *Catálogo Monumental de España. La Ciudad de Barcelona*, coordinat per J. Ainaud, J. Gudiol i F. P. Verrié, en el qual dedicaven una entrada a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu. Resulta una aportació rellevant, ja que es presenta una ordenació de les dades recollides fins al moment sobre el tema i aporten una síntesi catalogràfica del conjunt, donant rellevància al seu patrimoni i esdevenint la base per nombroses publicacions catalogràfiques posteriors. En aquesta fitxa citaven que les obres de construcció i decoració van tenir lloc durant quasi tot el temps que els Paüls van restar en possessió pacífica del convent, és a dir, entre 1704 i 1808; i que l'església, construïda entre els anys 1710 i 1716, es conservava íntegra. El temple, de nau única, amb dues capelles a cada costat, tribunes al damunt i un creuer, tenia una gran cúpula semiesfèrica al centre. A l'església no existia un absis pròpiament dit, sinó tan sols el seu inici, gràcies a l'aixamfranat de les cantonades del creuer i la nau, a la base de la cúpula; i la decoració general era neoclàssica (pilars, cornises,...). L'exterior de l'església era de maçoneria revocada, exceptuant algunes cornises, finestres i remats; i la cúpula tenia decoració exterior de ceràmica, amb faixes de dibuix geomètric de ceràmica vidriada groga i verda datades del segle XVIII. A un costat i altre de la façana se situaven torres de planta quadrada i la porta d'ingrés era molt simple, amb un frontó triangular amb un cap d'àngel esculpit. El claustre, també del segle XVIII, era de planta quadrada i només tenia galeria en les quatre ales de la planta baixa. En cada ala hi havia quatre arcs de mig punt, sostinguts sobre columnes monolítiques d'ordre toscà, excepte a l'ala nord, en la qual els dos arcs centrals estaven fosos en un rebaixat. Les voltes de les galeries tenien trams quadrats d'aresta creuada, separats per arcs transversals amb mènsules en el mur interior. Afirmaven l'existència d'una nombrosa documentació gràfica;⁷⁶ i les mènsules i columnes es varen conservar amb l'objectiu de construir un pòrtic davant de l'església, façana de la qual donaria a la nova alineació del carrer Tallers. La resta de l'enorme convent, però, era considerat d'interès secundari; i el seu gran mur exterior no tenia cap altre adorn que les senzilles portes i finestres enreixades que en ell s'obrien.⁷⁷ Malgrat que els autors no citen les fonts documentals de

⁷⁵ FLORENSA 1953, XII; PIGRAU 1995, s. f.; PORTUGAL 1999; Annex 2, 125

⁷⁶ Recollida en la compilació gràfica situada a l'Annex 2 d'aquest treball.

⁷⁷ AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, 216-218

manera concreta, poden apreciar-se nombroses transcripcions de l'article publicat per Cayetano Barraquer l'any 1906.⁷⁸

Com veurem, a partir de la segona meitat del segle XX una gran part dels textos publicats de manera monogràfica sobre el conjunt conventual tenen com a objectiu donar rellevància als seus aspectes arquitectònics i ornamentals i destacar la seva importància patrimonial. A. Duran i Sanpere publicà el 1948 l'article *La iglesia del antiguo hospital militar y las pinturas de Flaugier*, que esdevingué un text clau per al seu estat de la qüestió.⁷⁹ En ell comparava l'església de la Ciutadella amb la de la recent inaugurada plaça Castella, i afirmava que:

«La iglesia se nos ofrece con un perfil que nos parece familiar; su corte general, sus cornisas, su cúpula y sus cupulines laterales; y hasta las tejas barnizadas de las cubiertas, recuerdan en gran manera la iglesia de la antigua Ciudadela, en el Parque, frente al Museo. No en vano pertenecen ambas a unas mismas décadas del siglo XVIII, y por algo son los dos productos de las actividades constructivas de los ingenieros militares, que por aquel entonces – tiempos inmediatos al fin de la Guerra de Sucesión - ejercían un verdadero predominio en las construcciones y en las urbanizaciones de la ciudad».

Duran i Sanpere afirmava que fou després de la mort del seu fundador que es construí l'església i el seminari, cap a 1720, gràcies a les aportacions de Felip-Emmanuel de Bette, militar flamenc al servei de Felip V que es retirà després de la guerra a Barcelona i ingressà a la Congregació de la Missió l'any 1727, aportant la seva renda i la seva persona per a construir les noves dependències del convent i, en especial, de l'església; dada molt significativa per plantejar hipòtesis sobre la tipologia de l'edifici i l'origen del seu arquitecte.

La biografia del germà de la Congregació de la Missió Felip-Emmanuel de Bette va ser publicada uns anys abans, entre 1944 i 1945, pel sacerdot José Herrera, als *Annals de la Congregació de la Missió de Madrid*.⁸⁰ Aquest article degué partir del manuscrit *Tratados Espirituales (1746-1775)* d'Esteban Pinell (sacerdot de la Missió a mitjans del segle XVIII), conservat a la Biblioteca de la Universitat de Barcelona;⁸¹ i, se'ns dubte, Duran i Sanpere emprà una o altra per tal de redactar les notícies publicades en l'article citat anteriorment.

⁷⁸ BARRAQUER 1906, 581-586

⁷⁹ DURAN I SANPERE 1948, 257-264. Una segona versió d'aquest text fou publicat pel mateix autor en el tercer volum de *Barcelona i la seva història* amb escasses diferències. DURAN I SANPERE 1973, 429-433

⁸⁰ HERRERA 1944, 242-254, 280-286; i 1945, 48-61

⁸¹ PINELL 1746-1775, 208-225

El 1954 J. Folch i Torres publicà *Una deuda a pagar: Las pinturas de la capilla del antiguo Hospital Militar de Barcelona, en la nueva Plaza de Castilla*, al diari Destino, en el qual, després de l'article publicat per Duran i Sanpere, tornava a plantejar la similitud entre l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu i l'església de la Ciutadella, proposant la hipòtesi de la participació en la primera d'alguns dels enginyers de Felip V, que varen traçar els plànols de la segona. La seva intervenció es justificaria per la presència en la congregació de Felip-Emmanuel de Bette, ex-oficial militar i noble d'origen flamenc, que podria haver-ne demanat la seva col·laboració, ja que va entregar totes les seves rentes a la Congregació per acabar les reformes del convent i l'església. També informa sobre les obres de restauració de la capella, portades a terme pel Servei d'Edificis Municipals dirigit per A. Florensa i l'arquitecte J. Vilaseca, que van intervenir en les façanes de l'església, completant una de les dues torres i afegint-hi un pòrtic, construït a partir de les peces conservades del claustre enderrocat del convent.⁸²

Per altra banda, al voltant dels anys 50 del segle XX, començaren a sorgir les primeres síntesis recopiladores de l'art a Catalunya, editades en diverses col·leccions. Aquests reculls, que varen iniciar l'estudi de l'art espanyol i català de manera retrospectiva, varen reunir i confeccionar un breu resum sobre les notícies publicades per autors anteriors al voltant del conjunt conventual amb una clara vocació divulgativa, pel que, sovint, no es troben identificades les fonts de les quals extreien les referències, encara que s'aprecia una sòlida base bibliogràfica, però no documental. Solen tractar de descriure tot el conjunt de manera global, tant pel que fa als elements arquitectònics com als ornamentals, sense pretendre arribar a nivells exhaustius per tal d'oferir una correcta síntesi sobre el tema.

El volum *Arquitectura de los siglos XVII y XVIII* (1957), de la col·lecció *Ars Hispaniae*, malgrat les mancances que demostra respecte a l'estudi de l'art català, citava la capella de l'antic hospital militar com un reflex de la influència del nou estil de la Ciutadella i afirmava que «Fué comenzada como iglesia paulina en 1705 y se termino después de la rendición de Barcelona, en 1716. Su macizo interior y sus abruptas formas en el exterior, marcadas por la clara y expresiva geometría, constituyen un refinamiento respecto a las formas curvadas del modelo de la Ciudadela».⁸³

El capítol escrit per Joan Bergós i dedicat a *l'Arquitectura Neoclàssica* de la col·lecció dirigida per J. Folch i Torres, *l'Art Català* (1958), esdevingué la primera gran síntesi de

⁸² FOLCH I TORRES 1954, 21

⁸³ KUBLER 1957, 329

l'arquitectura catalana del segle XVIII i XIX; i en ell reivindica l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, que considera un conjunt neoclàssic.⁸⁴ Posteriorment Cèsar Martinell citava, en el volum *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya* (1959-1963) de la col·lecció *Monumenta Cataloniae*, que el convent dels Paüls era un conjunt arquitectònic religiós classicista, de línies sòbries; i l'església, que considera erròniament dedicada a St. Senén i St. Carles Borromeu i datada de 1710-1716; constava d'una configuració exterior donada per les restauracions de 1947 i 1948, que li varen afegir el pòrtic, a partir dels elements del claustre que tenia al davant abans del seu enderrocament, i el campanar.⁸⁵ Tot i la informació aportada, en conjunt aquestes publicacions no pretenien incorporar noves dades sobre el tema tractat, però superaven els tabús demostrats envers l'art català barroc tardà i introduïen nous artistes i obres abans omesos per la historiografia.

Entre els anys 1964 i 1965, C. Flores i E. Amann seguiren amb la tònica presentada en els volums dedicats a l'art català i situaren l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu com una obra emmarcada en una etapa de transició cap al neoclassicisme que donà origen a un important període en què la influència italiana dóna pas a l'art cortesà francès; i l'església fou decorada a partir d'una mescla d'elements barrocs i neoclàssics acumulats al llarg d'un segle de reformes contínues. Per altra banda, també recollien l'observació que la cúpula, recoberta per fora amb faixes de ceràmica groga i verda, que resultava molt semblant a la situada en l'església de la Ciutadella de Barcelona, tal com havien denotat anteriorment A. Duran i Sanpere i J. Folch i Torres.⁸⁶

El 1973 Alexandre Cirici publicava la guia *Barcelona pam a pam*, en la qual, amb nombrosos errors cronològics, com que el convent es va convertir primer en fàbrica de tabacs i no va ser fins el 1840 que va canviar el seu ús a hospital militar fins que l'edifici es va destruir el 1939, citava la història del convent i en feia una breu descripció, en la què comentava també els elements afegits durant el 1948 i 1949. Cirici considerava que «exteriorment presenta una única façana barroca barcelonesa amb dues torres bessones (una d'elles acabada fa pocs anys). En la part baixa de la façana principal, davant de la porta antiga, un fragment del desaparegut claustre toscà li serveix de pòrtic. Els fingits finestrals són una obra decorativa dels restauradors. La seva massa està dominada per la cúpula, de tambor decorat amb ceràmica policromada, a imitació de la cúpula de l'església de la Ciutadella. L'interior és d'una sola nau, amb creuer i cúpula».⁸⁷ És l'únic autor que apunta que durant la restauració es varen afegir noves obertures per tal de convertir el temple en una església exempta, pel què, tal com podem veure en les fotografies de l'arxiu Ribera Colomer, qui

⁸⁴ BERGÓS 1958, II, 190

⁸⁵ MARTINELL 1959-1963, II, 41

⁸⁶ FLORES - AMANN 1964-1965, 97

⁸⁷ CIRICI 1973, 300

acompanyava a Adolf Florensa en les restauracions, tant a la façana com als murs laterals es poden observar vidrieres d'obra nova.⁸⁸

El volum dedicat a l'*Època del Barroc* (1984) de l'edició de la col·lecció *Història de l'Art Català*, juntament amb el volum *Arquitectura religiosa moderna. De l'Academicisme al Neoclassicisme* (1999) de la col·lecció *Art de Catalunya, Ars Cataloniae*, a càrrec de Joan Ramon Triadó, presenten una recerca documental que aportava noves dades, ampliant el context històric i social en què sorgiren les obres analitzades. Situava el temple en el seu context i citava que: «La dinàmica constructiva del curt parèntesi de la capitalitat de Barcelona (1706-1714) ve marcada per la continuïtat de les obres començades al segle anterior – Betlem i Sant Sever a Barcelona i la façana de la Seu de Girona –, i per l'arribada a Barcelona dels Paüls o pares del Seminari, com eren anomenats a Catalunya, l'any 1704. Construïren la seva església que dedicaren a St. Sever i St. Carles Borromeu entre 1710 i el 1716, enmig del setge de Barcelona per les tropes de Felip d'Anjou, futur Felip V. De petites dimensions, sorprèn el seu interior per l'ús d'arquitectures fingides i per la il·lusionista cúpula amb una glòria pintada cap al 1800 per Josep Flaugier, dins un gust marcadament neoclàssic».⁸⁹

Els catàlegs d'arquitectura de Barcelona i del patrimoni arquitectònic històric-artístic de la ciutat comtal, publicats el 1973 i 1989 per J. E. Hernández-Cros, G. Mora i X. Pouplana, enumeraven, de manera descriptiva i ordenada, dades publicades en les col·leccions d'art català sobre el conjunt, per tal d'exposar una síntesi útil entorn del convent. La síntesi bibliogràfica demostra que tingueren en compte les publicacions *Catàleg monumental* d'Ainaud, Gudiol i Verrié, les referències de C. Martinell al *Monumenta Cataloniae* i el *Catàleg tècnic* de I. Paricio i J. Rosell. Pel que fa als elements arquitectònics recollien que «l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu no té autor conegut, és de nau única, de 25,8 x 7,85 metres, amb dues capelles comunicades a banda i banda, tribunes, creuer coronat amb cúpula semiesfèrica i un absis que s'insinua per mitjà de l'aixamfranat de les cantonades de la nau. Sorprèn el revestiment exterior de la cúpula a base de rajol groc i verd segons les tècniques llevantines i formulant faixes geomètriques. L'aparença actual es va configurar definitivament amb les obres de restauració fetes durant el 1947-1948, en les quals es va completar una de les dues torres, a la façana es va disposar una porta simple amb frontó decorat per un querubí, dins torretes laterals, un atri realitzat aprofitant elements de l'antic claustre, avui sols evocable per informacions gràfiques; i es van revestir les

⁸⁸ Annex 2, 154-156, 162-165

⁸⁹ TRIADÓ 1999, 102

façanes que havien quedat descobertes a causa de l'enderrocament anterior».⁹⁰ Per altra banda, també varen incloure dades errònies, degudes a la seva confusió amb el nou convent de St. Vicenç de Paül, construït el 1833 al carrer Reina Amàlia, ja que en el seu repàs històric exposen que l'església dels Paüls va ser construïda entre 1710 i 1716, dedicada a sant Senén i sant Carles Borromeu i que el convent va servir de presó entre 1833 i 1943, quan l'enderrocaren.⁹¹ Per altra banda, el *Catàleg de l'Anàlisi tècnica i funcional del patrimoni immobiliari municipal* (1983) de I. Paricio i J. Rosell, inclou noves dades errònies sobre el conjunt, ja que data l'ús com a hospital militar entre 1802 i 1812 i afirma que després es va fer servir de presó i manufactura de tabacs. Malgrat aquests errors, la descripció tècnica de l'edifici és molt completa, introduint noves dades que no foren observades per la resta de publicacions anteriors, entre les quals s'afirma que les característiques constructives generals d'aquesta església corresponen a un edifici on se sobreposen l'estil barroc i el renaixentista.⁹²

Pel que fa a les similituds entre l'església castrense de la Ciutadella i l'església dels Paüls, l'any 1995 J. M. Muñoz Corbalán tornava a fer-ne referència a l'article *La iglesia de la Ciudadela de Barcelona o Francia y Flandes en la Ciudad Condal del siglo XVIII*; i afirmava que els models tipològics estructurals i ornamentals de la cúpula de l'església de la Ciutadella i de la de Sant Sever i Sant Carles Borromeu eren d'origen català del moment, i no es devien a innovacions d'origen flamenc o francès; ja que, deixant de banda la inexistència de llanterna, les nervadures pròpies de l'estructura cupular i la planta circular de l'església missionista, existien certs paral·lels formals entre ambdues mitges taronges, principalment en l'anell d'arrencada damunt de la cornisa (dos, en el cas de l'església de la Ciutadella), amb un revestiment mitjançant ceràmica, característic de la tradició llevantina i, tal com quedava especificat en la construcció dels edificis interiors del fort, «el cimbori es construï en la forma ordinària i més convenient que s'acostumava al país», per la qual cosa hem d'entendre que, a trets generals, el recobriment del creuer va ser dut a terme segons els mètodes habituals utilitzats en el panorama arquitectònic català del moment.⁹³ Trencant, però, amb l'opinió d'A. Duran i Sanpere, J. Folch i Torres i C. Flores i E. Amann,⁹⁴ J. M. Muñoz defensa que es varen utilitzar teules de ceràmica per a la cúpula, però no són les que han arribat fins als nostres dies, ja que les actuals pertanyen a alguna de les nombroses restauracions efectuades posteriorment,

⁹⁰ HERNÁNDEZ-CROS 1987, 114; HERNÁNDEZ-CROS – MORA - POUPLANA 1973, 146.

⁹¹ HERNÁNDEZ-CROS – MORA - POUPLANA 1973, 146.

⁹² PARICIO – ROSELL 1983, 2, fitxa 76

⁹³ MUÑOZ CORBALÁN 1995, 186

⁹⁴ DURAN I SANPERE 1948, 257-264; FOLCH I TORRES 1954, 21; FLORES - AMANN 1964-1965, 97

per tant, establir paral·lels i similituds entre les dues esglésies per aquest detall ornamental resulta erroni.⁹⁵

Sant Sever i Sant Carles Borromeu i l'església de la Ciutadella són dues esglésies que en l'actualitat tenen per titular a l'Ajuntament de Barcelona. Entre els anys 1993 i 1999 Ignasi de Lecea, com a cap del Servei de Patrimoni de l'Ajuntament de Barcelona, tancà l'església i tornà a intervenir-hi per a la rehabilitació i restauració de la pintura mural i d'algunes patologies estructurals. Aquest projecte es va dur a terme a càrrec de l'arquitecte Xavier Pigrau Santeugini, amb la col·laboració de l'arquitecta Maria Luisa Aguado i l'aparelladora Alícia Calmell, i va solucionar l'entrada d'aigua i les humitats, reparant els elements deteriorats de les peces de ceràmica de la coberta, bigues de fusta i murs de pedra. A més a més, es situà una reixa a l'atri per tal de protegir el pòrtic de l'església i fer visible el seu interior. Finalment, l'església fou reoberta al públic el 18 d'abril de 1999 i es redactà la petita ressenya que actualment facilita la parròquia als interessats en la història del recinte.⁹⁶

⁹⁵ MUÑOZ CORBALÁN 2004, 78

⁹⁶YÁNIZ 1998, X; FONTOVA 1999, 30; PORTUGAL 1999. La documentació es conserva al departament de Patrimoni Arquitectònic, Històric i Artístic de l'Ajuntament de Barcelona, sota el nom de "Projecte de rehabilitació de l'església de Sant Pere Nolasc, 1995" i el projecte de restauració de les pintures murals de Sant Pere Nolasc gaudeix d'un enregistrament de 12 min. realitzat l'octubre 1999 en VHS per l'empresa de restauració ARCOR. El pare Carmelo Portugal Covarrubias, llavors rector de la parròquia de Sant Pere Nolasc, redactà la ressenya a partir de la informació que, arran de la restauració, es va conèixer sobre el conjunt.

Elements ornamentals

3. ELEMENTS ORNAMENTALS

Al llarg de la seva història, el convent de la Congregació de la Missió ha emparat nombroses peces escultòriques, pictòriques, d'orfebreria i altres ornaments sumptuaris que responien al gust de l'època, però, com veurem, les obres bibliogràfiques que han fet referència a l'ornamentació de l'església i el convent recollides en aquesta investigació s'han centrat únicament en les figures de Joan Enrich, Antoni Viladomat i Josep Bernat Flaugier.

Joan Enrich (Barcelona, 1743-1795), escultor acadèmic de mèrit el 1782 per l'Acadèmia de San Fernando, va estudiar escultura a Barcelona, on residí i treballà la major part dels seus encàrrecs. Entre 1776 i 1777 va viure a Roma, per tal de perfeccionar el seu estil, entorn de cercles il·lustrats com els que proporcionà José Nicolás de Azara; i, en tornar a Barcelona, va exercir com a docent. Les seves obres traspuen un estil acurat i preciosista propi de l'academicisme, no preocupant-se per adaptar el seu estil al neoclassicisme imperant, tal com demostra un dels sepulcres més notables de la seva producció i que es trobava a l'església del convent de St. Vicenç de Paül, que adoptava un corrent estètic, pel que sembla, encara barroc en alguns dels seus aspectes formals.⁹⁷

Antoni Viladomat (Barcelona, 1678-1755), un dels artífexs més destacats del panorama artístic català del Set-cents, projectà almenys tres obres per a l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, un Sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles, que resta desaparegut; i dues obres atribuïdes, un Jesucrist eucarístic de la porta del Sagrari de l'altar de l'església, també desaparegut; i el retrat del canonge Jeroni Enveja, conservat al Museu de la Reial Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi.⁹⁸ Formats al taller de Viladomat, Manuel i Francesc Tramulles varen aconseguir convertir-se en els seus deixebles predilectes, i, a vegades, s'ha considerat la seva possible participació en la decoració de l'església, atribuint-los les pintures en *trompe l'oeil* (de perspectiva) del presbiteri i la cúpula oculta damunt de l'actual, descoberta a mitjans del segle XX.⁹⁹

⁹⁷ CEÁN BERMÚDEZ 1800, II, 258; RÁFOLS 1951, I, 343; MARTINELL 1959-1963, III, 134-135; TRIADÓ 2003, 141. Per altra banda CAMON-MORALES-VALDIVIESO 1984, 442, el consideren, potser de manera desafortunada, un artista neoclàssic.

⁹⁸ El catàleg crític de la tesi doctoral de Francesc Miralpeix les recull de manera detallada. La notícia del catàleg de l'Acadèmia es troba a la pàgina 59-60, d'acord amb l'organització cronològica del treball.

⁹⁹ FLORENSA 1953, XII; FOLCH I TORRES 1954, 21-22; PORTUGAL 1999

Josep Bernat Flaugier (Les Martigues, 1757 - Barcelona, 1813), pintor d'origen francès vinculat al neoclassicisme, s'ha dit que s'establí a Catalunya aproximadament l'any 1773¹⁰⁰, tot i que Raymundo Ferrer, qui coneixia personalment a l'artista, afirma que vivia a Barcelona des dels 12 anys.¹⁰¹ Fou deixeble de l'Escola de Llotja, conreant el gènere religiós, el retrat i la pintura decorativa d'interiors; i una de les obres més destacades de la seva producció són les pintures al fresc de la cúpula i les petxines de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, que representen la glorificació de la Verge i els quatre Pares de l'Església. Alguns autors també li han atribuït les arquitectures fingides de l'altar major de l'església, realitzades en grisalla i datades de finals del segle XVIII.¹⁰²

Així doncs, en aquest apartat reunim el que la historiografia contemporània i posterior a l'ornamentació del conjunt conventual ha fet referència, per tal de contemplar quines notícies s'han tingut en compte alhora de documentar el patrimoni artístic del conjunt i quines s'han eludit o restaren desconegudes, tenint en compte que l'única obra conservada, documentada i que resta *in situ* són les pintures atribuïdes a J. Flaugier, pel què el volum de referències al respecte, comparat amb el d'altres intervencions en el conjunt, és molt divergent.

Les fonts bibliogràfiques contemporànies a la progressiva ornamentació interior del convent i la seva capella ens permeten valorar la importància dels artistes que hi treballaren i l'apreciació de les obres a l'època.

La primera i breu referència a la pietat i el culte a les imatges sagrades que es tenia en el temple i el convent de St. Vicenç de Paül es troba en les oracions fúnebres per la mort de Francesc Senjust, fundador de la Congregació de la Missió, el 2 de juliol de 1708, redactades pel doctor Francesc Garrigó, en les quals observava que el culte a les imatges sagrades que professava Senjust es demostrava en les «moltes i molt devotes que tenia al convent»; de les quals Garrigó destaca una Verònica, una Verge i un reliquiari.¹⁰³ Malauradament, d'aquestes imatges no en resta cap altra referència bibliogràfica; i no serà fins a tocar del segle XIX que trobarem una nova referència a la decoració ornamental del conjunt, de mans del pintor i historiador Juan Agustín Cean Bermúdez.

El *Diccionario de los más ilustres profesores de las Bellas Artes en España*, publicat l'any 1800, cita d'una manera molt més concreta el patrimoni material situat a l'església de Sant Sever i

¹⁰⁰ Francesc M. Quílez, cap del gabinet de dibuixos i gravats del Museu Nacional d'Art de Catalunya, ha realitzat i publicat un gran nombre d'estudis sobre el pintor provençal Josep Bernat Flaugier, imprescindibles per al coneixement de la figura del pintor.

¹⁰¹ BUB, ms. 1805, s.f. (03/01/1813)

¹⁰² FOLCH I TORRES 1954, 22; LAPLANA 1978, 174

¹⁰³ GARRIGÓ 1708, 33

Sant Carles Borromeu. Aquest fet ens demostra que els estudis de caire ornamental ometen la realitat del conjunt conventual durant la primera centúria de la seva existència; i no és fins a quasi un segle després de la seva fundació que Ceán Bermúdez reivindicarà i donarà valor al conjunt, situant-hi l'obra d'Antoni Viladomat «*S. Vicente Paul entregando la regla á sus discípulos*»¹⁰⁴ i un sepulcre de l'escultor Joan Enrich (Henrich),¹⁰⁵ actualment desaparegudes.¹⁰⁶ Aquests articles, que donaven notícia sobre aspectes biogràfics de mestres reconeguts per la historiografia, ometien, però, els artistes que encara estaven en actiu, de manera que es descartà el nom de Josep Bernat Flaugier i el d'altres autors que hi podien treballar en aquell moment i que, malauradament, encara avui resten ignorats per la historiografia del conjunt.¹⁰⁷

Un dels fets més perjudicials pel que fa al patrimoni de béns mobles de la Congregació de la Missió foren els decrets o resolucions del general militar Guillaume Philibert Duhesme durant la Guerra del Francès (1808-1814), que recolliren el *Diario de Barcelona* i en el dietari del pare felipó Raymundo Ferrer, *Barcelona cautiva ó sea diario exacto de lo ocurrido en la misma ciudad mientras la oprimieron los franceses* (1815-1819), ja que comportaren la pèrdua de nombroses relíquies, mobiliari i objectes preciosos que l'orde dels Paüls conservava al convent i a l'església i que finalment serviren com a actiu financer per a mantenir les tropes franceses.¹⁰⁸ Raymundo Ferrer cità que la comissió francesa encarregada de confeccionar els inventaris materials dels convents barcelonins assistí l'1 de desembre de 1809 a l'església dels sacerdots de la Missió, on registraren setze calzes i moltes làmpades i ornaments de plata que després sostragueren, exceptuant aquells calzes, copons i custòdia que l'esmentat decret de Duhesme dictaminava romanguessin al convent.¹⁰⁹ L'any 1810 Ferrer contemplava en el seu dietari com la plata sostreta pels francesos del convent de St. Vicenç de Paül sumava mil dues-centes cinquanta unces i dotze adarnes,¹¹⁰

¹⁰⁴ CEÁN BERMÚDEZ 1800, V, 239-240

¹⁰⁵ CEÁN BERMÚDEZ 1800, II, 257-258

¹⁰⁶ FONTANALS DEL CASTILLO 1877, 230; MIRALPEIX 2005, 1093; PERMANYER 2002, 7

¹⁰⁷ Posteriors biografies d'artistes fetes a l'estranger, com QUILLIET 1816 o BRYAN 1816, prengueren com a model les referències publicades a l'obra de Ceán, però ometeren a Joan Enrich i a Josep Flaugier, fent únicament referència a Antoni Viladomat, sense esmentar les obres que es trobaven en el conjunt conventual de la Missió i que eren identificades per Ceán Bermúdez.

¹⁰⁸ L'octubre de 1809 Duhesme ordenà l'elaboració d'un inventari de la plata, mobles i altres objectes preciosos dels convents de Barcelona («Decreto...» 1809a, 1219-1220) i durant el mes de novembre es classificaren en tres classes les esglésies i convents de la ciutat, establint el convent de St. Vicenç de Paüls com a convent de segona classe, que podia conservar una custòdia, dos calzes i dos copons, però havia d'entregar la resta d'objectes de plata i ornaments a la tresoreria de l'exèrcit («Decreto...» 1809b, 1401-1403).

¹⁰⁹ FERRER 1817, IV, 420-421

¹¹⁰ FERRER 1818, V, 32-33

equivalents a trenta-sis quilograms i set-cents setanta grams;¹¹¹ una quantitat molt superior a la resta d'esglésies i convents masculins i femenins de la ciutat de Barcelona.

El pare Raymundo Ferrer també féu referència a un dels artistes que treballà en el conjunt conventual, ja que el paper durant la guerra del pintor Josep Bernat Flaugier, director de l'Escola de Nobles Arts de Llotja durant el govern intrús gràcies al seu origen francès i a la seva activitat pedagògica; era el de membre de les comissions de requisita de Llotja, creades per a salvaguardar les obres més destacables dels conjunts afectats per l'ocupació militar amb la voluntat de crear una galeria pública.¹¹² Malgrat aquesta situació adversa, Ferrer, que el citava com a cap de la comissió de Llotja en l'episodi de l'expropiació dels quadres de la sagristia de l'Oratori de Sant Felip Neri, sabé elogiar les virtuts compositives i el gust del pintor provençal.¹¹³

La premsa de l'època també resulta una font bibliogràfica destacable pel que fa a l'estudi dels artistes del moment, ja que ens permet demostrar que, tot i aquest càrrec com a director de Llotja del què gaudí Flaugier (citats com a Fouchier i Fauchier) entre 1808 i 1813, els avisos del *Diario de Barcelona* mostren que el col·lapse econòmic que vivia el país degut a la guerra també afectava la seva situació econòmica, oferint els seus serveis com a pintor i mestre a aquelles persones que estiguessin interessades en el seu art,¹¹⁴ degut, segurament, a una remuneració econòmica insuficient pel seu càrrec directiu a l'escola.

El pintor Josep Arrau i Barba, que escrigué el manuscrit *El juramento de un artista o Juan y Pepita. Relato histórico del primer tercio del siglo XIX* al voltant de l'any 1830, també descrivia l'estil de Josep Flaugier en el capítol dedicat a l'Escola d'Atenes, un palau amb una col·lecció ideal d'artistes catalans entre els quals es trobava el nostre. Arrau comenta:

«que aunque francés de nacimiento puede considerarse catalán por su larga permanencia en Barcelona, por haber sido Director de la Escuela de Nobles Artes durante la dominación francesa y por ser jefe de otro grupo de pintores de un estilo más convencional que verdadero, hijo de las máximas admitidas durante el último tercio del siglo pasado, que por desgracia no se han abandonado aún enteramente, de buscar en las regiones fantásticas

¹¹¹ BARRAQUER 1915-1917, I, 407

¹¹² FERRER 1817, IV, 191

¹¹³ FERRER 1817, IV, 422-423

¹¹⁴ «Noticias particulares...» 1810, 548 i 740. Recollit per GARCÍA SASTRE 1997, 182. Resta fer un buidatge exhaustiu de les notícies publicades al *Diario de Barcelona* en relació al convent de la Congregació de la Missió, que tenim intenció de dur a terme en una futura tesi doctoral dedicada al conjunt.

de la imaginación la belleza ideal y no en la naturaleza, que tantos tipos nos ofrece de verdadera belleza, como madre y depositaria de todo lo Bueno y de todo lo bello».¹¹⁵

Aquest fragment demostraria que la seva consideració durant el primer terç del segle XIX ja gaudia d'un equilibri entre elogiadors i detractors del gust neoclàssic.

Només quatre anys més tard d'aquest manuscrit, trobem la referència biogràfica més contemporània a Josep Bernat Flaugier. Es tracta d'un article redactat per un autor anònim vint-i-dos anys després de la mort de l'artista, en el *Suplemento al Diccionario Histórico, o Biografía Universal compendiada*¹¹⁶ (1834). Encara que moltes de les dades aportades s'han demostrat verídiques en estudis actuals, l'autor no enumerà les fonts de les quals va partir per redactar la biografia i algunes de les notícies sobre la seva vida, de les què encara no s'han descobert documents que les corroborin, queden en entredit. Les seves aportacions al voltant de la col·laboració en la capella del convent es concreten en l'atribució de la cúpula de l'església a Flaugier (Flauger) i en el fet d'apuntar una disputa pel pagament de l'obra entre l'artista i els sacerdots de la Congregació de la Missió, de la qual no n'especifica cap altra dada.

Des d'un punt de vista ornamental, els incendis ocasionats el 25 de juliol de 1835 també foren perjudicials pel patrimoni moble del convent dels Paüls. Malgrat que no sabem quines peces artístiques es varen poder emportar els sacerdots al nou convent, construït el 1833 al carrer Reina Amàlia, sabem que tant la reacció popular com la de l'administració davant la crema dels convents fou força laxa i distant. Aquesta permissivitat va comportar que les accions de salvament dels béns mobles i immobles no fossin del tot controlades, i manquen informes i inventaris de la seva actuació. Segons la bibliografia consultada,¹¹⁷ la mateixa nit dels fets l'Ajuntament va nomenar una comissió de salvament amb Roig, Espalter i Oms «para recoger las alajas del convento» i el dia 27 una altra comissió, formada per Roig, Elías i Mas, es disposava a tornar als religiosos els seus estris personals; però desconeixem quines obres foren recollides i l'indret on es disposaren.¹¹⁸ No fou fins al dia 29 de juliol quan l'Ajuntament nomenà una comissió responsable de la salvaguarda de les obres d'art dels convents integrada pels professors i artistes de l'Escola de Nobles Arts, Francesc Rodríguez, Damià Campeny, Vicenç Rodes i Josep Arrau, els quals varen tenir cura del seu trasllat a Llotja i d'elaborar-ne l'inventari.¹¹⁹ El 1915 Barraquer, a més a més, recollia els tràmits que pocs

¹¹⁵ ARRAU i BARBA c. 1830, I, 21

¹¹⁶ E. A. B. y M. 1834, 31-33

¹¹⁷ BOHIGAS I TARRAGÓ 1947, V-1-2, 134-135; FONTBONA-DURÀ 1999, 15-16; VÉLEZ 2003, 22

¹¹⁸ VÉLEZ 2005, 23

¹¹⁹ BORDAS 1837, 82-93

dies després de la crema dugueren a terme els sacerdots de la Missió per tal de recuperar els seus béns desapareguts, sense, pel que sembla, cap èxit.¹²⁰

Tornant als artistes que realitzaren obres per al primitiu convent, no fou fins ben entrada la segona meitat del segle XIX quan Manuel Ossorio y Bernard mitigava la mancança d'artistes catalans moderns en el diccionari de Céan Bermúdez a partir de la publicació de la *Galeria biográfica de artistas españoles del siglo XIX* (1868), en la qual introduïa molt breument la figura de Flaugier (Flaugé), considerant-lo un pintor català. No va incloure l'obra de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu dins del seu repertori,¹²¹ i ometia l'obra que Céan Bermúdez enumerà en referència a l'escultor Joan Enrich.¹²² A més a més, el fet de treballar artistes del segle XIX també el va fer ometre Antoni Viladomat i les obres que podia haver documentat en relació al conjunt conventual.

Pocs anys després, el pintor càntabre Ceferino Araujo Sánchez introduïa a Josep Flaugier (Flauger) en *Los museos de España* (1875), una guia crítica sobre les principals galeries del territori espanyol. El definia com un artista català i destacava, d'entre totes les seves obres, la cúpula de l'hospital militar que, «aunque pesada y parda de color, revela genio y condiciones de artista».¹²³ La *Guia para el estudio de la pintura* (1861), atribuïda a Pedro Reynés Solá i publicada a Barcelona, afegia, parlant del Paradís de Tintoretto del Gran Consell de Venècia, que sobre aquell tema recordava haver contemplat una disposició de figures, composició i clarobscur excel·lent, obra de Flaugier (Flauger), en la cúpula de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu.¹²⁴ Aquestes dues referències remarcarien la importància i el reconeixement de l'obra de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu a escala nacional.

L'historiador Joaquim Fontanals del Castillo fou l'artífex del primer estudi seriós sobre l'art del segle XVIII i la figura de Viladomat en l'obra *Antonio Viladomat. El artista olvidado y maestro de la escuela de pintura catalana del siglo XVIII. Su época, su vida, sus obras y sus discípulos* (1877). La primera monografia dedicada a l'artista recollia un catàleg raonat de les obres i, entre elles, es trobaven les pintures documentades a la capella de l'hospital militar, que cita com antiga església dels Pares Paüls o del Seminari, i on fa referència a la cita de Céan Bermúdez sobre el quadre de *Sant Vicenç de Paül entregant la Regla als seus deixebles*, proposant la seva desaparició

¹²⁰ BARRAQUER 1915-1917, II, 657-663

¹²¹ OSSORIO Y BERNARD 1868, 250

¹²² OSSORIO Y BERNARD 1868, 187

¹²³ ARAUJO 1875, 159

¹²⁴ «Todas las figuras están representadas en escorzo y en cuanto á la disposicion y al claro-oscuro es una obra admirable» REYNÉS 1861, 74

l'any 1835. Afegeix la descripció d'un *Jesús sacramentado* «cubriendo el sagrario, de formas muy descarnadas y vulgares»,¹²⁵ que esdevé la primera referència a l'obra que almenys fins al 1933 sabem que cobria el sagrari de l'església; i que s'ha recollit en l'annex gràfic d'aquest treball.¹²⁶ El sentit eucarístic d'aquest sagrari, que mostra un Jesús i el calze que conté la seva sang, ens fa pensar que les pintures dels laterals podrien representar el rei Melquisedec i el sacerdot Aaron, tal com afirma F. Miralpeix;¹²⁷ i Fontanals del Castillo afirmava que en conjunt recordava al del convent de Santa Maria de Jonqueres, desaparegut. Les fotografies analitzades de l'altar i realitzades l'agost de 1942 mostraven el sagrari descobert, sense l'obra atribuïda a Viladomat; i les fotografies posteriors a la restauració de l'església, del 12 d'abril de 1948, demostren la desaparició completa de l'altar amb el sagrari i les altres pintures que el cobrien, ja que Florensa en projectà un de nou pels mercedaris, també recollit a l'annex gràfic.¹²⁸

El primer diccionari d'artistes exclusivament catalans, titulat *Diccionario biográfico y bibliográfico de escritores y artistas catalanes del siglo XIX* (1889), d'Antoni Elías de Molins, recull un gran nombre de dades biogràfiques sobre Flaugier, segurament basades en els documents personals que es troben a l'Arxiu Històric de la Ciutat però que no cita; i en les fonts bibliogràfiques de Raymundo Ferrer (1815-1818) i de Manuel Ossorio y Bernard (1868), tal com ell mateix referencia. Entre les obres de l'artista, Elías de Molins destaca la cúpula del Seminari Conciliar, nom amb què comunament es coneixia el convent, i en destaca el mèrit i talent de l'artista, així com fa esment d'uns problemes sobre la remuneració de l'obra per part dels membres de la congregació religiosa, dels quals no en tindrem una referència més detallada fins la segona meitat del segle XX.¹²⁹ En l'àmbit espanyol, aquell mateix any el comte de la Viñaza (Cipriano Muñoz y Manzano) afegí noves biografies al diccionari de Ceán Bermúdez en la publicació *Adiciones al diccionario histórico de los mas ilustres profesores de las Bellas Artes en España de D. Juan Agustín Ceán Bermúdez*, que tenia també en compte la publicació de Manuel Ossorio; però, malgrat la seva ampliació i el seu accés als documents que no pogué publicar Céan Bermúdez sobre artistes contemporanis, no inclogué cap notícia referent a Josep Flaugier, ni afegí noves notícies referents a Joan Enrich o a Antoni Viladomat.

A finals del segle XIX, les guies de la ciutat esdevingueren publicacions populars que deixaven constància del seu patrimoni per a l'orientació pràctica del nouvingut. Com hem vist a

¹²⁵ FONTANALS DEL CASTILLO 1877, 230. Aquesta referència es troba repetida en MASERAS 1935, 382; ELIAS DE MOLINS 1936, 312; AINAUD-GUDIOL-VERRIÉ 1947, I, 217; ALCOLEA 1961-1962, 206; i TRIADÓ 1984, 194

¹²⁶ Annex 2, 176-177; 185; 200

¹²⁷ Relació donada per F. Miralpeix, 11/07/2013

¹²⁸ Annex 2, 117

¹²⁹ ELÍAS DE MOLINS 1889, I, 604-605

l'apartat anterior, la descripció de la situació dels monestirs, esglésies, hospitals, jardins i palaus de la ciutat fou una tònica seguida per tots els manuals o calendaris des de l'últim terç del segle XVIII, però en el cas de la descripció del patrimoni de béns mobles del seu interior, no fou fins a final de segle XIX que sorgí la publicació de *Barcelona en la mano* (1895) editada per Josep Roca i Roca, on, en el cas de l'antiga església dels Pares Paüls, s'incloïa la referència a les obres ornamentals del fresc de la cúpula i un gran quadre a l'oli de molt mèrit. Malgrat aquesta primera notícia, no en cita els autors ni en fa una descripció que ens condueixi a la identificació del quadre.¹³⁰

Durant la primera meitat del segle XX es constata un canvi respecte a la tònica dels estudis referits al conjunt conventual. Les primeres investigacions dutes a terme per Raimon Casellas, Cèsar Martinell i Alfons Maseras demostren un interès generalitzat per aspectes concrets de l'art català, no només centrant-se en articles biogràfics, sinó afegint nous enfocaments pel que fa a obres específiques d'aquests artistes. La seva recerca bibliogràfica i arxivística també pretenia corregir errors comesos repetidament en la historiografia sobre l'objecte en qüestió i la seva lectura demostra que tingueren en compte les publicacions de Ceán Bermúdez (1800), E. A. B. y M. (1834) i Manuel Ossorio (1868).

Raimon Casellas, crític i historiador de l'art, portà a terme diversos estudis sobre artistes del segle XVIII intentant reivindicar la seva importància en el panorama historiogràfic de l'art català. Dels articles que dedicà al pintor Josep Flaugier, que esdevenen importantíssims per a la valoració crítica i historiogràfica que tindrà durant el segle XX, el primer fou *Una gran pintura en perill* (1902),¹³¹ escrit per defensar la salvaguarda de les pintures de la cúpula de l'església de l'hospital militar, llavors en perill pel seu estat d'abandonament. Les considerà una de les millors obres d'art que podien contemplar-se a Barcelona, malgrat el desconeixement d'aquestes per part dels seus ciutadans, i destaca la seva descripció iconogràfica i estilística de l'obra. Recuperant les referències d'E. A. B. y M. sobre l'impagament d'aquesta cúpula, considera que aquestes desavinences foren la causa immediata de la mort de l'artista, i afegeix que fou el mateix J. Flaugier fou el qui va demanar als sacerdots de la congregació pintar-la.

La cúpula és descrita de la següent manera:

«La celebrada pintura den Flaugier, d'uns aires grandiosos, poemàtichs, qu'axequen l'esperit del espectador més indiferent, representa la glorificació de la Verge Maria,

¹³⁰ ROCA 1895, 180

¹³¹ CASELLAS 1902, 3. L'article va ser novament publicat el 1912 a la revista *Ilustració Catalana*, davant del perill que seguien corrent les seves pintures. CASELLAS 1912, 553-555

enlairada fins al trono del Altíssim en mitx d'un apoteosis celestial. Voltada de núvols, enjoyada d'estrelles y il·luminada de sol la Verge's presenta als peus de las divinas persones, alhora hermosa i senzilla, mentres els àngels l'incensen y els serafins li canten y els sants li resen, plens de unció. Es com una aclamació triomfal, gloriosa, un excelsior de tot el cel, en que hi prenen part y s'hi confonen arcàngels y querubins, tronos y dominacions, patriarques y profetes, apòstols y evangelistes, verges y màrtirs, sants y pares de l'Iglesia, doctors, confessors y fundadors... El tó general de l'inmensa composició, plena de colossals figures, es ros, daurat, rutilant. Solzament la presencia de Maria, diàfana com l'aura, càndida com un lliiri, posa una nota de fresca blancor en mitg d'aquell enlluernament astral. Les figures, seguint el gust de molts pintors de l'època, son vigorosament modelades, algunes fins el punt de que sembla que surtin de la superfície pintada, y està en certs indrets tan accentuat el *trompe-l'oeil*, que hi ha àngels que fan la ilusió de que s'hagin després de la paret y volin lliurement per la gran concavitat de la cúpula».

L'estudi històric i descriptiu dedicat al convent de St. Vicenç de Paül de Cayetano Barraquer, publicat en el recull intitulat *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX* (1906),¹³² ha estat analitzat en l'apartat anterior per les aportacions als aspectes arquitectònics del conjunt, però també incorporà la descripció de la cúpula pintada per Flaugier *in situ* que publicava Casellas el 1902,¹³³ sumant-hi la primera descripció de les petxines que sustenten la cúpula, que no s'arriscà a atribuir a l'artista.¹³⁴ De totes maneres, en el capítol dedicat al convent dels carmelites descalços de Barcelona, Barraquer recollia una descripció que havia fet el pintor Lluís Rigalt l'any 1894 sobre una de les capelles del costat de l'Evangeli de la seva església, que comptava amb quatre petxines pintades per Flaugier representant uns baixos relleus que aconseguien enganyar a la vista,¹³⁵ pel què, si la referència fos fidedigna, no costaria creure a l'època que les petxines de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, també representades com si fossin baixos relleus, fossin del mateix mestre.

En el capítol dedicat als paüls, Barraquer també enumerà un sepulcre de Joan Enrich (Henrich) «que resultaría digno de su mano», un retaule major de St. Vicenç de Paül que es trobava al convent de Valldonzella (cremat durant la Setmana Tràgica de 1909), i que «está ricamente dorado, pero sus líneas son barrocas y muy feas, sin ni siquiera la relativa gracia del tiempo de las columnas salomónicas, de las que carece», un llenç de Viladomat «que figura á San Vicente Paül

¹³² BARRAQUER 1906, II, 581-586

¹³³ CASELLAS 1902, 3

¹³⁴ BARRAQUER 1906, II, 583

¹³⁵ BARRAQUER 1906, II, 445

entregando la regla á sus discípulos» i un quadre de relíquies que, después d'ésser conservat a l'Hospital de la Santa Creu, retornà als paüls.¹³⁶ Barraquer també suposa que el trasllat cap al nou convent del carrer Amàlia comportà que els sacerdots s'emportessin algunes de les nombroses obres pictòriques que decoraven el temple dels paüls al carrer Tallers, tal com documentava un viatger anònim de mitjans del segle XVIII en un manuscrit que va poder consultar a la biblioteca provincial-universitària,¹³⁷ ja que el 1904 Josep Puig, prevere de la congregació, afirmava que «no sólo el templo, sino también el convento, estaba adornado de lienzos al óleo de los muchos que la comunidad poseía. Entre otros lugares lucía uno cada rellano de la escalera».¹³⁸

El més probable és que el viatger al qual Barraquer fa referència sigui Pedro Serra y Postíus (1671-1748), qui redactà a partir de l'any 1708 *História Eclesiástica del Principado de Cataluña*, conservada en el fons de reserva de la biblioteca de la Universitat de Barcelona. Aquesta obra descrivia els esdeveniments que ocorrien durant els seus viatges per Catalunya, recorrent convents i ermites dels quals consultava el seu arxiu i biblioteca; i en el quart volum cita la fundació de la Congregació de la Missió de Barcelona comentant que:¹³⁹

«En la Iglesia de la Casa de la Mission de Barcelona, à San Carlos y à San Severo dedicada, tiene una Capilla y Altar à la Virgen Maria Consagrado, baxo el peregrino Misterio de su Concepcion purissima, que es cosa Soberana. Es la Imagen Santa de pinzel: mas con dezir que es dadiva del Excelentissimo Señor Duque de Molas Embaxador del Señor Emperador Joseph primero à su Hermano pareceme està dicho todo. Ay en los dos lienços de la pared, de esta Capilla, dos Relicarios, que ideó la gran capacidad de el Venerable fundador, los quales son admirable admiracion de quanros los an visto. Tiene esta Iglesia, y casa muchas, y muy devotas Imagenes, particularmente una devotissima Veronica, que por caminos bien extraordinarios, y cas milagrosos vino à su poder. Esta colocada en el mejor lugar del Altar mayor, y no se descubre sin luzes, y mucha devocion. Athesor una Imagen de la Virgen Santissima, hermoissisima, y muy donosa, la qual acostumbrava llevar consigo el virtuossisimo fundador, y la llamaba la Redemida, porque la redimió haziendo su Peregrinacion de unas manos bien indignas. Goza tambien esta casa, una Casulla, y un frontal, bordado todo, de mucha variedad de sedas, que esperamos que con el tiempo seràn

¹³⁶ BARRAQUER 1906, II, 583; BARRAQUER 1915 - 1917, III, 598

¹³⁷ BARRAQUER 1906, II, 585 «Un curioso escritor de la segunda mitad del siglo XVIII, que muy por menudo describe las iglesias y capillas de Barcelona, [...] pondera sobre manera las muchas y buenas pinturas de esta casa religiosa, de las que no dudo que las más estarían en el templo», podria fer referència a SERRA POSTÍUS 1708-1748, IV, 128-129

¹³⁸ BARRAQUER 1906, II, 585

¹³⁹ SERRA POSTÍUS 1708-1748, IV, 128-129

apreciadas reliquias, venerandose ya oy por milagros; por frontal, y Casula fueron bordados, y trabajados por el Venerable Fundador, sin aver en su vida aprendido de bordar, ni averle assistido en la fabrica mas Maestro, ni oficial que la Oracion»

Entre els anys 1915 i 1917 foren publicats els volums de *Los Religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, en els quals C. Barraquer dedicava tres capítols a la Congregació de la Missió de Barcelona; i en ells transcrivé alguns documents provinents del convent dels paüls que estaven relacionats amb els incidents provocats per la crema de convents del 25 de juliol de 1835, com l'inventari de la seva sagristia i església, que datava de l'any 1835 i es trobava a l'Arxiu d'Hisenda de Barcelona.¹⁴⁰ Aquest document coincideix amb el moment en què els paüls residien en el convent situat al carrer Reina Amàlia i en ell s'enumeren tres calzes de plata, cinc daurats i un de bronze o platí, un copó i dues píxides de plata, dos encensers, un de plata i l'altre de platí, dues vinateres de plata amb la seva safata, una palmatòria de plata amb el seu índex i els quadres sobre llenç de Crist a la columna, Sant Francesc Xavier, la Verge de la Modèstia, la Verònica, Sant Vicenç de Paül, Sant Josep i Sant Joan Nepomucè. Barraquer també recull un comunicat que el Marquès de Llió escrivé a l'Ajuntament el 3 d'agost de 1835, en el qual afirmava que els objectes de culte trobats en el convent de St. Vicenç de Paül, quan va ésser tancat i assistit per les comissions de salvaguarda del patrimoni, varen ser entregats al vicari de la Parròquia del Pi.¹⁴¹ També transcrivé una carta del prevere Joan Baptista Figuerola dirigida a l'Ajuntament de Barcelona el 16 d'agost de 1835, demanant la devolució de tots els béns propis de la comunitat (llibres, papers, roba, joies i ornaments sumptuaris, mobles i altres objectes); que, malauradament, van acabar sent subhastats.¹⁴²

Els testimonis orals també són una font tinguda en compte per Barraquer; i el del llec Francisco Calvet, sagristà de Sta. Maria del Pi, afirmava que durant l'any 1835 es varen incorporar molts objectes de culte a la casa rectoral i a la sagristia que provenien dels convents dels Paüls i de Sant Agustí. Els objectes del dipòsit del Pi van ser distribuïts a diverses esglésies, com Sant Agustí, Santa Mònica o Sant Miquel del Port i durant l'any 1836 la parròquia de Sant Agustí va endur-se moltes d'aquelles peces;¹⁴³ així com Josep Puig, sacerdot de la Congregació de la Missió, qui es

¹⁴⁰ Avui es troba a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. ACA, Órdenes Religiosas y Militares, Monacales-Hacienda, vol. 3114. *Casa-Misión de Barcelona. Inventarios de la Casa.*

¹⁴¹ BARRAQUER 1915 - 1917, III, 594-595

¹⁴² BARRAQUER 1915-1917, III, 596-598

¹⁴³ BARRAQUER 1915 - 1917, III, 484

presentà al vicari general de la Parròquia del Pi i li demanà unes vestidures per als eclesiàstics, entre les quals es trobava la casulla del fundador del convent, l'ardiaca Senjust.¹⁴⁴

Durant el primer semestre de 1910 R. Casellas escrigué una sèrie d'articles monogràfics dedicats a Josep Bernat Flaugier sota el títol de *L'Estil Imperi a Barcelona* i publicats a la pàgina artística de la *Veu de Catalunya*. En aquests definia a Flaugier com a principal impulsor i representant del neoclassicisme a Barcelona i en va elaborar una biografia per capítols seguint bàsicament les fonts bibliogràfiques de Raymundo Ferrer (1815-1818) i el *Suplemento al Diccionario Histórico* (1834) comentat anteriorment.¹⁴⁵ Casellas considerava que les dades que publicava l'autor del *Suplemento* eren fiables, ja que, publicades vint-i-quatre anys després de la seva mort, encara restaven vius molts dels companys que havien compartit amb Flaugier algun moment de la seva trajectòria com a artista. Tanmateix, per a la grafia del nom Casellas decideix seguir el parer del pare felipó Raymundo Ferrer, perquè un renét matern de l'artista, Andreu Clarós i Flaugier, encara l'escrivia d'aquella manera.

Tot i l'origen franc d'en Flaugier, cap enciclopèdia francesa recollia la referència a l'artista fins a la publicació d'Emmanuel Bénézit, *Dictionnaire critique et documentaire des peintres, sculpteurs, dessinateurs et graveurs* (1911-1923), qui el considerà català, nascut i mort a Barcelona. El més probable és que per recollir-lo traduís directament la referència que en feia el Museu provincial de Barcelona al seu catàleg, ja que també féu referència als quatre quadres que conservaven en la seva col·lecció;¹⁴⁶ mentre que en territori alemany, el diccionari *Allgemeines Lexikon der bildenden Künstler von der Antike bis zur Gegenwart* (1908) d'Ulrich Thieme i Felix Becker, ja recollia a Flaugier (Flangier, Flanger, Flaugé) com un artista francès nascut a Alamartega i mort a Barcelona, autor de la cúpula de la Capella de l'Hospital Militar (abans Seminari Conciliar) entre l'any 1808 i el 1809, traduint la referència que n'havia fet Antoni Elías de Molins vint anys abans.¹⁴⁷

Entre els anys 1926 i 1928, Feliu Elías Bracons publicà *L'Escultura catalana moderna* en dos volums. El segon estava integrat per un diccionari biogràfic que recollia les fonts documentals i bibliogràfiques utilitzades, entre les quals s'identifiquen les ja citades Ossorio i Bernard, Piferrer, Elías de Molins i Viñaza, però tanmateix no inclogué cap referència a l'escultor Joan Enrich, optant

¹⁴⁴ BARRAQUER 1915 - 1917, III, 598

¹⁴⁵ CASELLAS 1910c, 3

¹⁴⁶ BÉNÉZIT 1911-1923, IV, 395. Els quadres citats del Museu provincial de Barcelona són «Una Sacra Familia; San Pablo; Las Marías, y Jesucristo en el Calvario» OSSORIO Y BERNARD 1868, 250

¹⁴⁷ THIEME – BECKER 1908 (1978), XII, 78. En edicions posteriors s'han anat ampliant les notes sobre l'artista i es citen com a articles de referència el volum tercer de la *Barcelona Cautiva* de R. Ferrer, *Los Museos de España* d'Araujo; i el diccionari d'Elías de Molins.

per destacar, en tractar l'etapa de finals del segle XVIII, l'escultura barroca per damunt de les produccions més pròximes a altres estils artístics.¹⁴⁸

Com ja dèiem anteriorment, durant la primera meitat del segle XX són destacables els articles publicats per Cèsar Martinell i Joaquim Folch i Torres, que demostraven amb les seves investigacions llur valoració de l'art del segle XVIII, amb la voluntat de recuperar el patrimoni artístic català en perill per tal de definir l'esperit del país dintre de les premisses del noucentisme.

En l'article *La conservació de les Drassanes i la Capella de l'Hospital Militar* (1927),¹⁴⁹ Joaquim Folch i Torres detallava que la capella de l'hospital militar era l'obra més completa i important del seu autor, el qual esdevingué el representant de l'art barceloní de finals del segle XVIII i principis del XIX, per tal de conscienciar i salvaguardar aquest patrimoni monumental i propiciar la seva coneixença i valoració.

Cèsar Martinell, per altra banda, tractà la introducció del neoclassicisme francès a Catalunya a mitjans del segle XVIII en l'article *Artistes de tendència francesa a Catalunya en la segona meitat del segle XVIII. L'art francès a Catalunya a les darreries del segle XVIII* (1934), situant a Josep Flaugier com la figura més representativa d'aquest període i citant la cúpula de la capella de l'hospital militar com a obra de l'artista.¹⁵⁰

La revista *D'ací i d'allà* també fou considerada un instrument de difusió de noves propostes d'urbanisme dirigides a la burgesia urbana de Catalunya. Joaquim Bas i Gich, dibuixant i escriptor, hi publicà l'article *El dictador artístic Josep Flaugier, digne deixeble del cèlebre pintor francès David* (1931), en el qual situà, sense fer referència a cap font documental, el Seminari Conciliar del carrer de Tallers, on Flaugier havia pintat l'interior de la cúpula de l'església. D'aquesta obra en diu que: «demostrà el seu talent, llegant un treball que honra el seu nom, però que passà inadvertit pels seus contemporanis». Apunta que fou per aquesta raó que no cobrà res pel seu treball, ni tampoc donaren cap resultat les gestions que la seva família practicà amb aquest objectiu després de la seva mort.¹⁵¹ Com es desprèn en el títol de l'article, l'autor també remarcava aquest origen francès de l'artista i la seva vinculació amb David, que el convertia en un legítim neoclassicista en terres catalanes. De totes maneres, aquesta és una tendència repetida en nombroses ocasions durant aquesta època i de la qual no hi ha cap evidència documental encara.

¹⁴⁸ ELÍAS 1928, II, 104-105; 158. Admirava l'obra dels germans Bonifàs i Carles Salas en detriment d'escultors d'altres positures com les de Joan Enrich, Salvador Gurri o Pau Serra.

¹⁴⁹ FOLCH I TORRES 1927, 1-2

¹⁵⁰ MARTINELL 1934b, làm. XCIII

¹⁵¹ BAS GICH 1931, 141 i 154

Seguint aquesta tònica, l'escriptor Alfons Maseras publicà tres articles al *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona* dedicats a l'estudi de la figura i l'obra de Josep Flaugier com a representant del neoclassicisme francès trasplantat a Catalunya,¹⁵² *Clarícies sobre l'origen de Josep Flaugier. La seva partida de naixement* (1933); *Una decoració de Josep Flaugier al Museu de les Arts Decoratives de Pedralbes* (1933) i *Les pintures de Flaugier llegades pel doctor Fàbregas als nostres museus* (1934). Partí, com a fonts bibliogràfiques, dels articles de Raimon Casellas intitulats *L'Estil Imperi a Barcelona* (1910) i dels catàlegs d'exposicions on participaren les obres de l'artista,¹⁵³ definint la cúpula de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu com una de les millors composicions de l'artista; i atribuint-li l'altar major en *trompe l'oeil* i grisalla de l'església.¹⁵⁴ A més a més, l'article fou publicat a Avinyó i llegit per l'escriptor marsellès Pierre Rouquette, qui llavors localitzà la partida de naixement del 10 de desembre de 1757 de Joseph Bernard Flaugier i l'envià a Maseras, aclarint així l'origen i l'edat del pintor.¹⁵⁵

L'*Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* esdevingué cabdal per la publicació de les últimes investigacions d'art català, agafant el relleu del *Butlletí dels Museus d'Art de Barcelona*. Pere Bohigas i Tarragó hi publicà *Contribución a la biografía de Flaugier* (1944), en el qual féu un repàs biogràfic de la seva trajectòria artística i personal, partint dels documents familiars legats a l'Arxiu Històric de la Ciutat.¹⁵⁶ Ens indica que l'església o capella de l'hospital militar restava tancada en aquell moment, després de l'enderrocament del centre; i que la seva cúpula estava ornamentada amb una de les seves millors produccions.¹⁵⁷ També recolza per primera vegada l'episodi sobre el pagament dels honoraris per les pintures de la capella del convent de St. Vicenç de Paül amb la informació extreta dels arxius familiars d'en Flaugier,¹⁵⁸ que mancava en les publicacions anteriors; i és a partir de la referència a aquests arxius que sabem que l'artista va destinar cinc mesos a la realització dels dibuixos i estudis preparatoris i cinc mesos més dedicant-se únicament a pintar l'església, abandonant totalment les seves altres ocupacions. El preu convingut

¹⁵² MASERAS 1934, 312

¹⁵³ Són nombrosos els catàlegs de museus i col·leccionistes privats que fins aquell moment conservaven obra atribuïda a Flaugier: *CATÁLOGO* 1847 i *CATÁLOGO* 1867 en relació als quadres conservats al museu de Llotja; BOFARULL 1849 en relació a la col·lecció de Josep Carreras d'Argerich; BALAGUER 1900b en relació a la col·lecció de Joaquim Balaguer i Aymà; MASERAS 1934 en relació a la col·lecció del doctor Francesc Fàbregas; o BOFARULL I SANS 1902, en relació als quadres que formaven part de la col·lecció Carreras, Fabregat, Grases i Hernández, Andreu Clarós i Flaugier i Josep Erasme de Janer; a més de la col·lecció del Museu de Belles Arts de l'Ajuntament de Barcelona.

¹⁵⁴ MASERAS 1933a, 71. *Los templos modernos de Barcelona* (1934), una guia sobre els temples de la ciutat construïts entre 1701 i 1934, també considerava que la pintura de la cúpula i la grisalla del presbiteri eren obra de Flaugier. *TEMPLOS* 1934, 36

¹⁵⁵ MASERAS 1933a, 65-73; MASERAS 1933b, 257-264

¹⁵⁶ BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 23-29

¹⁵⁷ BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 27

¹⁵⁸ Els documents familiars de l'artista es conserven a l'Arxiu Històric de la Ciutat. AHCB, ms. B-192

fou de dos mil pesos forts,¹⁵⁹ una quantitat que s'havia de recaptar a partir de donatius i, en el cas que aquesta xifra no fos la convinguda, Tomàs Serrallach, qui encarregà el treball a l'artista, aportaria la resta de la quantitat fins a la xifra màxima de tres-centes o quatre-centes lliures barcelonines. Per motius desconeguts, els pares paüls de la Congregació de la Missió, que alabaren, segons Flaugier, el conjunt, es negaren a realitzar la recaptació i Serrallach a aportar la seva part. Flaugier, en un escrit presentat el 5 de novembre de 1802 sol·licitant el suport del monarca espanyol, afirmà que qualsevol acord possible havia estat inútil; i suposant el fracàs de l'auxili demanat al rei degut a la influència dels paüls al país, es dirigí a l'ambaixada francesa a la recerca d'una acció favorable als seus drets legítims que influís als alts càrrecs d'Espanya. Un nou document de 1809 ens demostra que en aquestes dates Flaugier seguia un procés contra la comunitat; i el 1839, després de la mort de l'artista, el seu fill prengué en préstec de la Direcció de Béns Amortitzables una petita quantitat, dos-cents cinquanta duros, a retornar quan es cobrés la quantitat fixada com a transacció per a l'import de les pintures, de la qual no en tenim més notícies.

Al voltant d'aquestes noves dades publicades sobre l'impagament de l'obra sorgeix un article anònim, publicat al *Diario de Barcelona*, titulat *Edificios que desaparecen. El Hospital Militar* (1943), en què es destacava, com a element més rellevant del conjunt dels paüls, la pintura que decora la cúpula; i s'afegia que el crític d'art i pintor Manuel Rodríguez Codolá: «posee abundantes datos sobre las incidencias ocurridas con motivo del encargo y la ejecución de esta pintura, que sería conveniente que se dieran a conocer a través de su claro juicio y su pulcra pluma».¹⁶⁰ De moment, però, es desconeixen dades més recents sobre les circumstàncies que envoltaren l'encàrrec de Josep Flaugier.

Les obres de restauració portades a terme per Adolf Florensa entre el 1945 i el 1949, de les quals ja n'hem destacat alguns elements en l'apartat anterior, comportaren la descoberta d'una segona cúpula pintada al fresc, anterior a la que és visible des de l'església. La separació entre elles és de 5 cm. en la part inferior, on la cúpula descansa sobre el tambor; i de 56 cm. en la part superior; i es va cobrir a partir d'un senzill aparell de maons buits i prims i un arrebossat tosc. L'estudi i reproducció de les pintures ocultes a la cúpula, però, no fou possible en aquell moment. El tema central de la composició de la cúpula visible és la Coronació de la Verge Maria per la Santíssima

¹⁵⁹ El “peso fuerte” o “duro” és la moneda grossa de plata espanyola al segle XVIII, el nom oficial de la qual és el “real de a ocho” o 8 rals. Sabem que dos mil pesos forts equivaldrien a l'època a 3750 lliures; i per poder comparar el que es podia comprar amb aquesta suma, sabem que el 1806 la Junta de Comerç, a proposta de Pere Pau Muntanya, director de l'Escola de Llotja, va adquirir set quadres per 1400 pesos forts d'entre els quals hi havia atribucions a Diego Velázquez, Nicolas Poussin i obres d'escola flamenca (MARÉS 1964, 758); i que el sou anual d'un fuster el 1805 equivalia a 347 pesos forts, pel què podem concloure que el sou de Flaugier es corresponia amb l'obra monumental que havia de realitzar en el termini d'un any i amb la seva afortunada consideració com a bon pintor a l'època.

¹⁶⁰ «Edificios que desaparecen...» 1943, 2.

Trinitat, entre màrtirs, sants, bisbes i religiosos que contemplen l'escena, mentre uns grups d'àngels, suspesos en el cel, sostenen llibres, corones i túniques. És visible a tot color i les figures estan modelades de manera molt vigorosa, pel que semblen sortir de la superfície pintada. El seu estat de conservació, però, no era bo a causa de les filtracions d'aigua de la pluja; i les imatges aportades per Florensa als tres volums de *Conservación y restauración de Monumentos Históricos*, publicats entre 1946 i 1962, són de gran rellevància, ja que al peu de la il·lustració de la cúpula de l'església atribuïda a Flaugier conjectura sobre la cúpula anterior oculta i la seva possible atribució als germans Tramulles.¹⁶¹

L'article de J. Benavent i Severino, *La Iglesia del Ex Hospital Militar*, publicat el 1945 a la revista *Barcelona Atracción* arran de les obres de restauració de l'església i la urbanització de la plaça, aportà, com ja hem vist, una informació privilegiada pel que fa als aspectes arquitectònics del temple, però també fou el primer escrit que donà referències sobre les capelles laterals del seu interior que, com mostren les fotografies de l'arxiu Ribera recollides en el seu article i en el nostre annex gràfic, podem veure decorades amb altars de fusta policromats que encara avui són conservats a la parròquia. Benavent no donà, però, més apunts respecte a aquestes obres; i pel que fa a l'atribució de les pintures de les dues cúpules, les petxines i l'altar major, defensà l'atorgament al famós pintor rossellonès Josep Flaugier.¹⁶² Malgrat això, la revista *Barcelona Atracción* publicà el mes d'agost d'aquell mateix any l'article *Hallazgos pictóricos en la iglesia del ex hospital militar*,¹⁶³ en el qual Benavent afirmava que la cúpula oculta mostrava una analogia quasi absoluta de procediments, trets pictòrics, semblances fisonòmiques i de composició en les figures, la distribució de les masses i el color en grisalles, amb el conjunt de l'obra de Flaugier catalogada fins al moment i, fins i tot, amb les grisalles de l'altar major i petxines inferiors de la cúpula, fet que provocà que Benavent no dubtés en atribuir-la al pintor, a diferència de la cúpula visible, de la qual ja en feia palpable el dubte.

Segons l'autor, la decoració de la cúpula oculta està formada per grups de figures dempeus, representant bisbes, religiosos de diverses ordes barcelonines, cavallers amb estandards i espases i infants situats a la part inferior de la cúpula i als seus voltants, que, en actitud orant i alguns caps mirant cap a dalt, fan suposar l'existència d'una figura central que presideix la composició. Suspesos en el cel, també apareixen diversos grups d'àngels i serafins, sostenint corones, llibres i túniques; i a la part central, en la qual també existeixen grups de personatges dels quals les seves

¹⁶¹ FLORENSA 1953, XII; PORTUGAL 1999

¹⁶² BENAVENT 1945b, 47-48

¹⁶³ BENAVENT 1945c, 103-109

formes i actituds no s'han pogut distingir per dificultats de visió, o bé pel fet d'estar afectada aquesta zona de salinats provocats per les filtracions d'aigua pluvial, es determina amb perfecta claredat una imatge femenina (segurament la Verge Maria) i la de l'Esperit Sant representat per una au blanca. Tota aquesta composició s'assembla a la decoració que es pot veure en la cúpula visible, però aquesta presenta, per Benavent, una estridència colorista que tendeix molt menys a les composicions flaugerianes que la cúpula oculta.

El *Catálogo Monumental de España. La Ciudad de Barcelona*, coordinat per Ainaud, Gudiol i Verrié el 1947, també recollia una descripció dels elements ornamentals de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, enumerant que el mur, darrere de l'altar major, els quatre angles del creuer i la cúpula, eren decorats amb pintures murals atribuïdes a Josep Flaugier, datades de l'últim quart del segle XVIII, pintades en grisalla, imitant una escenografia arquitectònica; i la cúpula, a tot color, desenvolupant la Glorificació de la Verge, la millor i més gran composició coneguda de Flaugier; així com el templet del sagrari, datat de la primera meitat del segle XVIII, de talla daurada i d'una preeminent labor barroca, que conservava a la seva porta un Salvador pintat, obra d'Antoni Viladomat.

D'importància rellevant també en resulta l'article *La iglesia del antiguo hospital militar y las pinturas de Flaugier* (1948) d'Agustí Duran i Sanpere, publicat a la revista *Barcelona divulgación històrica*, en què cita l'obra del Sant Sepulcre de Joan Enrich i la cúpula de Flaugier, de la qual en fa una descripció i valoració iconogràfica i compositiva de gran rellevància, ja que justifica la dissonància estilística entre la cúpula i les petxines a partir d'una possible realització en dues fases de l'obra, amb un primer estil localista i tradicional en la cúpula; i un segon període, d'arrel academicista, després d'un viatge a París que l'influencià alhora de representar les petxines en grisalla. La rellevància del text recau en el fet que l'autor fa referència a les obres de restauració de l'església en un article divulgatiu d'ampli abast i destaca el descobriment de la cúpula relativament anterior i quasi concèntrica amb la visible i amb la seva pròpia decoració pictòrica. Remarca l'existència de diverses hipòtesis sobre la duplicitat de la cúpula i defensa que el fresc de la primera cúpula es realitzà abans del suposat viatge a París, i que després desenvolupà el fresc definitiu en l'actual, probablement pels problemes de visibilitat que suposava el creuer, a diferència de la hipòtesi plantejada per A. Florensa.

En aquest mateix article Duran i Sanpere feia referència al germà de la Congregació de la Missió Felip-Emmanuel de Bette, qui aportà les seves rendes per acabar la construcció del convent i l'església durant la primera meitat del segle XVIII. Benito Paradela, sacerdot de la Missió, escrigué

uns anys abans un article sobre la biografia del militar i religiós, en el qual l'identificava amb un dels personatges representats a la cúpula de Flaugier.¹⁶⁴

A partir de la segona meitat del segle XX continua aquesta tendència a l'alça pel que fa a la bibliografia, enfocaments i rigorositat crítica. Es pot apreciar la publicació d'un gran nombre de monografies d'artistes amb la voluntat de cobrir aquells buits historiogràfics detectats en l'estudi de l'art català, incloent obres d'artistes i artesans desconeguts i amb dades recolzades per referències bibliogràfiques i documentals, encara que sovint són incompletes i/o escasses.

Josep F. Ràfols en els quatre volums del *Diccionario Biográfico de Artistas de Catalunya* (1951-1954) seguí el treball de Céan Bermúdez aportant més entrades per a artistes catalans fins llavors obviats i noves dades extretes de fonts que, freqüentment no corroborades, conduïren a equivocacions. En aquests articles biogràfics trobem les referències al Sant Sepulcre de Joan Enrich¹⁶⁵ i a la cúpula i altar major de Flaugier,¹⁶⁶ situades a l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu.

Un nou article de J. Folch i Torres és publicat el 1954 sota el títol *Una deuda a pagar: Las pinturas de la capilla del antiguo Hospital Militar de Barcelona, en la nueva Plaza de Castilla*. En ell exposa una nova descripció de la cúpula, en la qual cita:

«El tema de la composición desarrollada por Flaugier en la cúpula de que se trata es el de la ascensión hacia Dios, en alas de los ángeles, del alma escogida. En las más altas lejanías luminosas del cielo que centran el conjunto pictórico, se perfila la silueta del grupo de las personas de la Santísima Trinidad con la Cruz y el aleteo de la paloma del Espíritu Santo encima. Y a contraluz de este punto luminoso, aparecen ordenados en círculos concéntricos y en grupos alternos de nubes, ángeles y figuras humanas, los santos, los fundadores y los congregados misioneros cumpliendo la piadosa función de conducir las almas hacia Dios. A la grandiosidad del tema corresponde el brío de la composición en determinadas figuras, de la cual hallamos tipos repetidos en obras del pintor de estilo neoclásico correspondiente a la última etapa de su arte. Pero en cuanto a la disposición

¹⁶⁴ PARADELA 1932, 5, 58, 103-113. Paradela afirma: «El personaje que con el hábito de Santiago se destaca en el precioso fresco de la cúpula de la iglesia de la Misión y ahora del hospital militar, obra maestra del insigne pintor Flaugier, es sin duda el Hermano Bette» PARADELA 1932, 112

¹⁶⁵ RÀFOLS 1951-1954, I, 343

¹⁶⁶ RÀFOLS 1951-1954, I, 407-409

general y al concepto, la obra se refiere totalmente a la formación barroca setecentista del artista, a quien hemos supuesto discípulo de los Tramulles». ¹⁶⁷

Folch i Torres, a més, discrepa sobre la hipòtesi de Duran i Sanpere i considera que la cúpula va ser pintada després del seu suposat viatge a París, el 1797, ja que a França no pogué trobar models de grans composicions religioses ni cúpules d'església amb motiu dels efectes de la Revolució Francesa, pel que va tenir la necessitat de recórrer al repertori barroc, influenciat pels Tramulles. L'autor també li atribueix la realització de les petxines del creuer, de marcat estil neoclàssic, en grisalla, simulant alts relleus, amb quatre grups de sants i àngels; i un retaule arquitectònic fingit, també d'estil barroc, amb les imatges del Bon Pastor al centre i de Sant Joaquim i Santa Anna en els intercolumnis laterals, que més que obra original, semblen, a parer seu, una imitació d'una pintura d'estil tramullesc, possiblement ja existent el primer quart del segle XVIII.

Aquest article rebutja també la teoria que defensava Casellas per la qual l'artista hauria demanat als sacerdots de la Congregació de la Missió realitzar les pintures de la cúpula, ja que els documents familiars conservats en l'Arxiu Històric de Barcelona afirmen que fou el comerciant Josep Serrallach qui es presentà a l'artista i li encarregà l'obra. També dedueix, per la falta de referències en els documents que reclamen els honoraris de les pintures de la capella, que no es va signar cap contracte escrit per l'obra i que els documents d'al·legació podrien no ser imparcials.

Durant la segona meitat del segle XX, segueixen resultant de gran rellevància els articles publicats a *Anales y Boletín de los Museos de Arte de Barcelona* per l'estudi de l'art del segle XVIII i principis del segle XIX. En aquesta publicació, Santiago Alcolea presentà la síntesi de la seva tesi doctoral dedicada a *La Pintura en Barcelona durant el siglo XVIII*, dividida en dos volums (1959-1960/1961-1962), en la qual presentà no només les dades objectives de la biografia i producció de cada artista, sinó que també emetia un judici crític sobre les valoracions anteriors. Així, en l'apartat dedicat a Josep Bernat Flaugier, advocava per defensar que part de la seva obra demostra estar més pròxima a les orientacions propugnades per Mengs que per David, i una mostra n'eren les pintures neoclàssiques de les petxines de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, atribuint-li, per primera vegada, aquestes obres a l'artista:

«Tales tendencias extremas de David no se advierten claramente en Flaugier, que nos parece más cercano de las orientaciones dominantes en la primera etapa neoclásica, propugnadas por Mengs, del cual comprobamos en ocasiones, la directa adaptación que

¹⁶⁷ FOLCH I TORRES 1954, 21-22

Flaugier hizo de algunas de sus figuras [...] Incluso en los Padres de la Iglesia y ángeles, representados en grisalla en las pechinas, y en el friso de ángeles de la base de la cúpula de la iglesia barcelonesa de San Severo y San Carlos Borromeo, que son a nuestro entender uno de los monumentos culminantes del neoclasicismo en nuestra ciudad, transparentan con claridad inspiraciones en el arte de Mengs, siendo más leves las posibles relaciones con el arte de David. En cambio, por contraste marcado, las pinturas de la cúpula, por su color brillante, entonación dorada y composición rica en personajes y múltiple en términos, son un evidente recuerdo de las decoraciones barrocas que, en esencia, también siguieron casi todos los grandes fresquistas españoles de esta segunda mitad del siglo xviii, con leves concesiones a las doctrinas que aparentaban, o que creían, seguir».¹⁶⁸

En l'annex del primer volum, titulat 'documentos', Alcolea enumera la documentació d'arxiu que ha servit de referència per l'estudi, citant les «Noticias varias referentes a José Flaugier en documentos sueltos (Institut Municipal d'Història de Barcelona, manuscrits, B - 192¹⁶⁹)» de les quals n'havia fet referència P. Bohigas en el volum de 1844; i el document «Acerca del deseo de José Flaugier de ingresar en la Real Academia de Bellas Artes de San Fernando (Archivo de la Real Academia de San Fernando, armario 1, legajo 42)».¹⁷⁰

En el segon volum, Alcolea introdueix les dades biogràfiques dels artistes recolzades en referències bibliogràfiques a peu de pàgina. En l'article dedicat a Viladomat, Alcolea cita el llenç de *St. Vicenç entregant la regla als seus deixebles*, documentat per Ceán Bermúdez però desaparegut, i valora el quadre d'un *Crist mostrant les nafres*, situat a la porta del Sagrari de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, del mateix artista però d'inferior qualitat al que pertanyia a la col·lecció de Policarpo Pascual.¹⁷¹

Santiago Alcolea redactà la biografia de Josep Flaugier a partir de les notícies documentals conservades a l'Arxiu Històric de la Ciutat, l'Arxiu de Protocols de Barcelona i els llibres d'acords de la Junta de Comerç; així com els articles de Maseras i Bohigas i Tarragó. Pel que fa a les dades al voltant de l'ornamentació de la cúpula de la capella del convent dels Pares Paüls, Alcolea cita a Bohigas i acaba atribuint la cúpula, les petxines i l'altar major en perspectiva al nostre artista.¹⁷²

¹⁶⁸ ALCOLEA 1959 – 1960, 187-188

¹⁶⁹ AHCB, ms. B-192

¹⁷⁰ ALCOLEA 1959 – 1960, 284-286

¹⁷¹ ALCOLEA 1961 – 1962, 206

¹⁷² ALCOLEA 1961 – 1962, 72-73

Durant la segona meitat del segle XX encara trobem referències a l'estudi iconogràfic de la cúpula, com és en el cas de l'any 1964, en què la historiadora Laura Gutiérrez identificà, en un assaig sobre la iconografia teresiana, la figura de Sta. Teresa en la cúpula de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, representada acollint amb els braços oberts a dos personatges que es troben al seu costat.¹⁷³

En el tercer volum de *Conservación y restauración de Monumentos Históricos* (1954-1962) Florensa encara recull informació sobre la restauració de l'església dels Paüls i exposa que la capella de l'antic hospital militar està ornamentada amb un altar major pintat a finals del segle XVIII, però que degut al seu estat de conservació es va haver de refer en part durant la restauració.¹⁷⁴

Ja en propietat dels mercedaris, el 24 de setembre de 1960 es col·locà, a manera de fals vitrall a l'altura d'un rosetó preexistent a la façana principal de l'església, un plafó ceràmic obra del ceramista Joan Baptista Guivernau i Sans (Barcelona, 1909-2001), emmarcat en una traseria barroca projectada el 1947 que emparava una vidriera de la mateixa època situada per donar més lluminositat a l'interior del temple. La imatge del plafó mostra a la Verge de la Mercè com a redemptora dels captius i a Sant Pere Nolasc agenollat als seus peus, amb la imatge de la ciutat i el port de Barcelona al fons. A l'interior del temple se situà la imatge de la Verge de la Mercè presidint el cambril del retaule central de l'altar, beneïda solemnement el 29 de maig de 1948; i en les quatre fornícules dels pilars aixamfranats que sostenen la cúpula s'hi situaren quatre sants mercedaris, Santa Maria de Cervelló, Sant Pere Nolasc, Sant Serapi i Sant Pere Pasqual; juntament amb les imatges de Sant Ramon, del Sagrat Cor i de Sant Josep, col·locades en els tres altars.¹⁷⁵ El 22 d'agost de 1969 l'església fou convertida en parròquia de Sant Pere Nolasc, fundador de l'ordre dels mercedaris.

La guia de *Barcelona pam a pam* (1973), publicada per A. Cirici, destaca, com a elements ornamentals de l'església, el retaule major, pintat amb grisalla sobre el mur de fons i d'excel·lent barroc, i particularment la cúpula, obra rellevant del pintor Josep Flaugier, que considera que pertany a la tradició dels grans sostres pintats francesos.¹⁷⁶ Josep Laplana, en el volum monogràfic dedicat a l'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona (1978), també féu referència a l'altar major de perspectiva pintada de l'església de l'Oratori com una grisalla que simulava elements arquitectònics

¹⁷³ GUTIÉRREZ 1964, 95

¹⁷⁴ FLORENSA 1962, XX

¹⁷⁵ PORTUGAL 1999; FONTOVA 1999, 30

¹⁷⁶ CIRICI 1973 [1981], 300

a la manera de l'obra atribuïda a Josep Bernat Flaugier a St. Sever i St. Carles Borromeu.¹⁷⁷ Aquests articles demostren que la importància donada a la cúpula, petxines i altar major atribuïts al pintor tendeix a imposar-se per damunt d'altres obres documentades des del segle XVIII però desaparegudes, o els mateixos retaules barrocs de les capelles laterals, que, malgrat haver-se conservat, passen desapercebuts per a tots els autors recollits en aquest treball.

Pel que fa a la publicació de les col·leccions generals que presentaven l'estudi de l'art espanyol i català de manera retrospectiva, durant aquesta segona meitat del segle XX es valora un interès general per l'època de finals del segle XVIII i principis del XIX, que guanyarà un lloc destacat en les col·leccions dedicades a estudiar la història de l'art del territori nacional.

En l'àmbit espanyol es publicaren un conjunt de col·leccions dedicades a la història de l'art que mantenien una revisió molt reduïda de la producció catalana, amb estudis que reiteraven la presència dels mateixos artistes destacats al llarg del segle XIX, com en la col·lecció de monografies *Monumentos Arquitectónicos de España* (1859-1880).

La col·lecció *Ars Hispaniae*, que dedica un breu apartat a l'art català, estudia les disciplines de la pintura i l'escultura en el volum dedicat al segle XVIII i introdueix a Josep (Joseph) Flaugier com a pintor de temes religiosos i al·legòrics, introductor de l'estil Imperi a Barcelona, destacant com a obra principal *La coronació de la Verge*, a la cúpula de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu, realitzada abans de l'ocupació francesa;¹⁷⁸ no fa cap referència a l'escultor Joan Enrich i tampoc es fa cap menció a les obres de Viladomat en la capella. La *Summa Artis, Historia General del Arte*, amplià aquest estudi sobre l'art català i, en el volum dedicat al *Arte Español del siglo XVIII* (1984), els historiadors José Camón Aznar, José Luis Morales Marín i Enrique Valdivieso González presentaven l'evolució de l'art espanyol a través de les biografies dels seus artistes. Les dades biogràfiques que ofereixen, però, són dubtoses i difícils de contrastar per la manca de referències bibliogràfiques. En el cas de Josep Flaugier podem pensar que es basaren en les notícies documentals que publicaren Raimon Casellas i Alfons Maseras; i incloïen afirmacions dubtoses com el fet de nomenar-lo artífex de l'establiment del neoclassicisme a Catalunya, l'afirmació d'una directa coneixença de David a França el 1790 i la constatació de la participació de Fernando Galli-Bibiena a l'església de la Congregació de la Missió:

«Se ha comprobado documentalmente la presencia en España del gran renovador de la escenografía europea que fue Fernando Galli Bibiena, nacido en Bologna en 1657. Fue

¹⁷⁷ LAPLANA 1978, 174

¹⁷⁸ SÁNCHEZ CANTÓN 1965, 326

llamado al parecer a España, desde Barcelona, por el pretendiente al trono don Carlos de Austria. [...] También colaboró en la ornamentación de la iglesia de la Congregación de la Misión de Barcelona».¹⁷⁹

Per altra banda, emfatitzen la decoració de la cúpula de Sant Sever i Sant Carles Borromeu i la consideren una obra destaca de la seva producció barcelonina;¹⁸⁰ i pel que fa a l'escultor Joan Enrich, no citen el sepulcre desaparegut que realitzà per l'església dels pares paüls; ni en el cas de Viladomat, els llenços que ornamentaven també l'interior de l'església.

Com dèiem anteriorment, una excepció a aquesta tònica fou el *Catálogo Monumental de España (1900-1961)*, creat amb la voluntat d'inventariar tots els béns historicoartístics del país, realitzant-lo des de cada província. En el cas de Barcelona (1947), J. Ainaud, J. Gudiol i F. P. Verrié foren els responsables de la seva catalogació; i, malgrat la seva formació medievalista, a partir de fonts rigoroses van elaborar un inventari equilibrat, amb monuments de tots els períodes i documentant el seu mobiliari, conservat o perdut. L'església de Sant Vicenç de Paül es troba situada i descrita arquitectònica i ornamentalment, incidint en les obres de Flaugier, l'únic element històric ornamental conservat *in situ*. Afirmaren que: «El mur, darrere de l'altar major, els quatre angles del creuer i la cúpula estan decorats amb pintures murals atribuïdes a Josep Flaugier (últim quart del segle XVIII); les de la part baixa són en grisalla, imitant una escenografia arquitectònica; i a la cúpula es desenvolupa a tot color la *Glorificació de la Verge*, la composició millor i de més envergadura que coneixem de Flaugier».¹⁸¹

Les primeres publicacions dedicades exclusivament a la història de l'art català, de caràcter divulgatiu, són la col·lecció dirigida per Joaquim Folch i Torres, *L'Art català* (1955-1958), en què es presentava la primera síntesi amb rigor científic de l'art dels segles XVIII i XIX en el volum dedicat a l'art neoclàssic i romàntic. Joan Bergós elaborà el capítol dedicat a l'arquitectura, en el qual destacava la cúpula monumental de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu.¹⁸² Per altra banda, Rafael Benet investigà la pintura i l'estil neoclàssic d'artistes com Flaugier, de qui també féu una síntesi de les darreres troballes documentals sobre el pintor.¹⁸³

El 1973 es publicà el catàleg d'arquitectura de Barcelona, de J. E. Hernández-Cros, G. Mora i X. Pouplana, que serví com a base pel catàleg de patrimoni arquitectònic històric-artístic de la

¹⁷⁹ CAMÓN – MORALES – VALDIVIESO 1984, XXVII, 75. La reedició del volum el 1991 inclou el mateix article i dades dubtoses.

¹⁸⁰ CAMÓN – MORALES – VALDIVIESO 1984, XXVII, 225

¹⁸¹ AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, 216-218

¹⁸² BERGÓS 1958, 190

¹⁸³ BENET 1958, 266-270

ciutat de Barcelona, dirigit per J. E. Hernández-Cros el 1987. En aquest primer catàleg es descriu l'ornamentació interior del temple com una barreja de motius barrocs i neoclàssics acumulats durant més d'un segle de reformes¹⁸⁴; i en destaquen algunes de les obres, ja comentades per altres autors, com l'absis, suggerit per un *trompe l'oeil* arquitectònic a base de falses perspectives que constitueixen un retaule pintat en grisalla amb imatges, obra del pintor Josep Flaugier, autor també de la decoració de la cúpula i de les seves petxines, de finals del XVIII; i el templet del Sagrari, de la primera meitat d'aquell segle, de formes abarrocaades i amb una pintura d'Antoni Viladomat a la seva porta.¹⁸⁵

La col·lecció *Monumenta Cataloniae* publicà, en el segon volum de l'*Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, un capítol dedicat al Barroc salomònic (1671-1730), escrit per Cèsar Martinell. En ell descriu la casa-convent de Sant Vicenç de Paül; i les pintures de la cúpula i del presbiteri, en grisalles que imiten un retaule i que són atribuïdes a Flaugier; però, malauradament, no recull cap altra referència a obres pictòriques que podien restar en el conjunt.¹⁸⁶ En el tercer volum menciona el sepulcre de Joan Enrich i afirma que estava situat en l'església del convent de St. Vicenç de Paül;¹⁸⁷ i cita a Flaugier en fer referència als conjunts arquitectònics en perspectiva, simulant conjunts o detalls arquitectònics amb el màxim realisme, dels quals en tenim una mostra en el retaule major de l'església dels paüls.¹⁸⁸

L'edició de la col·lecció *Història de l'Art Català*, que inclou els volums dedicats a *L'Època del Barroc* (1984), a càrrec de Joan Ramon Triadó; i *Del Neoclassicisme a la Restauració 1808-1888* (1983), de Francesc Fontbona, presentava dades inèdites i ampliava l'espectre d'artistes i obres analitzades. Triadó analitza l'obra de Josep Flaugier i defineix el seu estil determinat pel decorativisme derivat de Tiepolo, que té com a exemple més representatiu la *Glorificació de la Verge* del sostre de l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu.¹⁸⁹ I afegeix que:

«Flaugier coneixia perfectament els sistemes compositius del decorativisme barroc quan va realitzar aquesta representació de la Coronació de la Verge [fresc de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu]. Hom destacaria la sàvia utilització de la llum, alhora que els valents escorços dels personatges que envolten l'escena principal. Una certa fador classicista envolta la composició, que perd el sentit idealitzat del barroc, per esdevenir una

¹⁸⁴ FLORES-AMANN 1964-1965, 97; HERNÁNDEZ-CROS – MORA - POUPLANA 1973, 146

¹⁸⁵ HERNÁNDEZ-CROS 1987, 114; HERNÁNDEZ-CROS – MORA - POUPLANA 1973, 146

¹⁸⁶ MARTINELL 1959-1963, II, 41

¹⁸⁷ MARTINELL 1959-1963, III, 134

¹⁸⁸ MARTINELL 1959-1963, III, 85

¹⁸⁹ TRIADÓ 1984a, 255

obra freda mancada de sentit espiritual. Un pintor ha de creure allò que pinta, i hom creu que Flaugier fa en aquesta gran composició una obra d'encàrrec a la qual falta convicció».¹⁹⁰

Segons Francesc Fontbona, la seva obra és bàsica per a la història del neoclassicisme pictòric català.¹⁹¹ Triadó també cita com a nom cabdal de la pintura catalana barroca a Antoni Viladomat i enumera, seguint el catàleg de Fontanals, les principals esglésies barcelonines que foren clientes de l'artista, entre les quals es trobava la capella de l'hospital militar.¹⁹² Pel que fa a l'escultor Joan Enrich, menciona l'obra del sepulcre de l'església de St. Vicenç de Paül que citava, per primera vegada, Céan Bermúdez en el seu diccionari.¹⁹³

La col·lecció *Art de Catalunya: Ars Cataloniae* (1997) incorporà les darreres investigacions sobre l'art barroc i neoclàssic. *Els segles de l'època Moderna. Relacions artístiques amb l'exterior* (2003) a càrrec de Joan Ramon Triadó, demostrava l'amplitud dels temes a tractar respecte de les col·leccions anteriors, amb nous enfocaments i revisions per a cada disciplina artística. En el volum dedicat a *l'Arquitectura religiosa moderna i contemporània* (1999), Triadó presenta l'església de St. Sever i St. Carles Borromeu com una obra que sobresurt per les arquitectures fingides del final del segle XVIII; i la cúpula pintada per Flaugier és una bona mostra de la plàstica neoclàssica, encara que mot empeltada d'academicisme.¹⁹⁴ Pel que fa al volum d'*Escultura moderna i contemporània* (1998), Triadó menciona que les obres de Joan Enrich són de caràcter academicista, ja que, malgrat la seva estada a Roma, l'autor mai no avançà cap al neoclassicisme, i no cita la sepultura que realitzà per l'orde dels paüls a l'església.¹⁹⁵ Per últim, en el volum dedicat a la *Pintura moderna i contemporània* (2000), Joan Ramon Triadó i Rosa Maria Subirana Rebull presenten la pintura catalana del darrer quart del segle XVIII i principis del segle XIX caracteritzada per l'obra de tres pintors, Pere Pau Muntanya, Francesc Plà el Vigatà i Josep Bernat Flaugier; i es defineix a Flaugier com un gran decorador, tal com demostra el sostre de l'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu de Barcelona;¹⁹⁶ i com el més avançat al canvi cap a un nou estil entre els pintors de la seva generació, amb suposats contactes amb l'art de David, l'aspecte neoclàssic del qual no era palès en les seves obres.¹⁹⁷

¹⁹⁰ TRIADÓ 1984a, 252-253

¹⁹¹ FONTBONA 1983, VI, 14

¹⁹² TRIADÓ 1984a, 194

¹⁹³ TRIADÓ 1984a, 142

¹⁹⁴ TRIADÓ 1999, 125

¹⁹⁵ TRIADÓ 1998, 104

¹⁹⁶ TRIADÓ-SUBIRANA 2000, 144

¹⁹⁷ TRIADÓ-SUBIRANA 2000, 146

El 1999 també es publicà el *Catàleg de pintura del Museu de la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi*, de F. Fontbona i V. Durà, on per primer cop es relacionaren alguns dels quadres conservats a l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Jordi amb quadres que provenien del convent de St. Vicenç de Paül i que, segons els autors, varen ésser requisats durant la invasió napoleònica per les comissions de Llotja anteriorment citades. Les tres obres que de ben segur provenien del convent són el retrat del seu fundador, el canonge Francesc Senjust, d'autor català anònim del segle XVIII i que havia de ser posterior a 1708, ja que indica la data de la seva mort;¹⁹⁸ el retrat del canonge Benet de Sala, atribuït a Antoni Viladomat i posterior a l'any 1709 perquè consta la data de la seva mort a la cartella pintada;¹⁹⁹ i el retrat del germà Felip-Emmanuel de Bette, militar i sacerdot de la congregació, també d'un autor anònim d'escola catalana del XVIII posterior a l'any 1742, ja que consta la seva data de mort en la cartella pintada.²⁰⁰

Encara al segle XXI hem identificat confusions al voltant de l'obra de Flaugier a l'església. La historiadora Maria Garganté presentava el 2006, fruit de la seva tesi doctoral, un estudi sobre l'arquitectura religiosa del segle XVIII a la Segarra i a l'Urgell, i considerava que l'obra de l'artista esmentat donava tocs de sumptuositat a la sobrietat arquitectònica, però erròniament la situava a la capella de la Ciutadella i no pas al conjunt dels paüls.²⁰¹

Concloent aquest capítol, creiem que la revisió bibliogràfica ens ha facilitat observar que les pintures de la primera cúpula són conegudes des de fa relativament poc temps, i per aquesta raó només hi ha un article que s'hi refereixi;²⁰² però cal destacar que des del punt de vista tècnic es va realitzar un valuós informe dins el projecte de restauració realitzat entre 1993 i 1999 per l'empresa de conservació i restauració Arcor, en el què no s'examinaren en profunditat les pintures, ja que no era aquesta la finalitat d'aquest estudi, però si s'intentà establir una cronologia.²⁰³ El resultat d'aquesta anàlisi sorprèn i ajuda a generar noves propostes sobre l'autoria de les pintures que es podrien dur a terme en un estudi monogràfic del conjunt conventual de cara a la tesi doctoral. D'aquesta investigació se n'extreu que la cúpula oculta està decorada sobre un arrebossat de morter de calç i representa diversos grups de figures dempeus, suposant-ne l'existència d'una figura central presidint la composició; i que en la part més alta, afectada per eflorescències i salinitzacions provocades per la filtració d'aigua de pluja, es distingeix una figura femenina, possiblement la Verge Maria, i la figura de l'Esperit Sant. Per tal de fer referència material a l'existència de la

¹⁹⁸ FONTBONA-DURÀ 1999, 104

¹⁹⁹ FONTBONA-DURÀ 1999, 92

²⁰⁰ FONTBONA-DURÀ 1999, 104-105; recollides a l'annex 2, 204-206

²⁰¹ GARGANTÉ 2006, 339

²⁰² BENAVENT 1945c

²⁰³ ARCOR 1999

primera cúpula decorada, impossible de visualitzar, es va procedir a l'arrencament d'un petit fragment de la pintura de 50 x 50 cm. que mostrava el cap d'un àngel i exposar-la com un anònim de 1775 a una de les columnes del creuer de l'església.

L'article referit a la primera cúpula i els que donaven notícia sobre les restauracions demostren alhora la necessitat d'estudiar les pintures atribuïdes a Flaugier, ja que el canvi d'estil entre l'obra del presbiteri, de gust tardo-barroc, i la de la cúpula i petxines, més neoclàssic, és notable; així com l'existència de la pintura en grisalla de la cúpula no visible, que s'acosta més a l'estil flaugerià que les pintures de la visible i que donaria peu a poder pensar en més d'un artista involucrat en aquest conjunt mural.

Pel que fa a l'ornamentació existent actualment a l'interior de l'església, podem afirmar que en alguns casos és de l'època en què l'església va dependre dels paüls, tal com demostren les fotografies que es varen fer dels retaules barrocs de les capelles laterals en el moment de la primera restauració, a més a més de les pintures que li són atribuïdes a Flaugier.²⁰⁴ Pel què, malgrat l'espoli, l'abandonament i la destrucció que varen causar la guerra del francès, la desamortització i el posterior ús militar del recinte, l'existència d'aquestes peces no és gens irrellevant. Des del punt de vista ornamental, seria, doncs, interessant estudiar aquests petits retaules laterals en profunditat, així com localitzar l'altar amb el sagrari i les pintures que el recobrien, d'entre les quals es pot atribuir la pintura del Jesús sacramentari a Viladomat,²⁰⁵ ja que el seu estudi serà rellevant per actualitzar l'estat de la qüestió d'aquest capítol ornamental.

²⁰⁴ Annex 2, 207-210

²⁰⁵ Mentre que les pintures dels laterals, on es representa a Aaron i Melquisedec, serien de dubtosa atribució. Relació donada per F. Miralpeix, 11/07/2013

Consideracions finals

4. CONSIDERACIONS FINALS

Un cop finalitzat l'estudi sobre les fonts bibliogràfiques que documenten el patrimoni arquitectònic i ornamental del convent de Sant Vicenç de Paül, exposem les conclusions extretes d'una reflexió crítica general realitzada sobre la informació recopilada en aquesta investigació.

La primera consideració que s'imposa després d'un recorregut tan ampli sobre els més de tres segles d'existència d'aquesta institució, i encara basat en un material documental només conegut a mitges, és sobre el risc de divergències que es deriven respecte a la informació que podem extreure de cada element estudiat. La presentació d'aquest estat de la qüestió actualitzat ens ha permès reunir informació rellevant sobre l'evolució històrica i artística de l'església i el convent dels Paüls, a partir d'aquelles fonts que treballaren la història del cenobi, l'arquitectura, l'urbanisme, les arts plàstiques i les actuacions de conservació i restauració. Hem volgut fer un recull d'aquestes aportacions per tal de reconèixer els buits, errors i problemes a tractar, que evitaran les reiteracions en allò ja estudiat en un futur; i també hem volgut relativitzar possibles hipòtesis incorrectes, si les fonts no feien referència a documents precisos; sense menystenir, però, la validesa de les observacions fetes al propòsit. És a partir d'aquestes conclusions que considerem que s'ha de revisar seriosament tota la documentació conservada.

Una de les dificultats que s'ha després de la investigació portada a terme ha estat la interdisciplinarietat del projecte, ja que el fet de treballar les diferents branques que broten d'un conjunt com el que estudiem, ha comportat que la dispersió de la informació, els diversos apel·latius amb els quals s'ha referit al conjunt, als seus artífexs i als seus artistes; i la necessitat de delimitar constantment l'abast bibliogràfic, alentissin la finalització d'aquest estat de la qüestió.

Amb el buidatge realitzat hem pogut reconstruir la memòria bibliogràfica del patrimoni conventual del Paüls; i, després d'analitzar-la, es pot afirmar que, malauradament, l'escàs èmfasi en les dades documentals de l'arxiu del convent fa que la majoria d'aquestes referències tendeixin a esdevenir errònies o formulin hipòtesis massa arriscades, a causa de la seva parcialitat. Només Cayetano Barraquer, ja a principis del segle XX, deixà constància de la seva recerca en els arxius, llavors la Biblioteca Provincial Universitària (BUB) i l'Arxiu d'Hisenda (avui a l'ACA); però, pel que fa a la majoria d'obres analitzades, hem constatat que l'opinió d'alguns autors demostra una voluntat analítica globalitzadora, que tracta amb informació repetida de fonts terciàries i que ha proporcionat una visió no sempre encertada de l'establiment.

Alhora hem anat observant que algunes de les fonts bibliogràfiques estudiades fan referència a un aspecte del patrimoni de l'església o del convent de manera puntual, i d'altres resulten massa generalistes; però cap de les consultades s'ocupa de la gestió de l'obra i les seves etapes constructives, ni d'establir una cronologia que doni peu a desenvolupar una història arquitectònica del conjunt ni del seu patrimoni moble; demostrant que manca i cal un estudi monogràfic exhaustiu de l'església i la seva història, que aporti dades contrastades sobre aquest patrimoni immoble, és a dir, l'edifici i els seus elements arquitectònics; i el patrimoni moble que s'hi conservava, fonamentalment de dos tipus, obres d'art (pintura, escultura i orfebreria) i llibres i documents manuscrits.

Pensem que han estat fonamentals per al nostre estudi les aportacions de Raymundo Ferrer, Cayetano Barraquer, Agustí Duran i Sanpere i Joaquim Folch i Torres, ja que incorporaren noves descripcions del conjunt que ens permeten construir una imatge molt aproximada de la seva aparença i del seu patrimoni durant el segle XIX i XX; i creiem que, a partir d'aquests estudis, es poden començar a reconstruir o, si més no, aproximar-se a les vicissituds de la construcció i l'evolució del convent i l'església.

En general, la finalitat d'altres publicacions recollides, des dels manuals i guies de Barcelona fins als catàlegs i les primeres síntesis recopiladores de l'art català, ha estat recollir i donar a conèixer l'existència d'uns elements concrets sense cap plantejament de conjunt i sense estudis que els emmarquessin dins d'un context històric-estilístic en la realitat de la seva primera centúria. És per aquest motiu que encara avui es consideren diverses hipòtesis o reflexions sobre l'any de la construcció de l'església, entre les que hem identificat els períodes de 1710 i 1716;²⁰⁶ 1710 i 1746²⁰⁷ i 1705 i 1716;²⁰⁸ així com les divergències pel que fa a la consideració del seu estil, descrit com a barroc, classicista o neoclàssic, fruit de les contínues reformes que molt probablement es varen anar succeint al llarg del segle XVIII, observant una unió forçada entre els diversos elements condicionats pel gust de l'època que conformen el conjunt.

Així doncs, resten en l'anonimat els noms dels arquitectes o mestres d'obres que treballaren durant el segle XVIII en les progressives ampliacions del convent, intervencions conegudes gràcies a les biografies dels fundadors i benefactors de la Congregació de la Missió. Cal denotar que, durant la segona meitat del segle XX i el segle XXI, creix d'una manera tan substancial la bibliografia i els

²⁰⁶ AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, 216; MARTINELL, C. 1959-1963, II, 41; FLORES/AMANN 1964-1965, 97; HERNÁNDEZ-CROS – MORA - POUPLANA 1973, 146.

²⁰⁷ PARICIO – ROSELL 1983, II, fitxa 76

²⁰⁸ KUBLER 1957, 329; MUÑOZ CORBALÁN 1995, 186

enfocaments respecte el conjunt, permetent posar damunt la taula noves propostes que observen, per exemple, la possible participació d'un enginyer militar flamenc en la projecció del cenobi, gràcies a les influències del germà Felip-Emmanuel de Bette (militar flamenc i sacerdot de la congregació de la Missió);²⁰⁹ i que corroboraria les semblances tipològiques que s'estableixen amb l'església de la Ciutadella. Ens reafirmem, així, en què manca un buidatge exhaustiu de les fonts documentals de la congregació, que demostrï aquesta cultura constructiva comuna o, per contra, la inexistència de models directes; i que ens indiqui el període de construcció de l'església i la possible remodelació d'aquesta durant el segon terç del segle XVIII.

Per altra banda, considerem que cal un estudi sobre els treballs d'ornamentació que es dugueren a terme a l'església un cop enllestida la seva construcció i que poden posar clarament en relació els artistes documentats que hi treballaren durant el segle XVIII i principis del segle XIX. Hem volgut destacar les hipòtesis sobre la participació dels germans Tramulles en l'altar major de l'església, deixebles d'Antoni Viladomat i al seu torn suposats mestres de Josep Bernat Flaugier; perquè també són relativament actuals i creiem que la documentació no consultada pot corroborar aquestes afirmacions. Malgrat que cap dels autors analitzats ha realitzat un estudi en profunditat de la seva presència, considerem que clarament tingueren una influència en els deixebles que varen col·laborar en l'ornamentació del conjunt. Alhora pensem que un estudi de les architectures pintades o retaules pintats, dels quals tenim pocs exemples a la ciutat comtal, podrien ajudar a contextualitzar l'obra de manera històric-artística, posant en paral·lel, per exemple, les pintures que es troben al presbiteri, atribuïdes als Tramulles o a Flaugier, i les que flanquegen el retaule de l'església de Sant Sever, obra de Viladomat. Així mateix, caldria un estudi de les pintures de la primera cúpula, actualment no visible però a la qual hem tingut accés gràcies a la documentació gràfica recollida a finals del segle XX, que aclareixin un autor i una cronologia, ja que les atribucions a Flaugier trontollen davant d'un clar estil hieràtic en les figures de la primera cúpula i una solució molt més neoclassicista en la segona, com denotava J. Benavent el 1945, i que ens ajudaria a considerar la participació en una cronologia anterior d'un altre autor.

Pel que fa a les fonts primàries, documentació bàsica per l'estudi del patrimoni i l'evolució del cenobi, sabem que l'arxiu del convent es preserva parcialment i està dividit entre el fons de reserva de la Biblioteca de la Universitat de Barcelona (BUB) i l'Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA). Considerem que el seu estudi en profunditat pot aportar noves dades a la recerca que ajudin a reprendre la investigació del conjunt; ja que la sèrie de llibres de comptes conservats a l'ACA ens

²⁰⁹ DURAN I SANPERE 1947, 257-264; FOLCH I TORRES 1954, 21; FONTOVA 1999, 30; PERMANYER 2002b, 7

oferirà informació precisa sobre l'activitat econòmica de la institució i noves dades sobre les intervencions sofertes pel patrimoni historicoartístic del conjunt conventual. Aquests sis volums cobreixen l'activitat des de la fundació el 1704 fins a 1835 i s'ocupen de la fundació de misses i aniversaris, pagament de censos, activitat del convent (bugada i rebost) i la seva evolució constructiva. Les dades sobre la seqüència constructiva seran, però, previsiblement sumàries, ja que documentar el procés constructiu no era l'objectiu d'aquests quaderns. De totes maneres, ens permetran comptar amb una informació verídica sobre les intervencions realitzades en el convent i que podrien respondre a un contracte d'obra conservat als manuals de l'arxiu notarial de Barcelona.

Cal constatar que desconeixem l'existència de llibres d'obra i fàbrica del convent i que la seva mancança dificultaria el traçat del procés de construcció del conjunt i les seves successives obres d'ampliació o modificació, pel què hauríem de recórrer a l'arxiu notarial, a l'arxiu de la Congregació de la Missió a Madrid i a fonts secundàries que donessin notícia d'aquestes reformes, ja que han aportat informació en altres apartats, com la fundació i la dotació inicial del convent.

També s'ha volgut remarcar la importància de les fonts gràfiques per tal de localitzar noves dades per documentar la història i l'evolució del conjunt, ja que ens permeten documentar un innumerable patrimoni moble perdut o que ha sofert modificacions fisonòmiques, tal com s'ha vist reflectit en el corpus d'annexos gràfics d'aquest projecte. Creiem que a partir d'aquest recull caldria disposar d'un inventari per ordenar i classificar el patrimoni moble i immoble identificat i facilitar el procés d'anàlisi de les dades per a poder redactar-ne un estudi, ja que no disposem de cap font específica que treballi el patrimoni històric-artístic del conjunt conventual i creiem que el recull realitzat per al treball final de màster ha resultat clau per poder anar identificant les peces assenyalades en les fonts. Així doncs, caldria confeccionar un llistat que reconegués les obres, el seu contingut, els seus usos, els promotors de les obres, els canvis d'ubicació i les intervencions sofertes i brindar el coneixement d'un patrimoni que passa desapercbut o resulta poc conegut; així com facilitar les eines per la seva recuperació, conservació i el seu coneixement públic. A partir d'aquestes fitxes catalogràfiques, que es confeccionarien mitjançant la documentació bibliogràfica, d'arxius i gràfica; podrem realitzar la seva anàlisi i valoració i, d'aquesta manera, reafirmar la nostra hipòtesi sobre la rellevància del convent en l'àmbit artístic, històric i cultural de Catalunya; i el seu coneixement i difusió ajudarien alhora a la seva conservació com a patrimoni artístic.

Amb la continuació d'aquest estudi també podríem constatar les relacions i influències de l'àmbit artístic, cultural, social i polític de Barcelona entre el convent i els artistes/mestres que en ell hi treballaren, així com el bagatge artístic dels artífexs, des de la seva fundació el 1704 fins a l'any

en què s'acaba de derruir el convent i es dona per acabada la restauració de l'església el 1949. A partir d'un exhaustiu anàlisi de les seves obres amb l'objectiu de demostrar les influències que dels artistes coetanis nacionals i d'altres països europeus van rebre, així com de les importants aportacions i evolució tècnica i artística dels artistes que realitzaren obres pel conjunt en el marc d'una cronologia tan àmplia.

Esperem, doncs, que amb les futures recerques documentals que volem potenciar, s'identifiquin els arxius on siguin enumerades totes les entrades i despeses per a la construcció de l'església i es pugui considerar un arquitecte o mestre d'obres encarregat de la projecció del convent i de l'església de manera factible; així com identificar el nom dels artistes que portaren a terme les obres encarregades pel conjunt conventual, i la localització dels elements arquitectònics i ornamentals que el configuraven.

Considerem que la investigació que voldríem dur a terme suposaria una aportació concreta però rellevant per l'estat de la qüestió dels estudis d'història de l'art del barroc del segle XVIII, basant-nos en el coneixement del seu patrimoni, del seu abast i el seu valor, partint de la consulta dels arxius de què hem trobat referències en la bibliografia consultada i que podem completar amb altres documents no identificats fins al moment, elaborant un estudi rigorós, crític i contrastat del cenobi i la seva rellevància.

Per altra banda, estudiar aquest conjunt de naturalesa religiosa i el seu canvi d'ús cap a una arquitectura civil de caràcter hospitalari ens ha permès conèixer-ne d'altres que sofriren una fortuna similar i que mereixen una consideració especial. Tot i que no ens han arribat exemples conservats, hem de tenir en compte els nombrosos establiments a estudiar a Barcelona, com el monestir de Jonqueres o el convent de Sant Francesc de Paula, que varen ésser fets servir com a hospitals provisionals durant la Guerra del Francès i les nombroses epidèmies que afectaren la població en el segle XIX. Aquests edificis, tal com ocorregué amb el convent dels paüls, forçosament s'hagueren d'adaptar arquitectònicament als nous usos i patiren canvis substancials en els seus aspectes ornamentals. Considerem, per tant, que investigar-los proporcionaria un complement necessari per abordar el context hospitalari en època moderna que ens establim com a objectiu de cara a una futura tesis doctoral.

Apèndixs

5. APÈNDIXS

5.1. HISTÒRIA CRONOLÒGICA DEL CONVENT

1644

- Primer intent de Sant Vicenç de Paül, frustrat, de fundar la Congregació de la Missió a Barcelona. El sant volia enviar a Joan Martí, sacerdot i missioner de París, però les desavinences el 1640 i 1648 entre Catalunya, que va nomenar a Lluís XIII comte de Barcelona, i el rei Felip IV van comportar problemes per al seu establiment. (SIERRA 1893, 372-375)
- 14 d'abril: Vicenç de Paül envia una carta a Bernat Codoing, superior de la casa de la Missió a Roma, informant que encara no ha rebut les tres mil lliures que la reina els havia promès per a la fundació a Catalunya i desconeix si se li entregaran; pel què li demana que no envii cap missioner a Barcelona dels destinats a establir-s'hi fins que no rebin la quantitat esmentada. (SIERRA 1893, 372-375; NOTICES 1881-1910, I, 310; PAÜL 1972-1986, II, 383)
- 13 de maig: Una altra carta de Vicenç de Paül a Bernat Codoing informa sobre el desconeixement del futur establiment de la Congregació a Catalunya. Afirmar que encara no han rebut els mil escuts, ni tenen cap esperança de rebre'ls. (SIERRA 1893, 372-375; NOTICES 1881-1910, I, 310; PAÜL 1972-1986, II, 387)

1654?

- Neix Francesc Senjust i de Pagès, germà de Manuel de Santjust, bisbe de Vic i polític austriacista. (FONTBONA – DURÀ 1999, 104)
- Va ser canonge de la santa església d'Urgell i després ardiaca major a la seu de Barcelona. (CASTELLANOS DE LOSADA 1865, 797-798)

1680

- El breu del pontífex Inocenci XI emet que els bisbes no poden conferir a les sagrades ordres els candidats que no haguessin practicat exercicis espirituals en alguna casa religiosa. Aquest breu impulsa a Francesc Senjust a voler fundar un institut per a sacerdots amb la fi de donar exercicis espirituals a tota classe de persones. (HORCAJADA 1909, 66)

1697

- 10 d'agost: El Comte de Corzana rendeix Barcelona a les tropes del Duc de Vendôme amb l'oposició de les autoritats barcelonines i del Príncep d'Hesse-Darmstadt. Els trastorns i disturbis que d'aquí ençà es varen anar repetint van motivar a F. Senjust a absentar-se de Barcelona, seguint les recomanacions del seu director o pare espiritual, per tal de mantenir la quietud del seu esperit. (SIERRA 1893, 530; HORCAJADA 1909, 67)

1698

- 17 de setembre: F. Senjust emprèn una peregrinació pel país en direcció a Roma. La seva primera destinació fou Alba de Tormes, per visitar el sepulcre de Santa Teresa de Jesús, acompanyat de Miquel Xuriach; passant per Montserrat, Saragossa, Madrid, Toledo, Escorial i Àvila. Després visità el sepulcre de l'apòstol Santiago a Galícia i feu una estada de tres mesos a Compostel·la. Marxà després a Burgos durant vuit dies i seguí cap a Logroño, Pamplona i Roncesvalles. Féu una estada a França, on passa per Baiona, Tarbes, Tolosa, Bisiero, Arlès i Marsella, on visità el convent de Sant Maximí, després passà per Niça i finalment arribà a Itàlia, passant per Torí, per visitar el Sant Llençol, Milà, Venècia, Assís, Loreto, on restà un mes, fins que tornà altre cop a Assís. (TORRES 1904, 54)

1699

- 5 d'octubre: Senjust marxa d'Assís cap a Roma, per visitar les esglésies dels Sants apòstols Pere i Pau. A Roma fa una estada de 7 mesos, visitant temples, santuaris i llocs de devoció. Viu a casa de Benet Vadella, ardiaca de Besalú, que li parla de la Congregació de la Missió i el porta a la casa de Montecitorio, on conviven. (TORRES 1904, 54; HORCAJADA 1909, 66-68)

1700

- Francesc Senjust, ardiaca de Barcelona i que havia estat Prior de Santa Oliva i Canonge d'Urgell, es troba a Roma. (PEÑA 1709, III, 169)
- Senjust fa peregrinació a Roma amb la fi de guanyar el jubileu de l'any sant de 1700; i a Montecitorio conegué els fills de Sant Vicenç de Paül. (SIERRA 1893, 529; FERNÁNDEZ 1974, 8)

1702

- 15 de gener: F. Senjust escriu una carta al cardenal Portocarrero de Toledo sol·licitant la seva ajuda per portar missioners; i la llicència i els poders necessaris per executar la fundació de l'Institut de la Missió a Espanya. Afegeix que disposa de 200 doblons de renda anual i una casa bastant capaç. També l'adverteix que des de Montecitorio li havien ofert enviar els sacerdots que fossin necessaris. Li prega que es converteixi en fundador i protector de la Casa de la Missió i que aconseguixi del rei la llicència per aquesta fundació. (SIERRA 1893, 533)
- La carta dirigida al cardenal Portocarrero de Toledo va ser escrita el 16 de gener segons M. Torres. (TORRES 1904, 65)
- 28 de gener: Senjust rep la contestació del cardenal des de Madrid animant-lo a què portés a bon terme el negoci i compromentent-se a ajudar. (TORRES 1904, 65; SIERRA 1893, 534)
- Francesc Senjust segueix escrivint al cardenal sense obtenir resposta i passaren diversos mesos sense que s'avancés en l'assumpte de la fundació. (TORRES 1904, 65)

1703

- Finals de 1702 o gener de 1703: Des de Roma, Senjust torna a escriure al cardenal per insistir de la importància que té la fundació de la Congregació de la Missió a Espanya. (TORRES 1904, 66)
- 31 de gener: Des de Madrid, el rei envia un informe al Comte de Palma, al Virrei de Catalunya i al Bisbe de Barcelona exposant els mòbils i les rendes de Senjust per la fundació de la casa de la Missió a Barcelona, ordenant que l'informin sobre el que s'ofereixi i sembli necessari per al seu fi. Aquests informes no van arribar fins al mes de maig. (TORRES 1904, 66)
- 12 de maig: El bisbe de Barcelona, Benet de Sala, envia l'informe a F. Senjust. L'informe de la Reial Audiència, sense data però possiblement la mateixa, i el del bisbe són favorables a la fundació. (PI i ARIMÓN 1854, 561; TORRES 1904, 67)
- 30 de juny: Després de rebre els informes del bisbe i de la Reial Audiència via F. Senjust, el rei Felip V emet una ordre reial dirigida al Comte de Palma i al Bisbe de Barcelona concedint la llicència per la fundació de la Congregació. (TORRES 1904, 67, PARADELA 1928, 10-11)
- 31 de juliol: El Comte de Palma ordena donar l'auxili i favor necessari a F. Senjust per a evitar impediments alhora de fundar la Congregació. El bisbe Benet de Sala, però, nega

rebre a la seva Diòcesi l'Institut de la Missió, ja que aquest estava exempt de l'Ordinari. (TORRES 1904, 67-68; HORCAJADA 1909, 68)

- 5 de setembre: El Marquès de Rivas envia des de Madrid un decret al cardenal Portocarrero conforme el rei ordenava que es procurés facilitar la fundació de l'Institut de Vicenç de Paül, també l'envia al bisbe de Barcelona, que llavors els negava la llicència. El cardenal envia aquest decret per últim a F. Senjust, que considerant-lo inútil decideix intentar recórrer al pontífex. (TORRES 1904, 71)
- 20 de setembre: Climent XI envia un breu, signat pel cardenal Panucci, al bisbe de Barcelona, en el qual manifesta l'estima que té cap a la Congregació de la Missió i els béns que d'ella resultarien per a la Diòcesi de Barcelona, exhortant al bisbe a donar la seva llicència i al·legant que amb ella cap perjudici sofriria la seva jurisdicció episcopal. (TORRES 1904, 71-72)
- 6 de novembre: Se signa a Barcelona el protocol per la institució i fundació de la casa de la Missió a Barcelona per part de F. Senjust i Vicenç Gavarró (menor) (1687-1706), notari públic de Barcelona. El notari fa referència a cinc cases del carrer Tallers, pròximes al col·legi St. Vicenç Ferrer i Raimon de Penyafort, que dóna F. Senjust per la fundació de la Congregació. Aquestes cases són adquirides per Senjust el 4 de febrer de 1685 (notari Maties Marsal), el 20 d'octubre de 1686 (notari Pau Pi), el 14 de desembre de 1700 (notari Josep Güell), i el 9 i 22 de juliol de 1703 (notari Vicenç Gavarró menor). Al seu torn, Jerònim Enveja també dóna els seus drets i crèdits per la fundació. Un decret del bisbe Benet de Sala el mateix dia aprova l'escriptura de la fundació. (PARADELA 1928, 13-32)
- Francesc Senjust presenta la fundació amb l'ajuda de Luciano Marzán, doctor en teologia sagrada i catedràtic de la Universitat de Barcelona. El bisbe de Barcelona, Benet de Sala, presenta un decret en què aprova la fundació redactada per F. Senjust i V. Gavarró. (TORRES 1904, 72-73)
- 10 de novembre: Decret del virrei de Catalunya, Lluís Fernández de Portocarrero, en què aprova l'escriptura de la fundació de F. Senjust. (TORRES 1904, 73; OLABUENAGA 2002).
- F. Senjust escriu una carta als sacerdots de la casa de Montecitorio anunciant el goig que sent en veure aconseguits els seus desitjos i demanant-los que per a la fundació enviïn espanyols, o si no portuguesos o italians, però amb la condició que fossin de la província d'Itàlia, a la qual també havia de pertànyer la casa fundada a Barcelona, fins que a Espanya hi hagués suficients missioners per crear una província per separat. (TORRES 1904, 74)
- 29 de desembre: Climent XII exposa un breu que rep el bisbe de Barcelona informant de l'admissió de Francesc Senjust a la Congregació de la Missió. També es declara que la nova

casa que vol establir a Barcelona ha de pertànyer a la província d'Itàlia. El breu es remet al bisbe per part del cardenal Palucci. (TORRES 1904, 75)

1704

- 22 de febrer: Llätzer Maria Figari, visitador de la província d'Itàlia, escriu a F. Senjust informant-lo que disposa dels individus que havien de passar d'Itàlia a Espanya per fundar la casa. (TORRES 1904, 75; HORCAJADA 1909, 69)
- 16 d'abril: Decret del bisbe d'Urgell, Julià Cano, en el què aprova l'escriptura de la fundació redactada per F. Senjust; aquest decret és signat per Joan Simó Fontllonga, vicari general. (TORRES 1904, 73)
- 24 d'abril: Decret del bisbe de Girona, Miquel Joan de Taverner i Rubí, en el qual aprova l'escriptura de la fundació redactada per F. Senjust; aquest decret és signat per Francesc Ferrer, vicari general. (TORRES 1904, 73)
- 19 de maig: Breu de Climent XI en el què anuncia oficialment la fundació de la Congregació de la Missió a Barcelona per F. Senjust. (PI I ARIMÓN 1854, I, 561)
- 24 de maig: F. Senjust és admès a la Congregació de la Missió. (TORRES 1904, 78)
- 5 de juny: El bisbe de Barcelona, Benet de Sala, firma el decret de fundació de la casa de Barcelona i en virtut d'una delegació especial de Climent XI, converteix al canonge Francesc, que no havia assistit a cap seminari, en el pare Francesc Senjust i Pagès, sacerdot de la Congregació de la Missió. Senjust ocupa immediatament una casa que es convertiria en la casa de la Missió a Barcelona, i pren possessió provisional de la seva administració fins que arriben els seus companys de Roma. (FERNÁNDEZ 1974, 9)
- 8 de juliol: Tres membres de la congregació enviats des d'Itàlia per ser els primers fundadors de la Congregació de la Missió, Giandomenico Orseese (com a superior, italià), Giovanni Battista Balcone (com a director de novicis, italià) i Lluís Narváez (com a ecònom, cordovès) arriben a Mataró i es traslladen a Barcelona per fundar la Congregació. (FERNÁNDEZ 2003; OLABUENAGA 2006, 17)
- Els tres sacerdots i dos germans coadjutors (Antonio Camino, gallec; i Bisso, italià) arriben a Mataró provinents de les cases de Montecitorio i S. Giovanni e Paolo de Roma. (FERNÁNDEZ 1974, 9)
- Francesc Senjust avisa al bisbe de la seva arribada, que immediatament disposa la sortida del vicari general Josep Romaguera per rebre'ls i conduir-los cap a Barcelona en la seva carrossa. Senjust també disposa de dues carrosses més i s'avança al vicari per rebre'ls al riu Besòs i prestar obediència al seu superior, Giandomenico Orseese. Quan les carrosses del

vicari arriben a la ciutat es dirigeixen al Palau Episcopal, on són rebuts pel bisbe, qui mana que les carrosses es dirigeixin a la casa de la Missió. (TORRES 1904, 78)

- El pare F. Senjust compra, amb antelació, una primera residència al carrer Tallers, número 77, amb la fi de llegar-la als primers missioners, convertint-la així en la primera Casa de la Congregació de la Missió a Espanya; i comença la construcció de l'església el mateix any 1704. (GÓMEZ 2006, 76)
- 9 de juliol: La comunitat es dirigeix al palau episcopal; i Giandomenico Ortese, superior de la Missió, fa entrega del breu del pontífex Climent XI al bisbe de Barcelona, Benet de Sala. A continuació l'entregaren al bisbe al virrei, Francesc Antoni Fernández de Velasco i Tovar. (TORRES 1904, 78)
- Arriben a Barcelona els sacerdots i els germans coadjutors i prenen possessió canònica definitiva de la casa que ja posseïa i administrava provisòriament Francesc Senjust. (FERNÁNDEZ 1974, 9)
- 10 de juliol: Entreguen el breu de Climent XI al Consell de la Ciutat. (TORRES 1904, 78)
- 10 de novembre: Carta del bisbe Benet de Sala a Climent XI en la qual demana al pontífex que aprovi amb la seva autoritat apostòlica la fundació; i n'adjunta l'escriptura de F. Senjust. Benet Vadella, ardiaca de Girona, seria l'encarregat de resoldre les dificultats entorn de la fundació a la ciutat de Roma. (TORRES 1904, 74)
- P. Madoz cita erròniament en el seu capítol dedicat a Barcelona que el convent dels seminaristes o de la Missió va ser fundat a la torre de la Virreina (situada al costat del barri de Gràcia) el 1704, pel canonge de la seu Geronimo Envaja i Francisco Sanjus, que ho era d'Urgell. També afirma que aquesta primitiva casa va servir diversos cops com a hospital i que després es va establir en ella una fàbrica de tabac; així, després de construir-se una nova casa intramurs, al carrer Hostallers, aquesta servia com a hospital militar. (MADOZ 1845, 525)
- Francesc Senjust renuncia a ser canonge a Urgell per fundar a casa seva la congregació de clergues seculars de la Missió, aprovada per Climent XI el 1704, havent-se revelat Déu al venerable fundador. (CASTELLANOS DE LOSADA 1865, 797-798)

1705

- 2 de gener: El bisbe barceloní Benet de Sala atorga el permís per posar la primera pedra del convent de Sant Vicenç de Paül, que es va construir al carrer Tallers número 77, anomenant-lo la Casa de Sant Sever. (PI i ARIMÓN 1854, 561; BARRAQUER 1906, 580-591; CARRERAS I CANDI 1913-1918, III, 903; BENAVENT 1945b, 43; «Ante la fiesta...» 1947, 9; MARTINELL 1959-1963, XI, 41)

- 19 de gener: Es funda al carrer Tallers la Congregació de la Missió, la primera a Espanya, sent el seu fundador i primer ministre Francesc Senjust i de Pagès, el qual entrega la seva renda i casa per la dita fundació, augmentant-la en renda Jeroni Enveja, canonge de Barcelona. (PEÑA 1709, III, 518-519)
- La situació de l'església és en el carrer Tallers número 77, on es va posar la pedra de l'església i el convent el 1705, sota l'advocació dels Sants Sever i Carles Borromeu. L'ordre havia formalitzat el seu establiment a Barcelona dos anys abans. Les obres de construcció i decoració van durar quasi tot el temps que els paüls varen tenir una possessió pacífica del convent. (AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, 216-218)

1705-1716

- La construcció de l'església es data entorn el 1705 i el 1716. (MUÑOZ CORBALÁN 1995, 173-192)

1706

- 29 de gener: Premiant els seus afanys en la santificació del clergat, el pontífex Climent XI anomena a Francesc Senjust ardiaca major de la catedral de Barcelona, prenent possessió d'aquestes dignitats el 4 de maig de 1707. (OLABUENAGA 2004b, 2)
- El pontífex Climent XI és informat dels progressos de la casa de Barcelona i l'esforç dels missioners i del fundador per exercir les funcions pròpies del seu Institut. Com a recompensa el nomena ardiaca de la Catedral de Barcelona. (TORRES 1904, 82)

1708

- 2 de juliol: Mor Francesc Senjust a l'edat de 54 anys, el seu cadàver s'enterra a l'església de la casa de la Missió de Barcelona tal com requeria en el seu testament. (PEÑA 1709, III, 606)
Va morir santament, sent molt elogiat per diversos autors, entre els que es pot citar P. Alimat, que l'anomena baró verdaderament apostòlic i d'eterna memòria; P. Ruiz, que cita que les admirables i heroiques virtuts de Sant Vicenç de Paül les va copiar en la seva ànima l'exemplar; i Pere Serra, que assegura que és el primer dels quatre sacerdots que va veure a Barcelona els seus últims anys del segle XVII de vida penitent, santa i exemplar. (CASTELLANOS DE LOSADA 1865, 797-798)

- Durant tres dies consecutius es celebren honres fúnebres en la seva memòria; i el doctor Francesc Garrigó va ser l'encarregat de predicar les virtuts del difunt. (TORRES 1904, 86; GARRIGÓ 1708)

1710 – 1716

- L'església va ser construïda entre els anys 1710 i 1716. (AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, 216-218; HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1972, 146; YÁNIZ 1998, X)
- Construïda entre 1710 i 1716, l'església es troba dintre d'una etapa de transició cap al neoclassicisme que dóna origen a un important període en què la influència italiana cedeix pas a l'art cortesà francès. La decoració és una mescla d'elements barrocs i neoclàssics acumulats al llarg d'un segle de reformes. La cúpula està recoberta per fora amb faixes de ceràmica grogues i verdes, semblants als de l'església de la Ciutadella. (FLORES-AMANN 1964-1965, 97)

1710 – 1746

- D'aquest convent només en resta l'església, construïda entre 1710 i 1746, dedicada a Sant Sever i Sant Carles Borromeu; i les mènsules i columnes toscanes del claustre antic es van utilitzar per construir el pòrtic que dóna a la plaça actualment. (PARICIO – ROSELL 1983, II, fitxa 76)
- En temps del pare superior Salvador Barrera (1706-1752) es construí l'església del convent. (OLABUENAGA 2004, 3)
- La gran assistència d'exercitants obliga a l'ampliació de l'església i de la casa, pel què es construeixen quatre pisos i un petit claustre, més endavant també un jardí, patis interiors i un petit hort. (GÓMEZ 2006, 76)

1720

- L'església es comença a construir. (PERMANYER 2002, 7; PIGRAU 1995)

1724

- 9-16 d'abril: La casa de Felip-Emmanuel de Bette dista poc de la Congregació de la Missió i comença a entrar en ella convidat del silenci i soledat que en ella es reconeixia. Llavors inicia els exercicis espirituals donats pel superior Salvador Barrera, que el porten a voler ingressar a la Congregació. (HERRERA 1944-1945, 249)

1729

- 24 d'agost: Felip-Emmanuel de Bette fa els seus vots i es converteix en germà coadjutor de la Congregació de la Missió. (HERRERA 1944-1945, 254)

1729 – 1742

- Des del primer dia que Felip-Emmanuel de Bette va fer els seus vots en la congregació, va disposar de quant posseïa a la Congregació de la Missió; i gastava de la seva lliure voluntat allò que tenia en urgències de la casa, en obres (principalment la fàbrica de la nova cambra), i encara que algunes persones caritatives van ajudar amb algunes almoines, singularment Bernardo Jiménez de Cascante, bisbe de Barcelona; no es podien comparar amb el que ell va gastar. Va prendre així mateix la construcció de la nova església, en què va emprar més de dotze mil lliures, i socorria també la casa d'altres coses necessàries. [...] Havent consagrat a Déu la riquíssima creu acolorida de Santiago de diamants que usava, la va donar a la casa de la Missió per adornar l'ostensori, que es va convertir en una peça admirable amb aquella aportació. (PINELL 1746-1775, 208-225)
- Demostrà la seva humilitat en la construcció de la nova església, que ell mateix dirigia, amb l'assistència dels enginyers destinats a Barcelona. (HERRERA 1944-1945, 49)
- Quan Felip-Emmanuel de Bette va arribar a l'edat dels 60 anys, [...] el no sentir aquella complaença que abans experimentava en la construcció de la seva nova església, [...] el feia repetir sovint que moriria aviat, i que no veuria acabada la seva església, com així va succeir. La sepultura es troba a la sagristia d'aquesta casa. (PINELL 1746-1775, 208-225)

1742

- 4 de gener: Felip-Emmanuel de Bette mor a la casa de la Missió de Barcelona. Va viure 15 anys a la Congregació. (PINELL 1746-1775; HERRERA 1944-1945, 60)

1746

- Es disposen les despulles de Felip-Emmanuel de Bette en una nova arca, que es va enterrar en un petit envà de maó al peu de l'església, fins que en la nova [església], que ell fabricà, se li faci una sepultura, on es traslladarà al seu temps. (PINELL 1746-1775, 223-225; HERRERA 1944-1945, 61)

1757

- 10 de desembre: Data de la partida de naixement de Joseph Bernard Flaugier. (MASERAS 1933b, 261)

Fi del segle XVIII – Principis del segle XIX

- Josep Flaugier pinta la cúpula de l'església de la Congregació de la Missió. Invertí 5 mesos a plantejar la composició del conjunt i 5 mesos a pintar-la. Per aquest encàrrec es varen pactar el pagament de dos mil pesos forts, preu que indica la magnitud de l'encàrrec. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 28-29)
- A finals del segle XVIII, a l'església barcelonina de St. Sever i St. Carles Borromeu, Josep Bernat Flaugier deixà la seva empremta neoclàssica en algunes figures de la cúpula i les petxines del creuer. (TRIADÓ 1984, 252-253; TRIADÓ 1999, 125; GARCIA PORTUGUÉS 2007, 799)

1780 – 1805

- Es duu a terme la decoració pictòrica de l'interior de l'església. (PIGRAU 1995)

1797

- 8 de juny: Josep Flaugier obté un salconduit per viatjar a Marsella i a altres poblacions que no són referides en aquest document. (ALCOLEA 1959-1960, 284-286; GARCÍA SASTRE 1997, 184)
- Al voltant d'aquest any Josep Flaugier rep l'encàrrec del superior de l'ordre de St. Vicenç de Paül per pintar la cúpula de la citada església. (PERMANYER 2002, 7)

1800

- L'església del Seminari o dels pares paüls de la Missió conserva un Sant Vicenç de Paül entregant la regla als seus deixebles del pintor Antoni Viladomat; i un sepulcre de l'escultor Joan Enrich. (CEÁN BERMÚDEZ 1800, II, 257-258; V, 239-240)
- Josep Flaugier torna a figurar en la relació de pintors a Barcelona, residint al carrer del Correu Vell durant tres anys, i després al carrer d'Aray fins a l'any 1813. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 26-27; ALCOLEA 1960-1961, 71; GARCÍA SASTRE 1997, 178)

1802

- Josep Bernat Flaugier sosté un litigi amb el Convent dels pares de la Missió arrel de l'impagament dels seus treballs. (COL-LECCIÓ 1992, 341)

- 5 de novembre: Flaugier sol·licita el suport del monarca espanyol, afirma que qualsevol acord possible amb els sacerdots de la Congregació havia estat inútil. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 27)

1808

- 21 de desembre: L'hospital civil de la Santa Creu i els dos hospitals militars de Sant Pau i Jonqueres, no poden abastar més ferits. (FERRER 1815, I, 596)
- L'exèrcit francès, a la vista de la saturació de l'hospital de la Santa Creu, decideix formar tres hospitals exclusivament militars, a les Drassanes, al convent de les monges calatraves de Jonqueres i al convent dels pares paüls de la Congregació. (PI i ARIMÓN 1854, 561; J.A.S. 1857, 530-531; MASSONS 1988, IX, 230; PIGRAU 1995)
- El monestir era un casalot amb la seva església i el seu jardí, que feia anys que havia estat secularitzat i convertit en fàbrica de tabacs. (MASSONS 1988, IX, 230)

1809

- 12 de febrer: Durant la tarda l'exèrcit francès ocupa per sorpresa la casa de la Missió dels pares paüls per convertir-la en un hospital militar. (FERRER 1816, III, 116)
- Des del dia 12 de febrer fins a l'any 1816 els membres de la congregació es refugien a la casa de Palma de Mallorca. (CARRÉ 1974, 21)
- 13 de febrer: Els sacerdots de la Missió passen a habitar una cosa pròpia anomenada Matamoros, veïna de la Reial Casa de la Caritat. Les autoritats intruses només els han permès emportar-se el més precís de la casa principal, de la què s'han apropiat els francesos. (FERRER 1816, III, 118)
- 18 de febrer: El nou hospital militar ja es troba en ús per part de l'exèrcit francès. De la Congregació de la Missió només hi resta el sacerdot Salvador Clariana, ja que la resta es dirigeixen a la casa Matamoros. Fins aquell moment els francesos no havien intervingut en l'Església, Sagristia ni Biblioteca. (FERRER 1816, III, 125)
- 14 de març: Un avís públic del governador de Barcelona, Miguel Uranx d'Amelin, ordena portar a l'hospital militar del Seminari (casa de la missió) llits pels francesos malalts. (FERRER 1816, III, XXVII; FERRER 1816, III, XXVIII; FERRER 1816, III, XXVIII-XXIX)
- 16 d'octubre: El decret del general militar Guillaume Philibert Duhesme comporta la creació d'una comissió francesa encarregada de fer els inventaris dels reliquiariis, mobiliari i objectes preciosos que conservaven totes les esglésies i convents de Barcelona. («Decreto...» 1809a, 1219-1220 FERRER 1817, IV, 199-200)

- 29 de novembre: Un nou decret del general militar Guillaume Philibert Duhesme classifica en tres classes les esglésies i convents de Barcelona i això comporta la supressió de convents i esglésies considerats de tercera classe. El convent dels pares paüls de la Missió, comunament conegut com el Seminari, és considerat de segona classe, pel què podia conservar una custòdia, dos calzes i dos copons, però havia d'entregar la resta d'objectes de plata i altres ornaments a la tresoreria de l'exèrcit. («Decreto...» 1809b, 1401-1403; FERRER 1817, IV, 199-200)
- 1 de desembre: La comissió francesa encarregada de fer els inventaris es presenta a l'església dels sacerdots de la Missió i registra la presència de setze calzes i moltes làmpades i ornaments de plata que sostragueren, excepte els calzes, copons i custòdia que el decret del general Duhesme dictaminava deixar en el convent. (FERRER 1817, IV, 420-421)
- Continua el litigi entre Josep Flaugier i la Congregació de la Missió pel pagament dels honoraris de l'artista. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 23-29)

1810

- La plata sostreta pels francesos del convent dels pares paüls suma mil dues-centes cinquanta unces i dotze adarmes, equivalents a trenta-sis quilograms i set-cents setanta grams; una quantitat molt superior a la resta d'esglésies i convents masculins i femenins de la ciutat de Barcelona. (FERRER 1818, V, 32-33; BARRAQUER 1915-1917, I, 407)

1811

- Principis d'any: La Casa de la Missió segueix funcionant com a hospital militar, però els tres sacerdots que habiten la casa de Matamoros obtenen el permís per a celebrar missa en la seva pròpia església. (FERRER 1819, VII, 39)

1812

- 9 de març: Mor Josep Bernat Flaugier a Barcelona. (E. A. B. M. 1834, 31-33)
- 19 de juliol: Se celebra la festa del fundador de la Congregació, Sant Vicenç de Paül, a l'església del convent. Els sacerdots segueixen vivint a la casa de Matamoros perquè el seu convent resta en possessió dels francesos, malgrat que els malalts ja havien estat traslladats a les Drassanes. (FERRER 1819, VIII, 154)

1813

- 2 de gener: Mor Josep Flaugier amb 52 anys al seu immoble del carrer d'Aray, número 3. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 26)
- 3 de gener: El volum 44 del llibre d'òbits de la parròquia dels sants Just i Pastor testimonia que Josep Bernat Flaugier fou enterrat en una sepultura general a l'església de la parròquia. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 26-27)

1814?

- El retrat del canonge Francesc de Santjust i de Pagès no apareix en l'inventari de les obres recollides el 1835 per la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi, pel que podria haver ingressat a l'Acadèmia procedint de les confiscacions d'època napoleònica (a.1814?). El quadre és posterior a 1708, ja que indica la data de la seva mort. Procedeix del Seminari de la Missió (pares paüls) del carrer Tallers de Barcelona. (FONTBONA – DURÀ 1999, 104)

1816

- Malgrat el retorn d'un rei legítim el 1814 al país, els missioners retornen al convent el 1816, quan l'hospital militar es trasllada un altre cop al convent de Jonqueres, que ja havia estat desocupat per a ésser hospital militar per als francesos el dia 1 de setembre de 1808. (FERRER 1815, I, 371; PI I ARIMÓN 1854, I, 561; CARRÉ 1974, 21)

1821

- 10 de setembre: L'epidèmia de febre groga a Barcelona fa que la comunitat ofereixi l'edifici per l'assistència dels malalts com a centre sanitari. (PI i ARIMÓN 1854, 561; CARRÉ 1974, 21)
- 14 de setembre: La Congregació de la Missió posa a disposició de l'Ajuntament de Barcelona la seva casa per establir-hi l'hospital dels afectats per la pesta, a excepció de la biblioteca i els baixos, i els sacerdots de la Missió passaren al col·legi episcopal, també conegut com a seminari conciliar. (BARRAQUER 1915 - 1917, II, 1232)

1822

- Finals de gener: La comunitat torna a la casa del carrer Tallers. (PI i ARIMÓN 1854, 561; BARRAQUER 1915 - 1917, II, 1234)
- Principis de febrer: La comunitat torna a la casa del carrer Tallers. (CARRÉ 1974, 21)

1823

- 4 de març: El govern torna a demanar la casa com a hospital militar, motiu pel qual els frares gestionen la venda de l'edifici a l'Estat. (PI i ARIMÓN 1854, 561; CARRÉ 1974, 21). Els sacerdots es traslladen al col·legi dels PP. Trinitaris. (PI i ARIMÓN 1854, 561)
- Segons Ll. Permanyer això ocorre el 1822. (PERMANYER 2002, 7)
- El govern s'apodera de l'edifici amb la fi de destinar-lo també a hospital militar. Després va indemnitzar als paüls amb una quantitat, de la qual la meitat va ser abonada d'un sol cop i la resta a raó de cinc mil pessetes anuals. Amb ella es va construir el nou convent del carrer Amàlia, que més tard es va convertir en presó i que al segle XX es va destruir. Els sacerdots s'hi van traslladar el 1833. (BARRAQUER 1915 – 1917, III, 591; «Edificios que desaparecen...»1943, 2)

1824

- Els sacerdots de la Missió es traslladen a la casa d'estiu del Virrei del Perú, extramurs. (PI i ARIMÓN 1854, 561)

1829

- 24 d'abril: Un decret reial converteix el conjunt del carrer Tallers en la Reial Fàbrica de Cigarrets, amb capacitat per a 5000 obrers. (ROCA LAVEDRA 1831, 25-26; *MANUAL* 1840, 37 i 110; DUBÀ i NAVAS 1847, 48; PERMANYER 2002, 7)

1831

- El convent de St. Vicenç de Paül s'ha convertit en una fàbrica de tabacs. (A. B. C. E. 1831, 13)
- En la Fàbrica Reial de Tabacs hi ha un director, un comptador, tres oficials, un inspector de labors, un tesorer i guardià de magatzem, un fidel pesador, dos mossos d'ofici, dos porters, un escrivà, sis mestres de labor i més de 800 operàries. (ROCA LAVEDRA 1831, 15, 25-26)
- Intermitentment i mentre edifiquen el seu nou convent, els seminaristes es troben extramurs de Barcelona, al costat del poble de Gràcia, a la Torre de la Virreina. (A. B. C. E. 1831, 13; ROCA LAVEDRA 1831, 15)

1832

- L'hospital deixa de ser fàbrica de tabacs i es torna a fer servir com a hospital militar. («Edificios que desaparecen...» 1943, 2)
- L'hospital es converteix en una fàbrica de tabacs de l'Estat. (J.A.S. 1857, 530)

- Amb motiu de la invasió francesa, els missioners van haver de desallotjar la casa de Tallers, però van aixecar una nova mansió, i molts dels ornaments, quadres i llibres que abundaven en la casa de Tallers van ser traslladats allà. (BARCELÓ 2006, 537-538)
- Els seminaristes o pares paüls començaren la construcció del nou convent de Sant Sever i Sant Carles Borromeu al carrer Lleialtat i quan la seva construcció ja arribava a la seva fi es donaren els fets de 1835. Es va suspendre llavors la seva obra, o millor dit, es va continuar sota un nou pla, perquè el municipi sol·licità i va obtenir del govern l'edifici per convertir-lo en presó pública. Es van fer llavors les obres necessàries i el 1838 es va donar la inauguració de l'establiment, a on es van traslladar els presos, que es trobaven de mala manera a les antigues presons, situades al que ara s'anomena la Baixada de la Presó. («Nuevas cárceles» 1838, 2; BALAGUER 1866, I, 589-590)

1833

- Els missionistes es traslladen a un nou convent. L'ordre construeix amb els seus fons i amb la meitat dels fons obtinguts de la venda de l'antic convent del carrer Tallers a l'Estat el seu nou convent, situat entre els carrers Reina Amàlia i Lealtad. En traçar el projecte es va procurar disposar les dependències i la seva estructura de manera que l'edifici mai pogués ser fàcilment convertit en hospital. (BARRAQUER 1906, 581; CARRERAS I CANDI 1913-1918, III, 903; GÓMEZ 2006, 77)
- El convent va servir com a presó des del 1833 fins al 1943, any en què l'enderrocaren. (HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1972, 146)

1835

- 25 de juliol: Degut a la revolució, els missioners van haver d'escapar del nou convent davant dels atacs i assassinats, abandonant la nova casa i tot el que contenia. (BARRAQUER 1906, 586)
- 26 de juliol: La casa del carrer Amàlia va ser assaltada el matí del dia 26 i es varen robar quasi tots els objectes de valor: els coberts de plata, els tubs de l'orgue, diners de la venda de l'edifici de l'antic convent i provisions del rebost o provisoria. El sacerdot P. Figuerola, abans de complir-se un mes dels fets ocorreguts, demanà a l'Ajuntament de Barcelona que restituís els béns que pertanyien a la comunitat. La seva petició no fou atesa i la segona casa de la Missió va passar a domini públic, convertint-se, després de la llei de desamortitzacions del març de 1836, en presó de dones. (ROMÁN 1972, 151-172)

- 3 d'agost: El marquès de Lió en nom de l'autoritat recull "les coses" de la Congregació de la Missió i són tapiades les portes. En una carta a l'ajuntament el pare Figuerola les reclama, però va ser inútil. (PARADELA 1935, 308; BARCELÓ 2006, 538-539)
- La biblioteca contenia 6928 llibres, que s'adjuntaren als llibres de convents que passaren a la Biblioteca Provincial Universitària. (BALARI 1897, 358; BARRAQUER 1906, 586)
- Es conjectura sobre la possible desaparició del quadre d'Antoni Viladomat *Sant Vicenç de Paül entregant la Regla als seus deixebles*. (FONTANALS DEL CASTILLO 1877, 230; MASERAS 1935, 382; ELIAS DE MOLINS 1936, 312; AINAUD-GUDIOL-VERRIÉ 1947, I, 217; ALCOLEA 1961-1962, 206; i TRIADÓ 1984, 194)
- El solar total del convent primitiu, en aquell moment hospital militar, limita al nord-est amb el carrer Tallers; al sud-est amb el convent de Valldonzella; al sud amb l'hort de les monges de Valldonzella i a l'oest possiblement amb les muralles. (BARRAQUER 1906, 582 – 583)

1837

- El retrat del canonge Jeroni Enveja, que procedeix del Seminari de la Missió del carrer Tallers de Barcelona, ingressa possiblement a partir del 1835 a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi degut a la supressió de convents, però no apareix en l'inventari de les obres de la col·lecció fins al 1837. És posterior a l'any 1709 perquè consta la data de la seva mort a la cartel·la pintada. L'acadèmia l'atribueix a Antoni Viladomat i Manalt o al seu cercle per la similitud de factura amb altres pintures segures del mateix autor. (FONTBONA – DURÀ 1999, 92)
- El retrat de Felip-Emmanuel de Bette ingressa a la Reial Acadèmia Catalana de Belles Arts de Sant Jordi procedent del Seminari de la Missió del carrer Tallers de Barcelona; no figura en l'inventari de les obres recollides el 1835, però sí en el de 1837, procedent de la supressió de convents. Es data posterior a l'any 1742, ja que consta la seva data de mort en la cartel·la pintada. (FONTBONA – DURÀ 1999, 104-105)

1838

- El segon convent dels Paüls, construït al carrer Reina Amàlia, és convertit en presó pública. («Nuevas cárceles» 1838, 2; J.A.S. 1857, 445-446; PI i ARIMÓN 1854, 561; «Edificios que desaparecen...» 1943, 2; CARRÉ 1974, 21)

1839

- Després de la mort de Josep Flaugier, el seu fill pren en préstec dos-cents cinquanta duros a retornar quan es cobrés la quantitat fixada com a transacció per al cobrament de l'import de les pintures realitzades per a l'església del Convent dels pares paüls de la Missió. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 23-29)

1840

- L'Estat converteix el convent oficialment en hospital militar. L'hospital tenia capacitat per a 800 malalts. (ROCA 1884, 200-201; CIRICI 1981, 300)

1842

- Desembre: El govern decideix treure de Barcelona la fàbrica de tabacs i ordena que l'edifici retorni al seu origen, com a hospital militar de Barcelona. (SAURÍ – MATAS 1849, 136; J.A.S. 1857, 530; PERMANYER 2002, 7)

1844

- La capella de l'hospital militar resta tancada al públic. (BOHIGAS I TARRAGÓ 1944, 27)

1857

- L'hospital del Seminari es troba al carrer Tallers núm. 77. Encara que s'han intentat introduir en l'edifici totes les millores possibles, traient tot el profit possible de la seva antiga distribució i donant major ventilació als seus departaments, tot i els defectes inherents a tot edifici, ja que no s'havia construït per l'objecte al qual se'l destina. L'edifici es divideix en baixos, al voltant del pati porticat que es troba al centre de l'edifici, on hi ha església i es van establir les oficines de control, farmàcia, magatzems, rebost, cuina, banys i guarda-roba; als tres pisos superiors hi ha 16 espaioses sales per a malalts, contenint el segon també la sala de juntes i els dormitoris dels metges i practicants i el dormitori del guàrdia. El local té capacitat per 680 malalts. (J.A.S. 1857, 530-531)

1863

- L'hospital militar del Seminari es troba al carrer Tallers 77, té capacitat per a 660 llits i està prohibida l'entrada al paísà. (CORNET 1863, 199)

1866

- A l'extrem del carrer Tallers, al costat de la nova plaça Universitat, es troba l'Hospital Militar de Catalunya. Té sales llargues dividides en infermeries, segons les afeccions mèdiques i quirúrgiques, espais reservats per malalties de la vista, venèries, sarna, veroles i tota malaltia contagiosa. L'edifici es divideix en baixos, primer, segon i tercer pis, i diversos departaments distribuïts de la forma següent: En els baixos, és a dir, al voltant del pati porticat, que es troba al centre de l'edifici, hi ha l'església i estan establertes les oficines de control, farmàcia, magatzems, despensa, cuina, sala de bany i guarda-roba. En els tres pisos hi ha 16 sales per a malalts. La segona planta té a més una sala de juntes i dormitori del guarda i els aparells necessaris per la cura diària dels malalts. Aquest local té capacitat per 680 llits. L'església no és molt antiga, ja que els sacerdots seculars de la Congregació de Sant Vicenç de Paül, que van viure a l'església i el convent fins 1824, no es van establir a Barcelona fins el 1704. (BALAGUER 1866, II, 344)

1884

- És inaugurada la nova residència per a la Congregació de la Missió, anomenada Casa Missió i Exercicis de Sant Vicenç de Paül. L'any següent comencen la construcció de la seva nova església i la beneeixen l'abril de 1889. (GÓMEZ 2006, 77)
- La presó del carrer Amàlia, antic convent de St. Vicenç de Paül, té capacitat en aquell moment per uns 300 reclusos, però tanca ordinàriament de 600 a 650, ascendint a vegades a 700. Aquest amuntegament de presos produeix efectes deplorables. En els corredors annexos als patis es veuen màximes morals pintades en les parets. (ROCA I ROCA 1895, 181-182)

1892

- 23 de novembre: L'església de Sant Sever i Sant Carles Borromeu, ara capella de l'hospital, continua celebrant cultes concorreguts pel poble. (B. DE A. 1892, 2)

1936

- 6 d'agost: El segon convent dels paüls, edificat al carrer Reina Amàlia i reconvertit en presó el 1838, és enderrocat per la situació d'insalubritat i d'insuficiència d'espai per a les preses que presentava. (FONTOVA 2010, 15-16)

1937

- El conjunt deixa de ser hospital militar en acabar-se la construcció de l'hospital de Vallcarca. (MASSONS 1988, 231)

1939

- 5 de febrer: La premsa de l'època documenta la celebració d'una solemne funció religiosa a l'església de l'hospital militar oficiada per un clergat castrense que consagrà l'edifici, després de dos anys i mig de clausura del convent al públic. («Solemne función...» 1939, 5)
- Durant aquest any, l'hospital va ser utilitzat per a retenir presoners de guerra procedents, bàsicament, dels batallons de treballadors, consolidant-se com un gran centre sanitari a Catalunya, encarregat d'atendre aquests captius ferits o malalts en els batallons. (MONFORT 2007, 266)

1940

- Es derrueix l'hospital militar del carrer Tallers, però es conserva el temple. (CIRICI 1981, 300; MASSONS 1988, 231)

1942

- S'aprova la construcció del nou hospital militar en els terrenys del Mas Falcó, pròxims a la riera de Vallcarca, i funciona durant la guerra. Les obsoletes instal·lacions del carrer Tallers s'utilitzaven per retenir presoners de guerra procedents, sobretot, dels batallons de treballadors. (LLORET 2001)
- 4 de desembre: Finalment, el trasllat d'interns i material sanitari al nou Hospital Militar del Generalíssim de Vallcarca fa que les autoritats franquistes clausurin l'hospital del carrer Tallers. (MONFORT 2009, 176)
- L'Ajuntament pren possessió de l'edifici (AINAUD – GUDIOL – VERRIÉ 1947, 216-218) i convoca a concurs públic el seu enderroc, que guanya el contractista d'obres Amador Lorenzo García (MONFORT 2007, 269)

1943

- S'enderroca el claustre i el convent. (PIGRAU 1995)
- 16, 18, 20, 23 de febrer: S'anuncia la venda de materials d'enderroc (teules, pedra, fusta i altres) que provenen de l'antic hospital militar del carrer Tallers. («Anuncios económicos» 1943, 10, 8, 10 i 11)

- Febrer: L'arquitecte i cap del Servei Municipal d'Edificis Artístics i Arqueològics de Barcelona, Joaquim Vilaseca, enderroca els cossos de l'edifici que formaven part del conjunt conventual i formula la modificació de les alineacions que afecten els voltants de l'església per deixar-la ben situada i sense perill de deteriorament. Es va obrir un carrer de 10 metres d'ample a cada banda de l'església i una plaça davant de la façana principal de 77 x 30 metres amb un petit jardí central. (BENAVENT 1945b, 46)
- Principis de març: L'edifici deixa de ser un hospital militar. (CARRÉ 1974, 21)
- 18 de març: El *Diario de Barcelona* informa sobre l'enderrocament que tindrà lloc en l'edifici de l'Hospital Militar del carrer Tallers. El solar que havia ocupat fins aquell dia serviria per eixamplar una via pel tràfic i es destinaria també a jardins públics, donant valor a la capella que no podia ser vista pels transeünts. L'edifici, que fins llavors havia servit com a hospital militar, seria substituït per l'Hospital del Generalíssim de Vallcarca. Aquest hospital del carrer Tallers, per tant, ja no tenia cap interès artístic i resultava laudable l'acord de destruir-lo. («Edificios que desaparecen...» 1943, 2)
- Juny: S'està duent a terme l'enderrocament de l'antic hospital amb presses. (PASCUAL 1943, 48)
- 12 d'octubre: S'inaugura l'actual plaça de Castella. («Fiesta de la Hispanidad...» 1943, 8; «Descubrimiento...» 1943, 4; MONFORT 2007, 269)

1946

- Florensa exposa que l'església de l'antic hospital militar és una de les obres de restauració d'edificis de propietat municipal que s'estan duent a terme aquest any. Cita que el convent dels PP. Paüls va ser, durant l'ocupació napoleònica, hospital militar i que després de la desamortització va rebre aquesta aplicació, fins a la construcció del nou hospital a la falda del Tibidabo. Passat llavors a propietat de l'Ajuntament, ha sigut destruït, ja que no tenia cap interès artístic o històric, conservant-se, però, l'església, que mostra en la seva arquitectura les característiques del pas del segle XVIII al XIX, i amb una bella cúpula pintada pel convencional Flaugier. Davant d'ella s'ha urbanitzat una plaça i l'església rep la segona torre que li faltava i, com antigament tenia la seva entrada pel claustre, amb els elements restants d'aquest, se li construirà un pòrtic davant la porta principal, amb una balustrada i un gran finestral a la façana principal. (FLORENSA 1946, 12)

1947

- 20 de setembre: Celebració de la cerimònia de reconciliació i benedicció de l'antiga església que va formar part de l'hospital militar del carrer Tallers i que l'Ajuntament cedeix als pares mercedaris, degudament restaurada. («Ante la fiesta...» 1947, 9)
- 21 de setembre: L'ordre dels mercedaris inaugura l'església, que se'ls hi havia estat confiada per l'Ajuntament de Barcelona, cedint a canvi la seva residència del carrer Bonsuccés. (PARICIO-ROSELL 1983, II, fitxa 76)

1947-1948

- S'efectua la restauració de l'església, que li dona l'aspecte actual. Es va completar una de les dues torres, s'hi va afegir la porxada principal i es van revestir les façanes que havien quedat descobertes a causa de l'enderrocament anterior. (HERNÁNDEZ-CROS – MORA – POUPLANA 1972, 146)

1947-1978

- A la façana s'hi disposa un atri, realitzat aprofitant elements de l'antic claustre. (HERNÁNDEZ-CROS 1987, 114)

1948-1949

- A partir de la restauració de l'església es completa una de les dues torres, s'afegeix la porxada principal i es revesteixen les façanes que havien quedat al descobert per l'enderrocament dels edificis annexos el 1943. (PARICIO-ROSELL 1983, II, fitxa 76)

1951

- Des del 1943 fins a l'any 1951 es porta a terme la restauració de la capella, convertida en parròquia de Sant Pere Nolasc. (PIGRAU 1995)

1953

- Florensa exposa que l'església de l'antic hospital militar, una de les obres de restauració en edificis de propietat municipal, ha estat salvaguardada de la destrucció de l'edifici pel seu bell joc de volums i per la cúpula pintada pel francès Flaugier, contemporani a David. Des del 1946 s'han completat les façanes laterals i s'han restaurat els desperfectes de la cúpula; s'ha construït davant de la façana principal un pòrtic amb elements del desaparegut claustre i

s'han refet els elements interiors que ho necessitaven, com el curiós fons de l'altar pintat.
(FLORENSA 1953, 24)

1969

- 22 d'agost: L'església es converteix en parròquia de Sant Pere Nolasc, fundador de l'orde dels mercedaris. (PORTUGAL 1999)

1978

- J. Laplana atribueix l'altar major pintat en grisalla de l'església a Josep Bernat Flaugier. (LAPLANA 1978, 174)

1993 – 1999

- L'Ajuntament torna a intervenir per la restauració de la pintura mural de l'església. (PORTUGAL 1999)
- En el període de 1993 a 1994 es va procedir a realitzar una actuació d'urgència per eliminar l'entrada d'aigua, evitant el deteriorament de les pintures. Des del 1995 i fins al 1999 es varen rehabilitar les cobertes, consolidar estructuralment el conjunt i restaurar les pintures interiors amb un estudi fotogràfic de les pintures de la cúpula oculta. (PIGRAU 1995)

1995-1998

- L'antiga capella conventual, ara parròquia mercedària, entra en una nova restauració. Des del 1995 es treballava per eliminar les humitats del subsòl, que per la capillaritat havien arribat a afectar els estucats; i es va procedir després a la reparació de les cobertes i restauració dels estucats laterals, entre altres intervencions. Després de donar un aspecte més modern a la façana principal, es procedí també al retocat de les pintures, invertint-se en la restauració uns 70 milions de pessetes. (YÁNIZ 1998, X)
- Els treballs de restauració realitzats per l'Ajuntament deriven en un estudi seriós i detallat de la segona cúpula, descoberta en la restauració de 1945. Un dels fragments d'aquesta pintura, de 50 x 40 cm., es pot admirar des de l'altar major. (PORTUGAL 1999)